

Emilia Maszke

KASZÈBSCZI ÒDKRIWCA

Klasa 8

KASZĚBSCZI ÒDKRIWCA
Ùczbòwnik do kaszëbsczégò jãzëka

Klasa 8

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĚBSKÒ-PÒMÒRSCZÉ ZRZESZENIÉ

Książka jest finansowana z budżetu państwa, z części, której, dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym do nauczania języka kaszubskiego na II etapie edukacyjnym, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr Elżbiety Bugajnej, mgr Wandy Lew-Kiedrowskiej, dr. Tomasza Karpowicza.

Rok dopuszczenia: 2024

Nr dopuszczenia: 938/5/2024

Koordinacja wydawnicza: Lucyna Radzimińska

Adiustacja: Bogumiła Cirocka

Ilustracje i okładka: Joanna Grudnik

Projekt layoutu i okładki: Agata Przybylska

Redakcja graficzna, skład: Anna Maciejewska

Zdjęcia: Emilia Maszke (s. 81, 82, 83), Radosław Kamiński, archiwum ZKP

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie
Gdańsk 2024

Wydawca:

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

ul. Straganiarska 20-23

80-837 Gdańsk

www.kaszubi.pl, biuro@kaszubi.pl

ISBN 978-83-66820-39-5

Spisënk zamkłoscë

Wiara, nôdzeja i miłota

Swiãtopôłk kaszëbsczi lëteraturë	8
Léon Heyka, <i>Tak</i>	10
Léon Heyka, <i>Bez nôdzeje</i>	10
Léon Heyka, <i>Jô nie chcã</i>	10
Léon Heyka, <i>W ògródkù</i>	11
Tu je nasza zemia	12
Janina Cyskòwskò, <i>Nasza zemia</i>	12
Alozy Bùdzysz, <i>Dokôzë</i> (wëjimk)	12
Wôs Bùdzysz òd nowëch piesni	16
Jón Karnowsczi, <i>Miłoscë kùńc</i>	16
Szczescò nie kùpisz	18
Ana Łajming, <i>Szczescé</i> (wëjimk)	18
Biôtka ze Smãtkã	21
Aleksander Majkòwsczi, <i>Žëcé i przigòdë Remùsa</i> (wëjimk)	22
Miłota (nie) wëbiérò	26
Miłoto të mòja	28
Tómk Fópka, <i>Szlachama kùsków</i>	29
Ana Rózk, * * *	30
Wiara, nôdzeja i miłota	31
Jón Walkùsz, <i>Sztrądã słowa</i> (wëjimk)	31
„Drodzy bracia i siostry Kaszubi!”	32
Jan Paweł II, <i>Homilia podczas pielgrzymki Papieża do Polski</i> (wëjimk)	32
Panie Bòże, przëjim òd mie...	33
Tómk Fópka, <i>Mòdlëtwa za starków</i>	33
Pòwtórzenié	36

Chto kaszëbsczi jãzëk znaje...

Najò mòwa	38
Jón Kòrnòwsczi, <i>Nasza mòwa</i>	39
Jón Kòrnòwsczi, <i>Jô bëm leno chcòł</i>	40
Jón Kòrnòwsczi, <i>Pùstò noc</i>	40
Kaszëbszcé gwarë	41
Róman Drzëzdżón, <i>Kaszëbszcé gwarë</i>	42
Gòchë i Zòbòrë	43
Łażoch Kaszëbã	44
Tomasz Słomczyński, Danuta Pioch, Anna Dereń, Janusz Mamelski, Witold Bobrowski, <i>Łażoch Kaszubã, czyli będzie, co ma być</i> (wëjimk)	45

Ksążã Swiãtopôłk	47
Wiesław Szuca, <i>Kaszëbsczi ksyżãta – Swiãtopôłk</i> (wëjimk)	47
Slédny ksążã Pòmòrczi	49
Wiesław Szuca, <i>Kaszëbsczi ksyżãta – Mestwin II</i> (wëjimk)	49
Kaszëbsczi Długòsz – prof. Gerat Labùda	51
Danka z Gòwidlëna	53
Mòje Kaszëbë	54
Léon Heyka, <i>Kaszëbsczi swiat</i>	54
Léon Heyka, <i>Kaszëbskô</i>	55
Twòrz Smãtka	56
Jón Drzézdżón, <i>Twarz Smętka</i>	56
Lud Pòmòrczi prosy...	58
Léon Heyke, <i>Swòbòda</i>	58
Pòwtórzenié	60

Na co mie ten kaszëbsczi...

Teròczasny lédowi kùnszt	62
Ùdba na siebie	64
Kaszëbizna wcyg żëwò	66
Kaszëbsczi Idol	67
Natalia Szroeder, Jaromir Szroeder, <i>Przypływy</i>	67
Kaszëbszczé wëapartnienia	69
Radio Kaszëbë – jesmë dlò Waji!	71
Kaszëbi trzimają sã mòcno	73
Rómk Drzézdżónk, <i>Kaszëbi trzimają sã mòcno</i>	73
Reklama	74
Jerzy Bralczyk, <i>Język na sprzedaż</i> (tłómaczenié Eùgeniusz Gòłąbk)	74
Zesadzoné zdania	76
Pòwtórzenié	78

Kòrtka z kalãdòrza

Nigdë wicy...	80
<i>Na spòdlim wspòminków córczi Bronisława Bùszmana, Irenë Zeman z d. Bùszman</i>	81
Stutthof jidze...	84
Piòsznica. Gòlgòta Pòmòrzò	86
Wastnò Jesén	87
Jón Karnowsczi, <i>Jesén</i>	87
Kòlãdë to czas...	89
Róman Drzézdżón, <i>Bëtowskô kòlãda</i>	89

Walk swiāti, tej Walentinczi pò kaszëbskù	91
Zymkù, jes to Të!	92
Jón Karnowsczi, <i>Zymk</i>	92
Bòżò Māka	94
Dzëń Białków	95
Tómk Fópka, <i>Białczy kòntra chłopi</i>	95
DJK	97
<i>Skąd się wzięli Kaszubi?</i> Rozmowa z prof. Cezarym Obrachtem-Prondzyńskim	97
Tómk Słomczyńsczi, <i>Dzisiaj Dzień Jedności Kaszubów. Co to za święto?</i>	98
Wilēja sw. Jana	100
Jón Karnowsczi, <i>Scynanié kani</i>	100
Słowôrzek	105
Spisënk zamkłoscë na platce CD	109
Bibliografiô	110

 spiéwanié

 karta robòtë

 gòdanié

 robòta w karnach

 słëchanié

 zadanié do zrobieniô w zesziwkù

 projekt

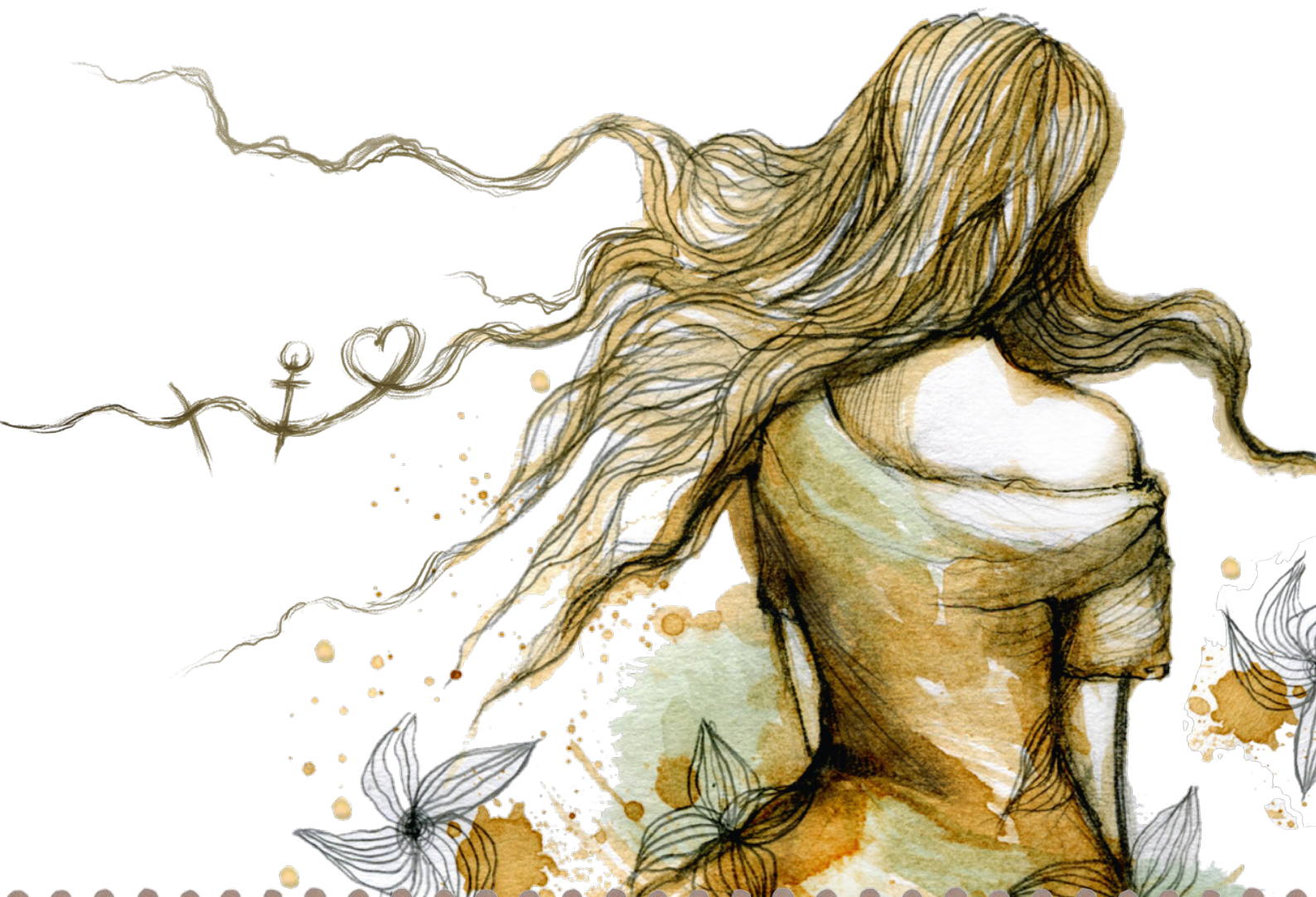
@ szukanié infòrmacjów / Internet

 òbzéranié

 pòdkast

Dzél I

Wiara, nôdzeja i miłota

Swiãtopôlk kaszëbsczi lëteraturë

- „[...] kaszubszczyzna [...] nie jest gorsza od polszczyzny i tak samo zdolna do wyrażania najsubtelniejszych uczuć i myśli”

Léon Heyka

- Przetłómaczë na kaszëbsczi słowa zacytowóné na pòczątkù ùczbë.
Niech są z Tobą nié blós w ósmi klasë, le przez całë Twòje ùstné żëcé.

Ûrodzył sã w Cérzni kòl Wejrowa 10 rujana 1885 rokù. Do spòdlecny szkòłë chòdzył w Bieszkòjcach, a pózni do gimnazjum w Wejrowie. Pò maturze, w rokù 1906, òstòł studérã Dëchòwnégò Seminarium w Pelplinie. Tam dzejòł w Kòle Kaszëbòlogów. Ûczył sã za grańcã – we Fribùrgù, a pózni téż we Wrocławiu, gdzie zdobył titel doktora teòlogie. Tam téż pòznòł pózniészich drëchów: Jana Karnowszczégò i Aleksandra Majkòwzczégò, nôlëzników karna młodokaszëbów. Jak nazòd wrócył na Kaszëbë, dostòł pòwòłanië jakno wikari, bël nim nôpierwi w Chònicach, a pózni w Kòscérznie i w Kartuzach. Jak zaczęła sã I swiatowò wòjna, Heyka (jak wikszosc Kaszëbów) òstòł wcygniãti do miemiecczégò wòjska, gdzie bël sanitariuszã i wòjskòwim kapelanã. Pò wòjnie òstòł wikariuszã w pòstãpnëch kaszëbscziach parafiach: Chmielno, Stãżëca, Wigòda.

W rokù 1920 òstòł prefektã Seminarium Szkòlnëch w Kòscérznie i z tim mòlã bël zwiãzóny do kùńca swòjich dni. Wëuczył na szkòlnëch pózniészich kaszëbscziach dzejòrzów, m.jin. Aleksandra Labùdã i Jana Trepczika. W rokù 1935, jak zamklë seminarium, Heyka òstòł przednikã Gimnazjum miona Józefa Wëbiczczégò w Kòscérznie.

Czedë wëbùchła II swiatowò wòjna, Heyka piechti rëszil w drogã, żebë ùcec przed Miem-cama, nalezc bezpiek. Nie ùszedł za dalek, òstòł pòjmóny w òkòlim Starogardu, bël mãczony, a 16 rujana 1939 rokù, wespół z jinyma 30 ksãżama, rozstrzëlony w Szpãgawsczim Lese, przë drodze Starogard – Tczew.

Nôbarzi znóny jakno pòeta, przez niechtèrnèch ùznòwóny za àtora pierszych kaszèbszczich erotików (chòc ò to je sztrid midzè badèrama kaszèbszczi lèteraturè). Jegò pierszé dokazè òstalè wèdóné na starnach pismiona „Gryf” w rokù 1911, jakno *Piesnie pólnocy* napisóné pòd przitómkã Stanisłòw Czernicczì. Òkróm tegò ùziwòł téz jinèch przezwaniów, m.jin.: Hugo Léwon, Cèrzón, Heyka. Napisòł, jak sòm gòdòł, wiòlgã baladã, *Dobrogost i Miłòslawa* (1923–1939), òpòwiòdajãcã ò strzèdnèch wiekach, czasach Swiãtopòłka. W latach 1922/1923, jakno redaktora dodòwkù „Druh” do kòscèrszczi gazètè „Pomorzanin”, òpùblikòwòł w nim szpòrtownã prozã pòd titlã *Bardzeńskji vergle*. W rokù 1927 za swòje dètczi wèdòł zbièrk pòezje *Kaszèbszczè Spiewè*, w jaczim nalazłè sã téz jegò pierszé wièrtzè. Òkróm pòezje i prozè Heyka je ùsòdzcã szołobùłków, jak nazèwò swòje dokazè na binã: *Agùst Szlòga* (kòmèdiò), *Katilina* (dramat). W latach trzèdzestèch wèdòł téz *Podania kaszubskie* zwiãzóné z kaszèbszczima miastama (m.jin. Kòscèrzna, Bètowò, Pùck).

Dòwné Kròlewsczé Seminarium Szkolnèch w Kòscèrznie

CZÈ WIÈSZ, ŻE...

Léon Heyka bël pierszim apartnym ùtwòrcã z nordè. Żił w czasach dzejaniò dwùch lèteracczich karnów: młodokaszèbów i zrzeszińców. Z jednyma i z drèdzima prowadził òstré kòrbiónczi ò kaszèbszczim jãzèkù lèteracczim i ò jegò pisènkù, temù w jegò dokazach mòże nalezc wiele słowiznè z gwarè jegò rodzynnèch stròn.

- 1 Na spòdlim pòwèzszych wiadłòw i téz infòmacjiów z Internetu stwòrzè mapã mèslów, jaczi dòsz titel „Heyka – Swiãtopòłk kaszèbszczi lèteraturè”. Zróbta w karnie kòrbióncã ò tim, czemù Heykã nazèwò sã Swiãtopòłkã. Co taczègò parłãczy tèch dwùch? Przèrèchtujta ùstnã òdpòwièdz.

- 2 Dôj bôczënk na kartã. Zaznacze na ni môle sparlãczoné z pòetã. Pòlicze, wiele kilométrów przësedł piechti Heyka, nim ôstôł pòjmóny przez hitlerówców.

Léon Heyka

Tak

Tak, jô chcã do ce nôleżec,
Tobie le pòswicëc sã;
Nicht mie nie mdze mógl òmanic
Bò jô le na ciebie zdrzã.

Co za szczescé pòstawionò
Wësok bëc nad szari trój
A przë mòjim bòkù stoi
Wiecznie ùlëbiony mój.

Jak jô bùsznò jem i bådã
Czej so rzecze wszeden swiat:
To je òna, ùkòchóny
Jegò serca môli kwiat.

Bez nòdzeje

Mie zgasła gwiózda nòdzeje
I snòzi mie scyskò smùtk
Jô chòdzã jak zaspóny
I sedzã so jak mùtk.

Złowrodzi mie mrok òplòtò,
Nizòden nie swięcy wid,
Mie zbrzëgło całë żecé
I całi swiat mie zbrzigł.

Jô w nocë jidã cemny
Bez mëslë i bez dróg
A jak zawieje wichier
Òn mie pòwali z nóg.

Jô nie chcã

Biéj, jô nie chcã ju cã widzec,
Jô sã pòzbådã ce ród;
Skąd to je, że twój sã òbróz
W mòji dzénny mëslë wkròdl?

Tak, jô mòcno serce zamknã
Zasëniony spòcznie dwór;
Mòże ti samotny nocë
Cë òdstraszi cemny bór.

Ach, na prózno, w mòjim sercu
Të so wëstawila trón
I dobëcë w kròj roznosy
Zakochaniò wiòldzi zwón.

Léon Heyka, *Kaszëbsczë spiewë*, Gduńsk 1999, s. 29, 33, 49.

Léon Heyka

W ògródkù

Czë sã nie chce dzén pòjawic,
Czë ju wiecznò bądze noc,
A jò móglbë sã rozczëbic,
Takò we mie gòrzu mòc.

Jò nie wëtrzymajã dlëzi
I jò zbiegnã chùtkò w dół,
Gdze w ògródkù sã ùkriwò
W kwietnym brzidze mòli stół.

Tam so sedzy ùkòchónò,
Skrëtò w cuszną drzewa cén,
Òna marzi w głos wslëchónò
Zwònu, co pòzdrówiò dzén.

I sã òna òzëwiła,
Ûceszonò na mie zdrzi
I zaczinò òpòwiadac,
Biòli zãbków brzég sã skli.

Słowa ji, pòtoczi strzëbrzné,
Cëchò szëmraż, skrzęcë mkną:
A jò bëła skłòpòtónò,
Jò teskniła za tobą!

A przemiłé ji wezdrzenié
Słodkò ògarniwò mie;
Nié, ten zdrok ni mòże zełgac,
Òna kòchò, kòchò mie!

Léon Heyka, *Kaszëbsczë spiewë*, Gduńsk 1999, s. 75.

3

Léon Heyka – wëbróné wiértzë

Tak	Bez nòdzeje	Jò nie chcã	W ògródkù
Kògùm mòże bëc pòdmiot liryczny? Wskòżë pasowny wëjimk.	Kògùm mòże bëc pòdmiot liryczny?	Chto je pòdmiotã lirycznym, a chto adresatã ti wiértzë?	Na co żdze òsoba mówiącò?
Jaczima znankama òkresliwò sã òsoba mówiącò? Jakò je dzãka wseczëcu miłotë?	W jaczim sã nalòżł pòłożenim?	Ò co prosy òsoba mówiącò? Czë ji zëczba òsta wëslëchónò?	Jaczë wseczëca ji towarzëszã?
Jaczi je nòstrój ti wiértzë? Jaczë słowa gò twòrzã?	Jaczi je nòstrój ti wiértzë? Skãdka to wiémë?	Co chce zrobic pòdmiot liryczny, zebë mù bëło lepì?	Jaczë czãdë dnia sã wëzwëskóné do przedstawieniò ti liryczny sytuacje? Wskòżë pasownë wëjimczì.
	Jaczima artisticznyma zabiegama pòeta ùzwëskòł taczi nòstrój?	Jaczi artisticzny zabiég òstòł wëzwëskóny w tim wëjimkù: „Biòj, jò nie chcã ju ce widzec [...]”?	W czim ùgwësniwò sã pòdmiot liryczny òb czas zéndzeniò w ògrodze?

4 Przerëchtuj bëlnã interpretacjã głosowã wëbróny wiértzë.

5 Pò ùwòżny analize i interpretacje wiértzów pòetë zastanówta sã, w jaczi pòsobicë mòglëbë òne pòstawac, jezlë jidze ò etapë miłotë. Ùdokaznijta swój wëbiér.

DÔJ BÔCZËNK!

		Pol.	Kasz.
Nazëwòcz (Nz)	chto?	Heyke	HEYKA
Rodzòcz (R)	kògò?	Heykego	HEYCZI
Dòwòcz (D)	kòmù?	Heykemu	HEYCE
Winowòcz (Wn)	kògò?	Heyke	HEYKĀ
Nòrzãdzòcz (N)	z kògùm?	Heykã	HEYKĄ
Mòlnik (M)	ò kògùm?	Heyce	HEYCE
Wòlòcz (W)	ò të	Heyke	HEYKA / HEYKÒ

Tu je nasza zemia

🔊 ■ Przebóczta so znóną na Kaszëbach frantówkã „Nasza zemia”, co jã wëkònało karno C.Z.A.D. na wëdóny w 2006 roku platce *Zôczqtk...*

Janina Cyskòwskò

Nasza zemia

Tam, dze jistnieje Hélscki Półostrów
Dze Wisła wpòdò w mòrze
Tu, dze sã lowi flądre i sledze,
losose i wãgòrze

Ref: Tu je nasza zemia,
Kaszëbów taczëzna
Bò to tu sã nasze
Kòchané Kaszëbë

Kòzdi z nas kòchò jãzëk kaszëbsczi
i gòdò bez sromòtë
Czë chto pòdriwò w tuńcu,
dze grają, czë to je kòl robòtë.

Ref: Tu je nasza...

Chto twòje wòdë nie widzòł, zemia kaszëbskò, taczëzna mòjich przòdków, nie znò ce. Nie znò téz twòjã miłą pësznosc a skròmna bùsznosc. Chto kréz twòjich niw a pól na rzący zòpòch wëpichającym sòmchòdze abò hùczącym mòtòrze, na trzòskującym cuchù abò gwizdzącym kòle przelecy, przëspiësi a przedërchò, ni mòże sobie twòjã krëjomą piãknosc a wëgòdną wspaniałosc wëòbrażëc, szkalëje a wadzy na nierówné gòrzësté drodżi, nieprzewidzalné lasë, mizerné lasë, mizerné wiosczi.

Chto ale piechti przez twòje plónë a lasë, twòje szònë a wrzosë, przez twòje wądolë a parowë, przez twòje rãbiszcza a zarosla wãdriwò, twòje gòrë a dolënë pòstrzegò, w twòje rzëszczë rzëczi a mòdré jezora òpen òkã zdrzi, chto twòje gòscynné wiosczi, a na płòszczëznie rozdrzuconé pùstczi nawiëdzò, chto tã chãtnosc, prostotã, szpórownosc twòjich mieszkańców pòznò, tã skròmnicosc, kòrnosc a sromòtnosc twòjich córk widiwò, ten lezi przë twòjich piersach, a ssò pëfen òtëchë przerosłosc, miłosc a pòchnosc taczëznë w swòje serce, jak niemòwłatkò z piersë mëmτσι zdrowié a sëlë ssò. Òn zaznò twòji kròjné snòżã przepësznosc, twòjich wód swiëcącëch żòrgalna robòtnosc, czëje twòje żëwë òddichanié, twégò serca wiesolë bicé, twégò zëcò rëchlëwé rëszanié. [...]

Przez cąg całi płòszczëznë kaszëbsczi plënie Reduniò, chùtkò a pòpãdlëwie òd zdrzòdła do wëplëwù w krącącym a wijącym sã biegù, przez wądolë a dolënë, jak szerokò swiëcącò żëła żëwòtnò, wedle gór a pagórków, wedle cemnych lasów a ùrodzajnych pól. Nad ji brzegama stoją lëczné wsë a zwãk zwònów kòscelnëch rozlégò sã przez całą òkòlëcã. W krãgù ji doplëwów pòdnòszajã sã wëżawë „Kaszëbsczi Szwajcarie”, w chtërnëch nòwëżsi szpëc, Góra Szinbarskò [...]. Kòle Redunie, a w ji łòżu, jak perlë rózańca, régùją sã jezora nad jezorama, mòłë a wiòldzë, wãszczë a szeroczë, snòdczë a głãbòczë, czëstë a sapistë, wszëtczë fùl niemégò zëcò dówajã mieszkańcóm sąsednych wiosk zatrudnienié a zòróbk.

W pólniu twójich grańc, zemia kaszëbskô, leżi Jezoro Wdzydzczé, a w pólnocë, bezmała nad strądã mòrsczim, Żarnowsczé, przez chtërno Piòsznica swój biég bierze. Midzë tima rozpriskóné a rozsëpóné, leżã niedozlëczalné stawë, kaludzi, łuczzi, smùdżi, bagna, błota, jezora jak gwòltã nadzwëczòjnym rozprëszczone na całim kraju mòdré krople.

Òprócz Redunie spieszi przez twòje niwë chmòr strużk, strug, strëmieni a rzék: Łeba do Pòmëranie, Reda ze swòjima dopłëwama mò ùscé swòje w Zatoce Pùcczi. Przë Wejrowie przëjimò tã, wszëtczim Kaszëbóm z òdpùstów znónã, strëgã Cedron z gór kalwarijskich. Do tëch trzech nòwikszich, te jiné miészé, chtëż je mòże pònapisac, pòdac a pòrechòwac! Chto jednak mësli, że te bieżącë wòdë zgniło a niechãtno przez kròjnã kròczają, barzëczkò sã mili. [...] Wiesoło spòdò wòda strëmienia, żorgalnie w stòwkù zebrónò, z wãszczégò kòrëta na te szeroczé łopatë ògromnégo kòła mlińszczégò, stãkającë a jãczącë, to sã pòmału òbrócò. Wikszé plëną pòd kòlã, nadmiòr wòdë mdze slëzama spùszczony. Kamienie mlińszczé terlëkòtając sã, kręcã a mielã zbòzé do mączzi a krëp do lëdzy, szrót a òtrãbë dlò bédła a swini. [...]

Te plënającë a stojącë wòdë dówają rëbóm, czwioronòżny a leżący zwierzënie pòbët, zachòwã, żëwnotã a leże. Pstrãdżi w tëch zdròdlowëch, czëstëch strëgach wiesołe żëcé prowadzã, reczi strzimùją sã we wszëtczich bezmała wòdach; w grzëmòtowëch cemnëch nocach w Piòsznicë mdã wãgòrze centnarama* a fórama łowioné; chto czas a cerplëwòsc mò, mòże sã w renëch gòdzënach smaczny mòltëch rib wãdkã ùwãdzëc**.

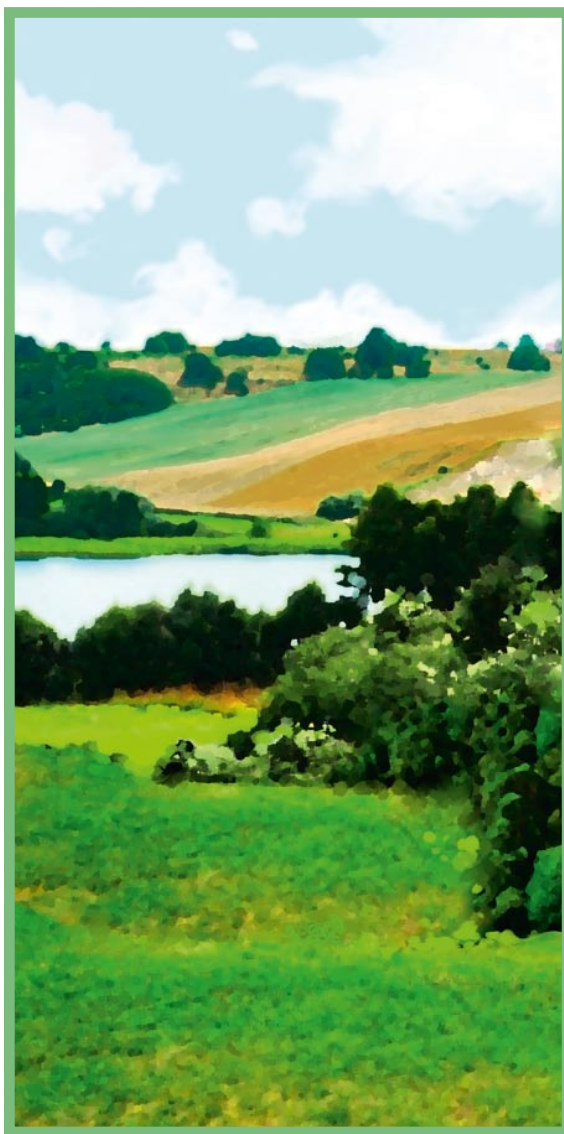
Nad twòją pólnocną grańcã łëszczy a swiëcy sã jasnomòdro swiëżò Zatoka Pùckò letką brizã w swòji òbszerny gladze zrëszonò ze swòjima miò brëzlëjącyma wałama. Wòda ji nie je słonò, le trochã gòrzkawò, chòc wiòldzi òtwór jã z mòrzã zwiãzò. Rewka mitczégò piòskù jã òd niégò òdpòrze, wprzék leżącò òd szpërkù przë Rewie do Kùsfeldu. Drëgò rewka dali do bëna òd Chalëp zacinającò, tak pòzwónò mieskò, sztërëje pòd miasto Pùck, złączò sã z nią dosc dalek òd lądu. [...] Czòłna, bôtë, kùtrë, sztimrë, mòtorówczy, paròcze donąd a nazòd krążã, latawce wòdné brzãczącë a rëczącë z gladë sã pòdnòszają a na nie spùszczają, te zawòdzają pòkù, wëriwają żëwnosc, a niszczą leże niërzchnieniò a jikro. Rëbë so terò jim spòkójniészë wòdë szukałë.

Hastëcznie ale òstròżnie biezi rëbòk z paczënama rëszonym bôtã do trzcënë przë ùjscu Płutnicë, dze òn zaczi do łowù wãgòr, łososi, pòmùchlów, brzón, szczëk, kwap a tasz wëstawił, a drągama w grëńce ùmòcnił. Wcygò remë midzë dëłkama, a kładze je w bôt. Czãżkò spiérò sã òbùma rãkòma na bórd fòrtichù, a swòjã nieògòlonã, szadã brodã z alszdòkù a kòlniërza swëtra wësënie. [...]

Kùtrë bieżã na zatoce do Swòrzewa abò do lądu hëlsczégò, mòtorówczy zbliżają sã pãdzącë, benzynowé gazë wëpichającë, czasã przëbiezi rëbama òbladówóné czòłno. Przë strãdze przechòdają na plaż przë kąpieli letnicë w swòjich płòszczach kąpielowëch. We wòdze kąpiã sã lëdze, ale mùszã dosc dalek

* 50 kg

** Złowić na wëdkę.

we wòdã szlagic, bò zòtoka je kòle strãdu barzo snòdkò a płitkò. Pòzłocònò swiëcy sã wieza kòscelnò w szëmerindze swiatła słuńca, ze zòtoczi rozlégò sã przez glądã a kròjnã mùzyka harmòniczi, a spiëw wiesolëch gòscy, przëglòszony zwãkã zwònów, chtërne zmarlégò pielgrzima pò swòji wãdrówce zemsczi do òstatnégò òdpòcziwaniò òdprowòdzają.

W zëmie, czej lód dosc grëbi je, chłopi na glãbòczi zòtoce topórkama dzurë wëcynają, bòdòrzama na grënce leżacé wãgòrze pchają, bòdzònczi przedòwają, a tak swój chléb zaròbiają.

Jak strónka biòło-czòrnò, tam-sam czerzwionyma kwiòtkama òbhaftowónò, òkrańcëje z nòrdòstu zòtokã ląd hëlszczi 35 kilométrów dludzi. [...]

Za lądã hëlszczim rozcygò sã niezmiernò, zelonòmòdrò szerlinga Mòrza Bòltëcczégò, òd biòlégò szëmù przed twòjima nogama do cemnégò plechù w widokrëzu w swòjim płòszczu brëzlëjacëch, szëm-rzacëch wałów z biòłostrëbrznistima, sklëniacyma grzebieniama prëskù [...].

Jak skrzydlaté abò zadëmioné parą pòtwòrë bieją òkrãtë na naszym mòrzu, te cemné klãbë dëmù wëpichajacé, ne swòjima płowima żaglami wiatrã pãdzoné. [...]

W mòrzu zëją niezmierné, nieszacalné roje rib, a jiny zwierzënë. Co dzëń mdą łowioné, a jednak bògactwò nie je mòżno wëłowic. Tësacë centnarów mdą zjadlé, ale jesz wicy tësacy corocznie sã zjòwiają, wszelejaczégò òrtu, nòwicy bretlindzi, chtërne kùrzoné jakò szprotczi pò całim kraju mdą rozesłóné. Na glãbòczim mòrzu łowiã w cëzach òpatronëch mącama flińdrë, sledze a sledzyczi... Tak rëbòłòwstwò a hańdel rëbami w całi naszi kròjnie kwitnie.

Nad całã kròjnã pòcziwò to òkrãglé wësocze miłé niebò, a òbejmùje pòd swã òpiekã całã kaszëbską zemiã, niwë a wòdë, zëwëch a mòrtwëch.

Strëbrznistòmòdré jezora a strëmienia na kròjnie, zelonòmòdré wòdë przë strãdze, jasnomòdri lëft nad nama, a lazuromòdré niebò we wësokòscy. Pełnym prawã nazwie sã nasza zemia kaszëbskò „mòdrò kròjna”.

(PLK*, nr 17/1928)

Alozy Bùdzysz, *Dokòzë*, Gdiniò 2007, s. 115–119.

- 1** Przeczëtòjta wespòł dokòz Ałozégò Bùdzysza. Niezrozumiałé wërãzë wëpiszta w zesziwkù. Razã pòstaròjta sã wëjasnic jich znaczenié. Jeżlë sã nie ùdò, zazdrzëta do słowarzów.
- 2** Dòj bòczënk, czedë pòwstòł ten dokòz. Jak wëzdrzała tedë pòliticznò sytuacjò w Pòlsce, a òsoblëwie na Pòmòrziem? Jeżlë nie wiész, wëszëkòj wiadła w Internece. Jak mësłisz, czëmù òpòwiòdòcz tak snòżo wëpòwiòdò sã ò swòji kròjnie?
- 3** Nalézë w teksce elementë pòeticczé i dofùluj nima tabelã.

apòsztrofa	wëliczenia	pòwtòrzenia	metafòrë	pòrównanié

- 4** Do kòzdegò jistnika dopiszë epitet.

latawce – broda – czòłno – zatoka –
 strëdżi – wòda – jezora – szerlinga –

* Skróót òd pòzwë czãdnika „Przyjaciel Ludu Kaszubskiego”.

- 5 Dofùlj tabelã, co ji zamkłosã bãdã elementë kaszëbsczi snõzi krõjnë.

ZEMIA KASZËBSKÒ						
krõjna				lëdze		
nõtëra				architektura	cechë/znanczi	zajimnoscë
wòdë	lasë	mòle	zwierzãta			

- 6 Na spòdlim wiadłów zebrónëch w karce robòtë w zadaniu 5 przërëchtuj òbròzkòwã kartã kaszëbsczi mòdri krõjnë.

- 7 * Przëszëkùj prezentacjã ò Janie Karnowszcim.

Wôs Bùdzysz òd nowëch piesni

🔊 **Wësłëchòj prezentacje ò Janie Karnowszczim i pòrównòj wiadła z tima z ùczbòwnika.**

Jón Karnowsczi ùrodzył sã w gbùrszczi rodzënie w Czòrnowie kòl Brus w rokù 1886. Tak jak Majkòwsczi i Derdowsczi chòdzył do gimnazjum w Chònicach, gdzie dzejòł w szkòłowëch kòłkach filomacczich i ùlubił so pòezjã pòlszczich romantikòw. Pò zdanim egzaminu dozdrzeniałotë wstąpił do pelplińszcégò seminarium, gdzie rozbùdzył swòjã miłotã do kaszëbszczi zemi. Wiòldzé znaczenié miało dlò niego zetkniãcé sã ze słowarzã Ramùłta: *Słownik jëzyka pomorskiego czyli kaszubskiego*.

Oszalaamiające wprost wrażenie wywarła na mnie lektura „Słownika” Ramùłta [...] Doznałem jakby nagłego objawienia. Kaszubszczyzna, dotychczas tak poniżana, ukazała mi się we fantastycznym, wspaniałym, świetle dziejowym – jako samodzielny jëzyk słowiański, samoistny wykładnik duszy kaszubskiej, [...] Chodziłem przez pewien czas jak we śnie, nie mogłem się z jednej strony pozbyć marzeń na temat wspaniałości pomorskiej, a z drugiej nasuwały się mi pytania: jakie konsekwencje z tego faktu odrębności kaszubszczyzny, ustalonej przez Ramùłta w tak przekonującej, jak mi się wtenczas zdawało, formie – należy w obecnej dobie wysunąć, a przede wszystkim – jak ten fakt pogodzić z nowoczesną kulturą polską, którą my wszyscy dotąd uznawaliśmy za naszą rodzoną matkę. Muszę przyznać, że problemu tego rozwiązać nie mogłem i długo nad nim się w seminarium głowiłem...

W rokù 1908 ùsadył Kòło Kaszëbòlogów, jaczégò nòleżnikã bëł m.jin. Léon Heyka, i włączył sã w wëdówanié czãdnika „Gryf”. Tegò rokù doszło téż do pierszégò zéńdzeniù z méstrã Aleksandrã Majkòwsczim.

Teòlogiã próbòwòł sztudérowac dali w Miemcach, le kùnców kùnc przeniósł sã na wëdzél prawa. Òb ten czas, w rokù 1910, wëdòł swòj pierszi tomik wiérztów pt. *Nòwotné spiéwë* pòdpisóny przitómkã *Wôs Budzysz* (Wasz Budziciel). Òkróm tegò całi czas pisze do „Gryfa”. W rokù 1913 pòwsta pisónò wiérztã pòwiòstka *Bòjka ò Sodłatym*. W I swiatowi wòjnie biòtkòwòł sã na fronce, w rokù 1916 òstòł reniony i òd tegò czasu leżòł w lazarece, gdzie miòł dosc czasu na nòùkòwã i lëterackã robòtã. Pò wòjnie zaczął robòtã jako asesór w sądze. W rokù 1920 pòwstałé pierszé dramaté: „Scynanié kani”, „Òtròk Swiãtewida”. Pòzni pòstãpné: „Zòpis Mestwina”, „Kaszëbi pòd Widnã” i „Wesele kaszubskie”.

Ûmarł 2 rujana 1939 rokù w Wërzëskù. Pò wòjnie jégò prochë òstałé przeniosłé na smãtòrz w Brusach.

- 🗉 **1** Jaczé sã twòje wseczëca pò przeczëtanim wspòminków Jana Karnowszczégò z jégò bëtnoscë w Pelplinie. Czim bëł zajiscony młodi pòeta, a co dało mù wiòlgã redosc?
- 📅 **2** Wëpiszë title jégò dokazów z pòdzałã na òrtë lëteraturë: lirika, epika, dramãt.
- 3** Przeczëtòj pò cëchù wiérztã i wëpiszë do zesziwkù niezrozumiałé wërazë.

Jón Karnowsczi

Miłoscë kùnc

I W Kòscérznie bëłas czilkòro lat, Ûczëc sã òmónë swiata; Czekòłbëm dlugò na cebie ròd, Pùstò mie stojała chata.	Dosc dobri nie je gbùrszczi dzys syn, Letczégò wëzéròsz chleba; Stateczny pròcë mierzy cã czin, Swòjskò nie pòchnie gleba.	Pisòrka złowisz w pajãczã séc, Szczescò ju nie nót ti pòrce; Z kmòszkama bãdziesz ózórkã strzidz; Klekòtac na klawikòrce.
--	---	--

II

Dała mie kòsza: – „Biwòjczkòj zdrów!
Jeskè mie – rzecze – za gbùrszczé dròbkã!”
Za nią téż dzéwczì z dzesãcu wsów:
„Za to, że chcòł jes sztòłconã bòbkã”.

W gòchë zem w ròjbë nie jachòł ju
Òslãbcã mòjim nie chcòł nicht bëc...
Dzeczì mie dëszìł w wnątrznoscach gòrz,
Na co mie jészczé pòrzãdnie zëc?

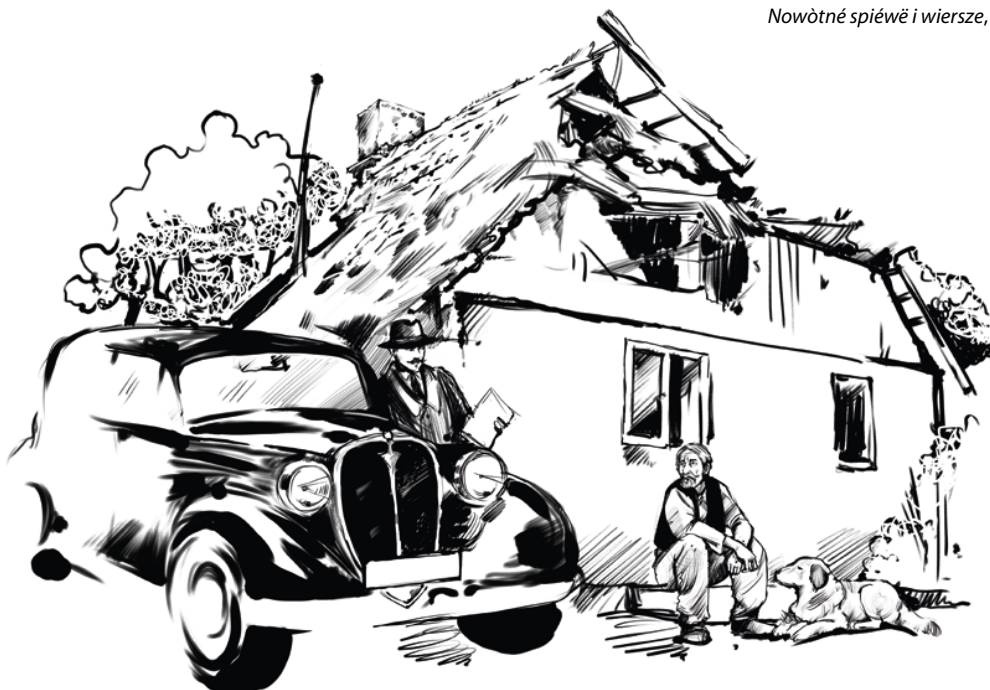
Snòdkò i rzòdkò òròł mój pług,
Jałowé w pòlu wërosłé kłosë;
Szòłalo za dobiéròł dług,
Kòniczi wiedno głòdné i bòsé.

W mùrszali, stari, dzurawi dak
Wiesoło terò wiater do dmùchò,
Przed progã czekò slepi mój „Wach”,
Czej jò ju z karczmë – wiedno tak slëchò.

Gòdają lédze: że zadóné móm,
Że sã ròz mùszi przebrac miara.
Starã tã gòdkã ju na pamiãc znóm,
Wiém leno jeden, czemù zem nara!

Mało jò ò to pò pròwdze dbóm,
Dokąd dzëkò mie droga ta wiedze;
Niczejò szkòda, zdżinã le sóm...
Ha! – zekùtnik jedze!

Nowòtné spiéwë i wiersze, Banino 2010, s. 74.

- 4** Ùdokaznij pòdzél dokazu na dwa dzéle.
- 5** Pòdzelta sztrófë midzë sobã tak, żebë wszëtczé bëłë rozdóné. Niech kòzdi przepiszë swòjã do zesziwkù i zrobi do ni malënk. Pòzni ùstawta sã kòl se za régã ze swòjima malënkama: pierszi niech bådze ùczëń (abò ùczniowie), co mò (mają) malënk do pierszi sztrófë, dali ti, co mają malënk do drëdżi, itd. Òdczëtòjta jész ròz wiérztã, zdrzãcë na malënczi do pòsobnëch sztrófów.
- 6** Jaczé wiadła mòże ùstalëc ò dzéwczãcu i òsobie mówiący?

òna	òn

- 7** W zdaniach wëzwëskòj pòdónë zwrotë i wërażenia: *dała mie kòsza; zadóné móm; òmónë swiata, letczégò wëzéròsz chleba.*
- 8** Czemu tim dwòje nie bëło pisóné bëcë razã? Ùdokaznij swòje zdanié w zesziwkù.
- 9** Przërëchtujta sã do głosowi interpretacje ti wiérztë.

Szczescô nie kùpisz

🗨️ Co dlô ce òznôczô szczescé?

📖 Úložë z rozsëpónczy przësłòwia sparłączoné ze szczescym.

mô	sã lëpnie,	Szczescé	i	Szczescé	i w nocë
słunuszkò	na	szczescé,	drëdżégò	nieszczescé	do niejednégò
Szczescé	nieszczescé	wszëtkò	jednym	na	snadnie,
Chto	a òd	swiécy.	chòdzy,	temù	ùcékò.
piechti	W szczescu	skrzydłach	jidze	i rozëm	lecy.
w nãdzy	jeżdzą.	na	kòle	przepadnie.	

Scena 1

(w chacie krawca, krawiec siedzi przy stole, wygląda przez zamarznąłą szybę;
żona krawca krząta się po kuchni, wchodzi sąsiad Knyba)

Knyba: – Niech bądze pòchwalony. Co to ù waji tak smierdzy?

Krawiec: – Na wieczy wieków... Witôjże do nas! ... To torf sã pòli.

Knyba: – Bóg cë zapłac. Në, Aùgùst, jak sã miewòsz? (podaje mu rękę)

(krawiec wzdycha, pokazuje na chorą nogę)

[...]

Żona: – A nie wiész czasã ò jaczi robòce dlô mòjégò Aùgùsta? Bò leno doma sedzy i stákò... I nic jinszégò nie potrafi robic jak leno z tą jigłą... a i tã òn jesz zgubił...

Pewno sã gdzie w pòdłogã schòwa (patrzy na podłogę pod oknem) i mùszałam jic jinszą pòzëczëc... Ale żebë dzecóm dëfle òbic, to nié... tegò to ju wój nie pòtrafi zrobic. Dzëwczã wój tu (wskazuje głową na starszą córkę) dzys do szkòłë ni mògło jic, bò sã ji dëfla rozwalëła. (dziewczynka bierze drewniaczek z oderwaną z boku skórą, przymierza, próbuje chodzić, ale ten spada jej z nogi)

Knyba: – Niech nie jidze, bò na co? Wnet ju bądą pò pòlskù ùczëlë...

Żona: – Ach, dój Bòże, żebë sã dzecë naszi pòlszczi mòwë ùczëlë...

Krawiec: – Lepi bądztã sztël i ò tim tak gòsno nie gòdòjta... Bò wój, ten nasz wójt – Miemc – jak wój terò pòczuł, że mò bëc Pòlskò, to je jesz gòrszi jak bël dówni. Wierã Wäsersczégò knòpa tak cë krëkwia skrojil za to, że przë nim na banie w Dzëmianach do Grochòwsczych pò pòlskù zawrzeszczòł... [...]

Knyba: – Tec wòjnë je ju kùnc. A Rëscë, niewòlnicë, co szlë ju dodóm, téz mówilë, że mò bëc Pòlskò. [...]

Knyba: – Słëchòjta, co wóm pòwiém. Terò na kròwców je lëchò. To je pròwda – jo! A ju wcąg tu w Trzebùniu, bò tu je sama biëda. Ale wój ten krawiec Langa z Wësoczi, ten to so wiedno zaradzy.

Krawiec: – Jo, ale òn mò kawała rolë...

Knyba: – Jo, rolã to òn mò. Jo. Ale króm rolë òn mò jesz szczescé. Wiera łońszczègò rokù ten nadlesny Miemc z Przëmùszewa wzał gò do szęcò... i ùszil òn tam takã libercjã dlò kùczra – i wierã nadlesny jemù teli piëndzy sèpnãł, nawet nie wiedzòł wiele, a leno wój tak (pokazał ruch) do gòrscë wtłocził... Jo!

Krawiec: – To że òn miòł szczescé.... Nè, czej le miòł szczescé, ale kòzdi nie je taczi zaradny.

Knyba: – To nie je zaradnosc, to je szczescé. Jo! I takbëm chcòł, żebë nadlesny terò ciebie wzał do szęcò. Niech bë terò na ciebie przësza kòlej – rozmiejesz?

Krawiec: – Rozmiejã.

Żona: – Bóg cë zapłac za dobrã radã...

Knyba: – Ech, ni ma za co! I slèchòjta dali: Jak zdżinie snieg, to tam pùdziesz – rozmiejesz? Dalek to nie je, leno trzë kilomètrë...

Krawiec: Jak śnieg zdżinie, na kòpni, to jò zańdã...(kiwa głową, kulejąc, przechadza się po izbie). Jak tu stojã, pòwiòdóm wóm, że jak leno śnieg zdżinie, to pùdã chòcbë czije z nieba padałë! Niech je, co chce, jò pùdã.

[...]

Knyba: – I niechbës miòł szczescé... [...] Leno wiész... jak tak zańdziesz, to abë czasã nie bãdzë taczi głupi i nie lész prosto do nadlesnégò, a do kùchni – rozmiejesz?

Krawiec: – Rozmiejã.

Knyba: – Të nie gòdòsz pò niemieckù?

Krawiec: – Nié.

Knyba: – No to tedë sléchòj, co cë terò rzeknã: Jak tam zańdziesz, to nòpierwi wlézesz do kùchni, bò tam są pòlsczé dzéwczãta... – ale przë tim ùwòzòj, żebë ce psë nie pògrëzłë – Jo... A tim dzéwczãtóm pòwiész, jak sprawa stoji, rozmiejesz! Pòwiész, że jes kròwcã i chcòlbës zarobic, bò môsz kòbiëtã i dziecë, a ni môsz co jesc. (Krawiec odchrząka histerycznie. Żona, trzymając buty, fartuchem wyciera nos, pilnie słucha)

Knyba: – ... No i że... Jednym słowã, że môsz biédã. (macha rękã) Të bãdziesz ju wiedzòł, jak môsz gadac... A dzéwczãta pùdã do nadlesnégò i jemu to wëklarëjã, bò ùmiã pò miemieckù... jo! I mòże bãdziesz miòł szczescé. A szczescé, brace, mùszisz pò wsë szëkac, a doma nie sedzec, bò szczescé samò do ciebie, tu na tã ławã, nie przinǳe – rozmiejesz?

Krawiec: – Rozmiejã.

Żona: – Richtich gòdòsz, brace kòchóny.

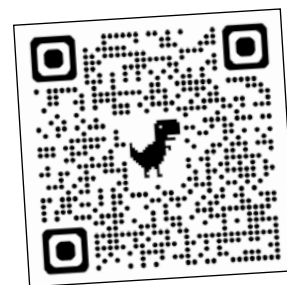
Knyba: – Terò wiész, co robic.

Krawiec: – Wiém.

Knyba: – Jo, no tedë... jò ju mùszã jic! (przeciągając się lekko, wstaje i zaciera ręce. Sztywno podaje krawcowi rękę i wychodzi)

Żona: – Jenë kòchany, terò żebë tak zarò bëła wiosna.

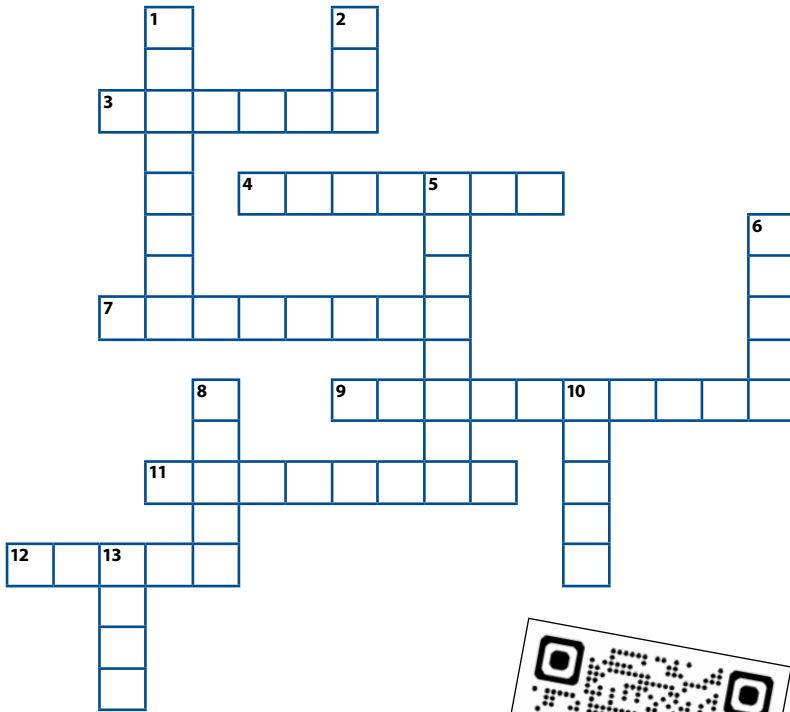
Ana Łajming, Szczescé, Gduńsk 1959

- 1 Okreslë, w jaczich czasach rozgriwają sã te wëdarzenia. Wskòżë pasowné wëjimczy.
- 2 Wëpiszë bòhaterów tego dramatu. Napiszë czile słów ò kòzdim z nich.
- 3 Czemù Aùgùst ni miòł szczescò? Jakã radã dól Aùgùstowi Knyba? A jakã tã bë mù dól/ dała?
- 4 Jak wedle twòji ùdbë skùńczy sã ta historiò? Wëpiszta na tòflë swòje ùdbë zakùńczeniò tegò dramatu. Zeskanujta kòd qr i dowiedzta sã, jak skùńczëła sã przigòda Aùgùsta. Pòrównòjta wasze ùdbë zakùńczeniò i òceńta, chto bëł nòblëzsi pròwdë.

Biôtka ze Smãtkã

☰ ■ Rozrzeszë tãgòdkã, co sprawdzy twòje wiadła ò pòwiescë Aleksandra Majkòwsczegò.

■ Pòd kòdã qr nalézesz kartë robòtë do lekturë.

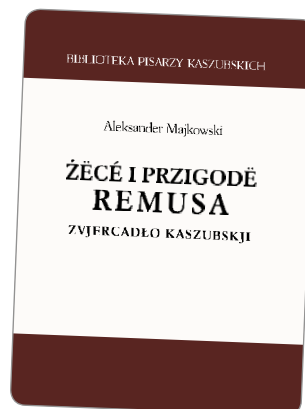
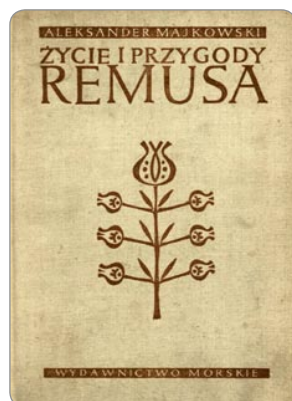
Niwiznowò:

3. Procëmnik Arimana.
4. Miemiecczi ùrzãdnik, co brónił Remùsa w sądze.
7. Jak Julka nazwała Remùsa?
9. Gòspòdëni gbùra Zabòrsczegò.
11. Kògùm mùszi kùsznãc, przëchòdajãcë pierszi rôz do Gduńska?
12. Spòtkòł jã Remùs kòl Bòrzesztowa, jidãcë z kòmpanijã do Wejrowa.

Pionowò:

1. Pón.... – òstatny Kaszëba na Pòmòrsce.
2. Jaczégò wëznania bël Gaba?
5. Strach, Trud i ...
6. Jak nazëwòł sã drëch Remùsa, jegò wiérny towarzësz?
8. Wëchòwiwała sã z Remùsã na pùstkach.
10. Miono brata pana Zabòrsczegò.
13. Miono kònia, towarzësza młòdégò Remùsa.

EPÒPEJA – rozbùdowóny, wielowãtkòwi dokòz, co przedstòwiò dzeje bòhaterów, le òsobliwie zbiérnegò bòhatera w wòznym dzejowim czasie. Pisónò farwnym jãzëkã, z plasticznyma òpisënkama nòtërë, wëzwëskùjãcë pòeticczë zabiedzi.

- Na spòdlim definicje epòpeje i swòjich wiadłòw ò pòwiescë Aleksandra Majkòwsczégò spròbùj ùdokaznic, że dokòz ten je epòpeja.

Przed zòchòdã słuńca mùszòł jò jesz duńc do Łisczi, bò gnało mie procëm wòli pòwiedzenie stòri Julczy w nã straszna noc, czej mój towarzész Trąba zdżinał śmiercã:

– We wilějã swiãtégò Jana, czej dzéń i noc sã zrówniają, bãdziesz tã na Łisce. Òbrządk stòri, jak zécé lédzy na ti zemi, òbchòdzył bãdże lud. Dóm cã tej miecz i wid, bës wiódł za sobã wëbrónëch swòjégò nòrodu na wëbawienie zaklãtégò zómku...

Dzysò pò wszëtczich górach szëkòwelë ògnie na wësoczych drągach, bë je zapaléc pò całim kraju, jak noc sã pòłózi na zemi. W dzysészi nocë paproc miała zakwitnac w głãbòczim lese cëdownym kwiatã.

Ale cëz òna, stòrò Julka, mie króm tegò pòwiedzała w ny zapadli chace na smiegach?

– Ale jednégò cã dac ni mògã. Tegò, co jak bliza mòrskò scygò òkrãtë w bròzdë jich dróg, tegò, co jak òbrãcz trzimò gromadã, tegò, co dëchóm daje mòc nad całama. To tã sóm miec mùszisz!

– Cëz to, co jò sóm miec mùszã?

Nie wiedzòł jò na to òdpòwiedzë i w tëch mëslach wżãł jem sã i szedł dali.

Na rozestajnych drogach przë stòrim smãtòrzu pòd Gòstomiã stajała w szarim widze cemnò pòstacëjò, cëchò jak samòtnò figùra w pòlu. Naszedłszë krócy, pòznòł jem stòrã Julkã. Wëcygnała òna do mie rãkã i pòwiedzała:

– Wiedzała jem, że przinãdziesz, Witosławie! Terò pòj ze mnã!

Nie prowadzëła mie drogã przez wies, le górã przez Chòchòwatkã, jaż jesma zaszła na Łiskã òd stronë Rzepisk. Ùdrzòł jem wësoczi drąg, z chtërnégò sã zwiészòł dłudzi lińcuch, przërzeszony do beczczi ze smòłã. W dole, gdzie droga prowadzëła z Gòstomia do Niesòłowic i do Dłudżégò Jezora, zbiérało sã lëdz-twa wiele. Julka stanãła òkòma mie. Ji zgarbiałò pòstacëjò wëprostowała sã i jakbë ùrosła. Ji bladé skarnie nabralë wezdrzeniò jakno w Sòrbskù, czej zdrzała na mie ze stòrégò pòrtretu Sydonia z rodu Bòrków. Ji òczë zaszlë cemnã kròsã aksamińtowã i głãbòkã, jak jã mò jezoro w głãbòczim lese, w chtërnym pòdług lëdzczci gòdczi spi na dnie niepòjãtò tajemnica. Jak na mie tima òczama wezdrzała, przëbòczëło mie sã wezdrzenié lédzy, chtërny za czile gòdzyn kònac mają. Lud tej mówi, że mają ju wieczné òczë. Ale òna rãkã wëcygniãtã zrobiła krąg pò pòdniebiu òd wschòdu słuńca do zòchòdu i rzekła tak:

– [...] Dzys to noc cëdu. A ten cud sã stònie, abò jò ti nocë nie przeżëjã. Ùdzyrzë dëcha, Witosławie, i robi, coc pòwiém. – Zdrzë nòprzòd w dól, co sã dzeje kòl stóp górë.

Widzòł jò òde wsë jidãcy dłudzi rząd dzëwczãt i chłòpòków, za chtërnym niesztòltnym karnã szlë starszi i dzecë. Na przòdkù niòsł chłòpòk wësok zeloné drzewò, ùmajoné we wińce i kwiatë. Za nim szedł z wiòlgã statecznoscã przëòdzóny w biòli plòszcz i kòrunã trzëkeńczastã na głowie ksãżã. Slòdë niegò straszil wezdrzenim swòjim, straszny całi, na czerwiono òbleczony kat, ze zakrëtã twarzã zdrzãcy dwùma czòrnyma lukama na wprost siebie. Wiòldzi gòli miecz niòsł òn przëłòzony przez remiã. Òkòma niegò czòrno òbleczony sãdza krocil z pòwògã wiòlgã, a za nima całi rząd dzywnie wëstrojonych pòstacëji.

Pòdeszlë òni pòd górã na szeroczi plac, na chtërnym na westrzòdkù wbiti w ziemiã stojòł słup, na jeden łokc wësoczi i wińcama òkrãcony. Ùstawilë sã wkrag jegò i zaspiewelë piesniã. Jak wëspiewelë, wëszedł kat z łiszczãcym mieczã przez remiã i wëmierzil kroków trzëdzescë wprzék i spak na placu. [...]

Terò rakòrz przërzészòł kaniã do słupa. [...]

Na to wëszedł na wëwëzsoné krzasło czòrno òbleczony sãdza. Ale Julka ùchwacëła mie za remiã i rzekła:

– Co tã tam widzysz, to jak stòrodòwny òbròz, z chtërnégò kròsë spławil deszcz i wëpiło słuńce. Przed wiele wiekama ten òbròz szklił w całi kròsë wiòldzégò i swiãtégò òbrządkù i rozpròwiałë sã na nim wiòldzë sprawë. Bãdã òni terò tam w dole sãdzëc swòje mòlé sprawë wieszcë, a za swòje grzëchë zetnã kaniã. Ale jak spadnie głowa kani pòd katowsczim mieczã, tej nòchwatszì chłòpòk wëskòczy tu w górã, zapòli beczkã i wëcygnie jã na lińcuchù w górã. Chwila, a ùdrzisz, jak na wszëtczich górach wkòł zapòlã

sã widë, jak gwiondzë pòlącë, co zeszlë z nieba na tã naszã zemiã kaszëbską. To ta chwila, w chtërny môsz zdac cëdu. Wez tã paproc, chtërnã cë dajã, a jak zalisną ògnie wkół, tej krzikni na tëch w dole:

– Do mie!

W chtërnym z nich jesz kropla krëwi stolëmów, ten do ciebie sã garnąc bådze. Tej pòdniesesz tã paproc w górã. A żelë Bóg cë namienił i bådzesz miół w dëszë, co trzeba, tej cëdownégò widu kwiat wëkwitnie z paprocë w twòjim rãkù. Tej nié teli ny żëwi z dołu do ciebie sã garnąc bådã, ale tam zeza jezora, z môla, gdzie stojało swiãtë miasto, rësã sã wiöldzë kamienie, żdajãcë òd tësacy lat, i ùroczëstim kòrowòdã pòwãdrëjã chiże jak dëchë do ciebie na tã górã, bë sã ùstawic w krãgù wkół ciebie i znòwù skamieniec na znak, żes të wódz i król ti zemi. Tej mòwa twòja sã stónie òstrò jak stół a czëstò jak zdrój, a òdzin twòjich òczu bådze rządzył sercama lëdzy jak òkò słuńca slunecznym kwiatã.

Wzãł jem z drëżãcã rãkã paproc z rãk stòri Julci, a zdòwało mie sã, że swiat dëchac òprzestòł, nim nadéńdze ta chwila.

Zapòlił sã wid na Łisce, zaliszczalë pò chwilë, jak òkã dozdrzec, górë wkół. Ale mie w ti wiöldzi łunie przëbòczëła sã, jak żëwò, chwila, czedëm sã rozchòdzył z mòjã kròlewionkã pòd wësokã Bòzã mãkã, a z daleka na Glònkù pòlił sã jak stolëmnò smólnica jasón na rozwalonym gniòdze naszégò szczëscò. Takò żalosc mie scësnãła serce, zem zabòczył, gdzie jem i pò co. Zbùdzył mie trzòsk pòlãcy beczi, chtërna spadła, a pãklszë, rozlała pòlãcã smòłã pò górze. W tim mómeńce widzòł jem, jak z nocë wëskòczył chtos na sztòlt negò malarza ze Sòrbska w dlùdżim kòlnérzu i wësoczym kłòbùkù. Zabiëlë sã kù mie jegò zãbë, a rãgajãcy smiëch rozlëgl sã, zem zabòczył zawòlac na ten lud:

– Do mie!

Lem trzimôł paproc w rākù i zdrzôł jak zdrewniali na to, co sã dzeje. Pòznôł jô Czernika. Taczi òn mie zaszedł we Zwadze. Taczi òn sã szātolił w samòtny chace w smiegù ti nocë, czej mój jedëny towarzész ùmrzéc mùszôł. Ale òn machnął rāką i cësnał w pòlącą smòłã jaczis proch, z chtërnégò szła wòniò jak z mòcnégò trënkù. Za nim wëskòczëło z nocë karno bestrëch mùzykantów i zacząłò grac jakəs dzëkà nòtã. Lud z dołu, widã dzywnym i mùzykã przëchłoscony, przëbiëgl i gromadzył sã wkół niego, a òn spiëwòł:

Nóze w tuńc! Nóze w tuńc!
Kòmédëji waszi kùńc!

A jak zacząłë tańcowac pòdlug nòtë jegò mùzykantów, òn sã òbrócył do naju dwòje samòtnie stojącëch na stronie, Julczy i mie, i spiëwòł do nòtë swòjich gròczy:

Tańcuj, człëkù, pròcuj, wróz
Jakò mòtil wiëchrzã róz.

Nie zdrzë na przòdk, nie zdrzë w tił,
Żëbës kwitł i długò żił.

Na krzizówkach pùszczòj wóz,
Gdze gò kón i wòznik niósł,
Bò tam w pòłnié nocą, dnia
Bãdze Zgòdka
pilowa.

A czej w òczë zazdrzisz ji:
Drzi
Drzi, człëcze, drzi!

W krosnach robią. Dwòje przàdk:
Pòstawã na a na wàtk –
Robià dzało lëdzczich dni,
A jich òkò k'sobie zgli.

A jich zwada, a jich szor
Straszny tkają w dzało wzór...
Jaż cë ùrzas dëszã zmglì:...
Tam cã Zgòdka wprowadzy,
Żëbë czòłenk w rãce brac
I dzało tkac.

Kòmù dëszã złómòł grzëch,
Przàdk gò wëpòraji smiëch.
Ni czòłenka ani wàtk
Nie wërwie òn z rākù przàdk,
Chtërnëch w dzało bãdze gniëw
Tkòł: Smierc, Ùrzas, Zdradã, Krew!
Bò czej warsztat dzejów grzmi,
Słabi człowiek nie zradzy,
Le ùpadnie w proch i kòł,
Skãdë òn wstòł!...

Nie wdarzã sobie, co sã ze mną dzejało w ny chwilë. Widzòł jô lud tańcëjący wkół Czernika, a òn stojòł we westrzòdkù nich, jak zli dëch, chtëren družbùje na diòblim wieselu. Wkół na górach zòlëlë sã ògnie, ale mie serce zasłabło jak òngë mòlëmù knòpù, czej jem sã nie czuł przeniesc kròlewiónczi do zaklätégò zómku. Paproc w mòji rãce òpùscëła lëstë i wiãdła. Czej jem sã òbrócył za Julkã, sedzała òna przëczëpniãtò na zemi tak cëchò i bez wszelczégò pòrëszeniò, że mie cos tknãło. Wezdrzòł jem w ji skarnie i widzòł òd razu, że nie żëje. Òczë miała zamklë, a z bladëch skarni bił mróz, chtërnégò ògrzòc nie pòtrafiłë łunë Smãtkòwégò ògnia zòlącégò sã szerokò pò Łisce. [...]

Jô rozmiòł terò, że cud sã nie stòł z mòji winë. We walce ze Smãtkã ò zaklãti zómk drëdzi trup lëgl na mòji drodze, a jô przëgròł sprawã. [...]

Aleksander Majkòwsczi, *Żëcé i przigòdë Remùsa*,
Gdynia 2017, s. 399–405.

- 1 W jaczim času i gdzie rozgrywają się te wydarzenia.
- 2 Przébôczë so, kògùm bëła Julka.
- 3 Jaczé zadanié miôł wëkònac Remùs? Co miało sã stac, jakbë jemù sã to ùdało?
- 4 Jaczi òbrzãd òstôł òpisóny w tim wëjimkù? Na czym òn pòlégôł i co miôł òznaczac?

 5 Dofùluj tabelã wiadłama ò bòhaterach.

	Remùs	Czernik	Julka
Jaczé mò zadanié?			
Co robi?			
Jaczé wseczëca jemù/ji towarzësza?			

6 Przetłómaczë na pòlsczi piesniã, jaką spiéwôł Czernik Remùsowi i Julce. Co òznôczają te słowa? Jaczé miałë znaczenié dlô wëkònaniô Remùsowégò zadaniô?

 7 Jaczé artisticzné zabiedzi òstałë wëkòrzëstóné w ti piesnie? Dofùluj tabelã.

artisticzny zabieg	przikłòd	znaczenié / co to sprawiło?
wëkrzëknienié		
epitet		
ùòsobienié		
metafòra		
pòrównanié		

 8 Czemù Remùsowi nie ùdało sã wëkònac zadaniô?

Miłota (nie) wëbiérô

„Dzëwczã i miedzã” to jeden z dramatów ks. Bernata Sëchtë, jaczi napisôł w 1938 rokù. Przedstôwiô dwie rodzënë, Zelónków i Walkùszów, i jich sztrid ò grańcã, jakã chtos zaòrôł. W cëni tegò je òpisóné wrëjarzenié, starania dwùch knòpów ò Mòniczkã, córkã Walkùszów. Jednegò dzëwczã kòchô, le starszi ùwidzelë so, że òzenic mò sã z tim drëdzim. Miłota, zòdrosc, niesprawiedlëwòsc, òskarżenia, sąd i łgarstwò – to wszëtkò je na kartach òbëczajowégò dramatu ks. Sëchtë.

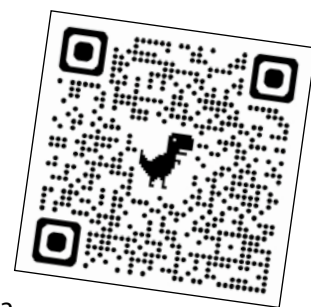

„Dzëwczã i miedzã” B. Sëchtë z lat 80. XX wiekù, tj. w wëkònanim lëzyrsczëgò teatralnégò karna

1 Pòd kòdã qr je ùkrëti nagróny teater na spòdlim dokazu Bernata Sëchtë „Dzëwczã i miedza”. Òbezdrzë ùwòżno to przedstawienié, żebë pózni napisac recenzjã na jegò temat.

2 Przëszëkùj plakat na spektakl „Dzëwczã i miedza”.

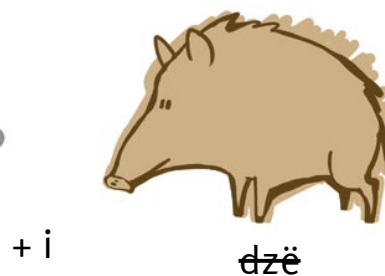
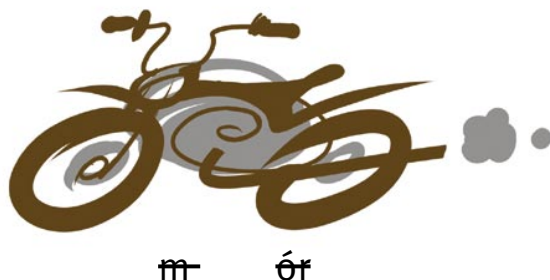
3 Òceni pòstãpòwanié bòhaterów. Dopiszë do kòżdégò z nich pasowné òkreslenia.

Téater „Dzëwczã i miedza” przërëchtowóny przez serakòjsczé karno „Bina”

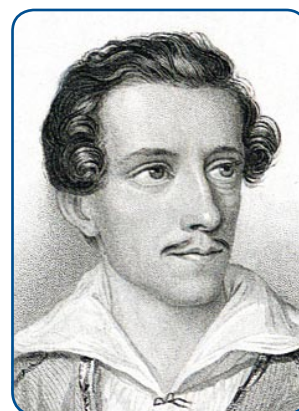
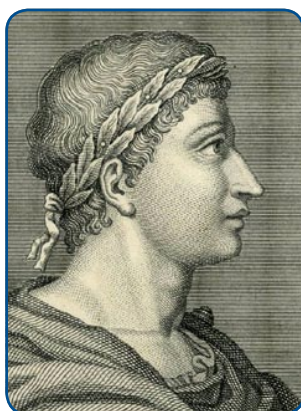
Miłoto të mòja

■ Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, ò jaczim gatënkù lirycznym bãdземë gòdelë na ti ùczbie.

.. – miłosny dokôz liryczny, òpisëjący z wiòldzim pòważaniem, czestnotã wseczëcë miłotë. Jegò pòzwa pòchòdzy òd miona grecczëgò bòżka miłotë Erosa. Pierszë ùtwòrë ò ti tematicë pòwstałë jesz przed naszą erã. Do karna pòetów piszącëch eroticzi nalëżã m.in.: greckò piesniòdzejka Safóna, rzmisczi autòr Òwidiusz, renesansowi ùsòdzca Petrarca, jaczni napisòł „Sonetë do Laurë”. Z pòlsczich pòetów: Jón Kòchanowski, Adóm Mickiewicz, Juliusz Słowaczi abò Zygmunt Krasińsczi. Nawetka w Swiãti Ksãdze, w „Piesniach nad Piesniama” w Stòrim Testameńce, nalëzemë ten tip liryczny.

W kaszëbsczi lëteraturze téż mómë przykładë tego gatënkù. Badérowie spiérają sã co do niechtërnëch dokazów Léona Heyczy jakno erotików. Terenczasnyma pòetama kaszëbsczima, jaczni napiselë wiérztë w tim gatënkù, sã Tómk Fópka i Ana Rózk.

 1 Przeczëtôj te miłosné dokazë i nadôj jima title.

Rôz mòrzã, rôz błotkã
fùl gòrzu, tej słodkò

przëzdrzec sã w nich, jak w zdrzadle
czëtac – jak z knédzi òtemkli
Czej chtos w nie przëtrófkã wpadnie –
wnetkã serce mò zemklé

Zamklé – znankã spikù
Ôpen – òdecknieniô

dlô nich wëmészloné je – do òbòczeniô.

Tãdka lubné jem sélól strzéle
Miłotny propagańdë dzële...

Jaż jem Cã dobël mòcã szeptaniô
w słowach zarzekłëch w wiecznym
waranim...

Sztòlt lubòtny, co ceszi òczë
zwãków zdżinionëch gwësné chëczë

Czasã Të do nich rãkã niesmiało
przëpinòsz snòżã óringã małą...

Nierôz, chòc slëchòsz – równak nie czëjesz
jak pién je glëchi – drzewiã téz żëje...
Dôjmë so pòkù! Przëdôjmë żëcò!
Nadstòwżë ùszkò. Tej do ùczëcò!

Skrëté na westrzódkù brzuszka
jezórkò głãbòczé –
do kùńca nie zbadérowóné
nié mòkré, nié sëché –
pòchnie Tobã òd bëna...

Czejbëm sã môlim stól zòrenkã cekawòscë
I wpòdl w no jezórkò, dze pòmionu ni
ma

W cemnocë zaswiëca bë skra zrozumieniô
w òkamërgnienim, zmòrlonò – zdżinã...

Tómk Fópka, *Szlachama kùsków*, Gdiniô 2002–2008, s. 5, 7, 17.

- 2 Na jaczi òrt pòeta pisze ò tëch dzëlach cała?
Jacé artisticzné zabiedzi wëzwëskòł? Jak
ùdało mù sã napisac ò tim w tak
zmësłowi spòsòb?

- 3 Przczëtôj pò cëchù wiërtã Anë Rózk i pòwiëdz, czë ten dokôz mòże nazwac erotikã. Ùdokaznij swòje zdanié.

Ana Rózk

Czej ò Ce mëszlã
móm dërgòtci
czej na Ce zdrzã
czerwieniã sã

Twòja pòcha mie chãcy i przëcygò
Të jes jak zakòzóny brzòd
miodnò i pòkùsnò

Mòje zmëslë szòleją
prowadzoné na pòkùszenié

slédné wezdrzenié
slédné wzdichnienié

zjém nã bezã z krémã i malënama

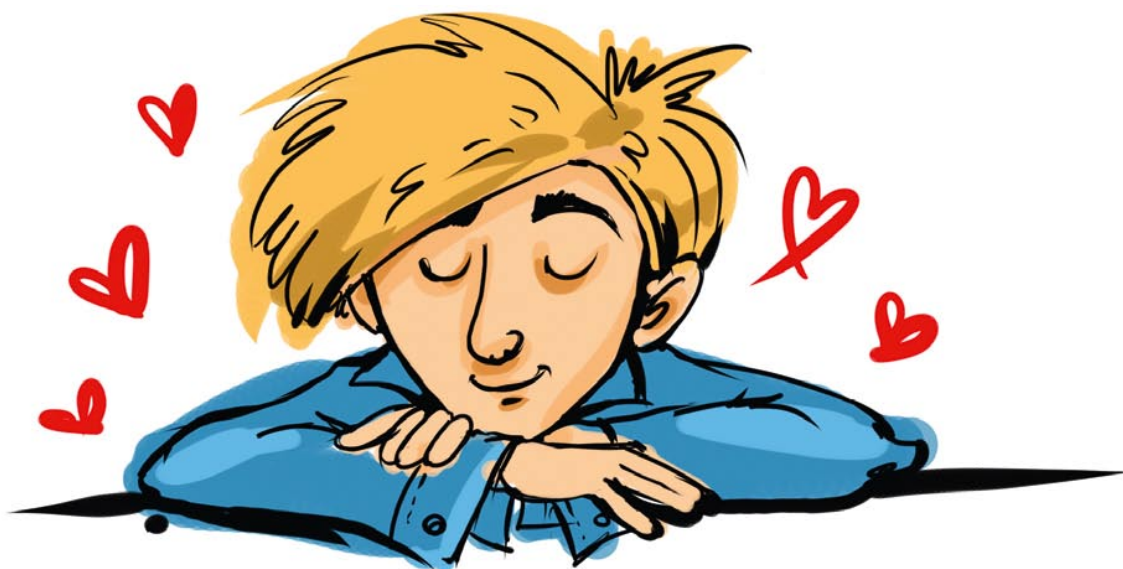
Ana Rózk, 2024 r.

Ana Rózk

– pòetka młodégò pòkòleniò, szkòlnò. Swój debiut pisarsczy mia w almanachù „Zymk” w rokù 2004. Ji zbiërk erotików *Szmeroszeptë* òstòł nòdgradzony na XXII Kòscerskich Tòrgach Kaszëbsczi i Pòmòrszczi Ksiãżczi „Costerina”.

- 4 Czim zaskòcza nas pòetka w swòji wiërzce?
- 5 Wëmień trzë zabiedzi pòeticczé, jacé wëzwëska pòetka do napisaniò tegò erotikù.
- 💡 6 Na mòdło erotików Fòpczi abò Rózk napiszë swój liryczny dokôz.

Wiara, nòdzeja i miłota

■ Przeszëkùj sã do òdczëtaniô wëjimkù ksążczy Jana Walkùsza *Sztrądã słowa*.

A człowiek? Blós le òn, człowiek, strzód jinëch żëjącëch jistot na zemi, mòże sã dogadac, a całé to dzejanié zjiscywò sã przez słowò. Òd ny chwilë, czej człowiek pòwiedzòł pierszé słowò, je òn za to słowò òdpòwiedzalny, bò słowò je kòždémù z nas dóné, ale to słowò je jesz barzi kòždémù z nas zadóné. I bez to prawie kòzdi z nas staje sã apòstołã słowa swòji rodny mòwë. Ale jakòż to trzeba ùważac, jaczé trzeba miec bòczenié, bòc takò krótkò je droga, krótkò je droga òd apòstoła do... Judòsza. I dlòte pitóm kòzdzégò òsobno: Czë jes apòstołã swòji rodny kaszëbsczy mòwë, czë Judòszã mòwë starków, tim, co jã zdradzył?

Ta mòwa naszich starków, ta naj kaszëbskò mòwa je nòswiãtszim wòłtòrzã naji dzejów, na chtërnym zjiscywałë sã nieròz baro kòmùdné i krwawé dzeje. A ten, chto bë béł dbë, że kaszëbskò mòwa je gòrszò òd jinëch, chto bë chcòł jã zamknac w scanach swòji chëczë i ani kask dali, to znaczy, że ten sã jesz w żëcym nic nie nauczył, mało, ten zniszczył i pòdeptòł całą erbã pò swòjich starkach... Zròbma tedë pòrzãdny rechùnk sëmieniô i òdpòwièdmë chòcbë le sobie: Apòstołã jem jò kaszëbiznë czë Judòszã, co przeliczył słowò na dëtczì?...

Ta zemia, Kaszëbë, to je mòja mëmka, a ta mòwa, kaszëbizna, to chléb codzénny i ni mògã bëc cëchò, czej na naszich òczach cëskò sã nen chléb w nórt. Ten chléb nie je pò to, żebë gò szmërgac bële dze, a sygac pò kòłòcza, chtërnégò i tak ni ma. Chto mò jesz sëmienié, përzna òleju w głowie i Bòga w sercu, ten nie mdze nigdë cëskòł codzénnegò chleba w nórt. A jem pewny, że Kaszëbi jesz mają sëmienié i mają Bòga...

Wszëtcë mùszimë miec starã ò naszã mòwã, bò òna, pròwdzëwie kaszëbskò mòwa, to nòswiãtszi wòłtòrz i nicht ni mò prawa jegò bürzëc, leno z wiòlgã tczã przed nim klëknac... Nicht ni mòże miec z tegò swiata ani ùbëtkù, czej zacznie swòjã mòwã gardzëc i sã ji wstidzëc. Bo tak samò, jakbë sã wstidzył swòji mëmë i tatkã gardzył...

Wezma tedë pòcòrczi kaszëbsczy mòwë, pòcòrczi kaszëbsczich słów i ùplecma z nich piãknã kòrénkã, na chtërny mdã sã mòglë mòdlëc jesz długò przindné pòkòlenia ze tczã i nòdzejã, na chwałã Bòską i naj kaszëbsczy rodny zemi.

Jón Walkùsz, *Sztrądã słowa*, Lublin 1996, s. 35.

1 Wëzwëskòj w teksce wëjimczy, jaczé mògã bëc przykładã Wiarë, Nòdzeje i Miłotë.

Wiara	Nòdzeja	Miłota

- 2 Do cze pòrównónò òsta mòwa? Zapiszë pòrównania w zesziwkù. Dopiszë swòje bédënczi. Mòwa je jak
- 3 Zaprojektuj symbòl mòwë.
- 4 Tekst Walkùsza pòwstòł w 1996 rokù. Czë òd negò czasu zmienilo sã pòstrzeganié kaszëbiznë? Na jaczé zagrożenia wskòzywòł àutór? A jak wama sã wëdòwò, jaczé jiwre stojã przed dzysdniowã kaszëbiznã. Co nót je zrobic, żebë Kaszëbskò bëła mòcnò i ni mùsza sã bòjec, że zadzinie?
- 5 Terò młodi mają głos! Napiszë òdpòwièdz na słowa ks. Jana Walkùsza. Wëzwëskòj argumèntë i wskòzë z klasowi kòrbiònczi.

„Drodzy bracia i siostry Kaszubi!”

- 🗨️ 1 Przebõczë so pòstac papieża Pòlõcha Jana Pawła II. Czë wiész, że jakno kardynała òdwiędzywõt Kaszëbë, òsoblëwie, żebë wespõt ze swòjima drëchama z Krakòwa plënąc naszima kaszëbsczima rzékama? Òstõt nawetka wëtëczony szlach Słupią, jaczi przëplënął Karól Wòjtila. Mòlów sparłãczonëch z Janã Pawłã II je na Kaszëbach wiãcy. Przëszëkuj wiadła na ten temat i przedstawi je klase.
- 1 Zapòznòj sã z wëjimkã homilie Papieża, jakã wëgłosył òbczas pielgrzimczy do Pòlscki. Słowa te padłë, czedë Jan Paweł II òdwiędzył Gdiniã, 11 czerwińca 1987 roku.

[...] Nie mogę jednak nie zwrócić się dziś w sposób szczególny do potomków prasłowiańskich, lechickich Pomorzan, do drogich nam wszystkim Kaszubów, którzy do dzisiaj zachowali swoją etniczną tożsamość i swoją mowę o słowiańskim rdzeniu.

Wiem, że Kaszubi zawsze byli i pozostali wierni Kościołowi. Tu, na Kaszubach, w okresie Reformacji i w okresie rozbiorów obrona katolicyzmu złączyła się nierozdzielnie z obroną polskości. W latach przed pierwszą wojną światową duchowni zapoczątkowali ożywioną pracę samokształceniową i spółdzielczą wśród rybaków i chłopów kaszubskich, mającą na celu obronę przed germanizacją.

Także świeccy działacze kaszubscy łączą obronę polskości z religią. Słynny Antoni Abraham często zaczynał rozmowę od słów: „Jeśli jesteś Polakiem i wierzysz w Boga...”. Ten sam motyw przewija się w twórczości wybitnych kaszubskich poetów. Hieronim Jarosz Derdowski napisał w jednym z utworów: „Czujce tu ze serca toni skład nasz apostołści: Nie ma Kaszub bez Polonii, a bez Kaszub Polści” (*O panu Czorlińskim, co do Pucka po sece jachoł*); on też kończy refren hymnu kaszubskiego tak dobrze nam znanymi słowami: „My trzymamy z Bogiem!”. Aleksander Majkowski mawiał: „Z Polską łączą nas krew, dzieje i Kościół jeden”.

Nic więc dziwnego, że kiedy w czasie drugiej wojny światowej obie wartości: polskość i wiara zostały zagrożone, Kaszubi, jak zresztą i cały kraj, natychmiast zorganizowali obronę. Gryf Kaszubski – Gryf Pomorski – Gdańscy Harcerze Szarych Szeregów – ileż te nazwy mówią nam wszystkim!

Drodzy bracia i siostry Kaszubi! Strzeżcie tych wartości i tego dziedzictwa, które stanowią o waszej tożsamości.

Was wszystkich, wasze rodziny i wszystkie wasze sprawy składam u stóp Matki Chrystusa, czczonej w wielu sanktuariach na tej ziemi, a zwłaszcza w Sianowie i w Swarzewie, gdzie od lat czterystu otacza was opieką jako „Królowa polskiego morza”. Cieszę się, że jest tu z nami na tym spotkaniu.

Jan Paweł II, *Homilia podczas pielgrzymki Papieża do Polski, Gdynia 1987.*

- 2 Na co Papież zwrócõ ùwõgã nama Kaszëbóm? Przed czym nas przëstrzegõ? Jaczë widzy zagròzbë?
- 3 Kògùm przëwòliwõ Jan Paweł II, na kògò słowa sã pòwòliwõ?
- 🗨️ 4 Pòdzelta sã na karna i niech kòzdë przëtłõmaczi wëjimk na jãzëk kaszëbsczzi. Pòzni wespõt òdczëtõjta całosc. Jak bãdzeta miec jiwier z jaczims słowã, wëzwëskõjta synonim abò parafrazã.

PARAFRAZA – swòbòdnë tłõmaczenië, przërobka tekstu przë zachòwanim jegò głównégò znaczeniõ.

Panie Bòże, przëjim òd mie...

  Pòslëchòj czile razy piesniã w wëkònanim karna Bel Canto i dofùluj tekst wërazama, jaczich felëje.

Tómk Fópka

Mòdlëtwa za starków

Panie _____, przëjim òd mie
_____, wieczór – tëch słów _____
pò kaszëbskù doch rozmiejesz
rzekã, co mie w _____ grò:

Ref: Jò za _____ mòjich proszã
Bòże Panie, _____ jich kòl se
Niech sã jima w _____ przëśni
chùr _____ w biòłëch _____
Jò za _____ proszã równo
Mëmã, tatka, _____, brata
Panie Bòże _____ jich kòl se
Wiedno – jaż do kùńca _____!

Chòc jem bëła dzys _____
_____ Panie – nie _____ sã!
Bądã _____ mòjich slëcha,
a tej so _____ zòs:

Ref: Jò za starków mòjich proszã...

*Mësła dzecka, oprac. E. E. Pryczkowscy,
Banino 2001, s. 25.*

Gòdò sã, że mòdlëtwa to rozmòwa z Bògã. Wedle słowarza pòlsczëgo jãzëka to:

- 1) czerowanié sã do Bòga, bòżka abò swiãtégò, żebë wëznac wiarã, pòdzãkòwac, prosëc abò przëpròszac;
- 2) słowa abò ùtrwalony tekst, jaczé wëpòwiòdò mòdlący.

- 1 Przczëtòj pò cëchù ùtwòrë Tòmka Fòpczi i wëbierzë trzë, jaczé nôbarzi do cebie dzys przëmówiają. Ùdokaznij swój bédenk.

Mòdlëtna przed wsòdanim do àutobùsa

Sprawcë, Panie, bë nen wòz,
Nas na mòl bezpiecno wiòzł.

Mòdlëtna pò zàberwaji

Panie, do Fòpczi pòjce na kòlādā –
Ò bólu Wami rzeknā, blëzi – ò zābach...
Wizyta całò nie dërcha długò –
Zābòrz òbezdrzòł, cos bënë skùbòł...
A czej zapùsycł nā bórmaszinā –
Mie ju tam nie ba – jak kam w wòdā – zdzinął...
Mòże pò lëdzach zdrzacë jesz mie szukò
Doktor òd zābów – i w blësā sā pùkò...

Mòdlëtna przed piątym kòmpùtra zresetowanim

Wë, co wszëtczë statczi pòd sobā mòce,
Chtërnémù cwiardé disczi rzekā: „Pòchwòlony!”
Co mejle prowadzycë z kòzdi cyber-stronë –
Sprawce, bëm nie zbładzyl w kòmpùtrowi dòce...
Niech mie minie gòrzu szkwòł,
Co òtemknąc òkno kòże
I wëszmërgnąc w jasny trón...*
Przed tim chrońce, Dobri Bòże...

Mòdlëtna ò ùsmiëwk

Czej noc mò pòd deką dniowé krātë-wātë
A kòmùdë cāzòr cygnie w zemi stronā
Niech za Waszā sprawā, znakā rāczy swiāti
Smiëch rozswiëcy mòjā mùniā zajisconā...
Ò czësté, dzecné w spikù smienié
Serdeczné mùłczy ùsmiëwanié
Czë przë dobëcym sā ceszenié –
W swim smùtkù proszā, żëczny Panie...

Mòdlëtna pò prëczkòwce

Wej, dopłënālë jesmë dodóm z latnym deszczā!
Zelonosć zagòrała tròwa wkrag pëszno
Bòtë szczëro przemikłé, mòkré bùksë, kòszla
Lëft swiëzoscā zapòchnął – nie je ju tak dëszno...
Z wòdë kroplama na zemiā przëszedł téz ùbëtk
Wiater w blónach sā zatacył, mie gòrz przëszedł wnetk
Jakbë Chtos z sami Góré żëcznym mërgnął òkā
Òsmé zābë pòkòzòł – jiwre kòzòł nëkac...

Mòdlëtna przed egzaminā

Dërgòtka bierze, synapsë sā grzejā,
Czej stawac kòżā przed kòmisëjā...
Pierszé pitania móm ju za sobā:
– Jak sā nazëwòsz? i – Co dzysò zdòwòsz?
Cos nie dopòwiëm – to „dopòkòzā”,
Tu knapā zlòzniā, nogā przëložā...
Równak nié wszādze tak cos pòmògò
I kòmisëjò wiācy wëmògò...
Tak tej przed Niebnym Sādzā wnetk stanā
Egzamin z żëcò – nen òbrzëszkòwi...
Przëmknijce òkò, Wë – Nòlaskawsz!
Pòstawce „szòstkā” – pierszi termin...

* w rozsëpczi, w perzënë

Mòdlëtna przed pierszim mòltëchã

Dobri Panie, chãtno zjëm,
Bë miec mòc na całi dzëń.

Mòdlëtna na dobri pòczãtk dnia

Czej ju skrëtò nocë cëń –
Błogòsławce nowi dzëń
Niech przëbiwò wcyg mie chãcë
Do robòtë, braniò wiëdzë
Kòchac Waji wiedno wiãcy
Kò tej swiat sòm rãkã jidze...

Mòdlëtna nigle tza sã skùlnie

Jò nie chcòt...
To nié tak...
W zabët niech jidã lëché mëslë, słowa...
Zaòstòł
Gòrzu znak...
Mój Panie, jesz rôz zacząc dójce znowa...

Mòdlëtna przed wiãzaniem bóta

Je to drãgò sobie wiãzac bótë!
Mùszì miec je nòpierwi, pasowné...
Wësészëc, wëczëszczëc, wëpùcowac...
Dłëgszã łëżkã nadò wiek...
Nòcãzi je rzeszëc z grëbim brzëchã...
Co sã zmãczy przë tim człowiek, zmòknie...
Mòrze nòszpetniészich słów wëleje...
Nigle kòt òdzeje w skórë sztëk...

Mòdlëtna na jesz lepszi kùnc dnia

Smrok zòs przëkrił spiãcã zemiã
Spac jic mùszì lëdzczé plemiã
Dójce, Bòże, dobri spik
niech òd łóžka pùdã mòrë
Bë jiscënk codniowi znikł,
Wë dzys tak mie wiele delë...

Mòdlëtna na kùpisz

Aniele, stróžu mój,
Dze jes przed chwilkã bët?!
Czej napchòł jem wòzyk –
Reklamie zòchlëc dõt...
Dze bët mój dobri dëch,
Przë wëdòwanim dëtka?
Czej włòzł jem w nen „debet”...
A terò biédny jem...

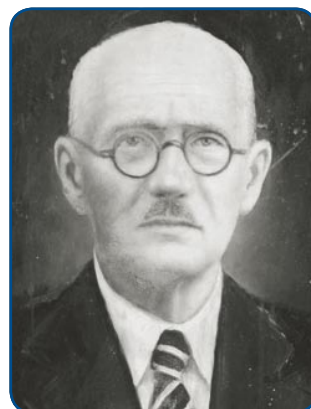
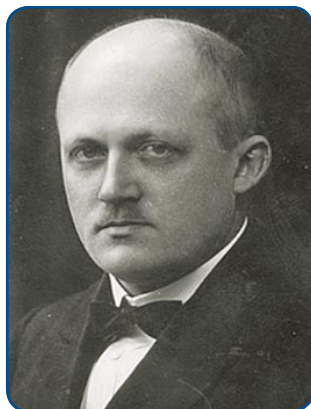
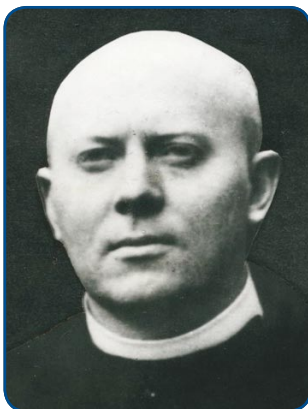
Tómk Fópka, *Esesesë do Pana Bòga*, Gdiniò 2007.

- **3** Czë dokazë Fòpczi mòże ùznac za mòdlëtnã? Ùdokaznij swòje zdanié, pòdpiérãjącë sã definicjã mòdlëtnë.
- 4** Òkreslë jãzëk, jaczim sã pisóné te wiadomòscë. Je òn jiny òd tegò z „Mòdlëtnë za starków”?
- **5** Napiszë swój SMS do Pana Bòga. Przedstawi gò klasë.

Pòwtórzenié

1 Wëmëslë rebùs do titla tegò dzélu.

2 Pòdpiszë òdjimczy mionã i nôzwëskã ùsòdzcë.

3 Pòłączë nôzwëskò z dokazã abò mòlã, abò pòzwã:

Léon Heyka

Szpãgawsk

Tómk Fópka

Szczescé

Alozy Bùdzysz

Wòs Bùdzysz

Ana Łajming

Sztrądã słowa

Bernat Sëchta

Zemia Kaszëbskò

Jón Karnowsczi

Dzëwczã i miedza

Jón Walkùsz

Mòdlëtwa za starków

4 Òdmieñ przez przëpòdzczi *zemia kaszëbskò*.

5 Napiszë òpòwiòdanié ò swòjich miłotach (zainteresowaniach, zajimnoscach).
Mòżesz zacząc òd słówów: *Nòbarzi lubiã, czej / Kòchóm, jak / Mòjã pasjã / miłotã je...*

Dzél II

Chto
kaszëbsczi
jãzëk znaje...

Najô mòwa

- Jaczi je status jãzëka kaszëbsczégò dzysz? Przeczëtôj wëjimk ùstawù ò nôrodnëch i etnicznych miészëznach a regionalnym jãzëkù. Przetłómaczë gò na pòlsczi.

Regionalny jãzëk

Art. 19.

- Za regionalny jãzëk w rozmienim ùstòwù, zgódnò z Èuropejską Kòrtą Regionalnëch abò Miészëznowëch Jãzëków, ùznòwò sã jãzëk, chtëren:
 - je tradicëjno brëkòwóny na òbëndze gwësniégò państwa przez jegò naszińców, chtërny sã karnã wielënowò mniészim jak pòstałé lëdztwò negò państwa;
 - je jiny jak òficjalny jãzëk negò państwa; nie objimò to ani dialektów òficjalnegò jãzëka państwa, ani jãzëków migrańtów.
- Regionalnym jãzëkã w rozmienim ùstòwù je kaszëbsczy jãzëk. Przepisë art. 7–15 ùziwò sã pasowno, leno przez wielëną mieszkãńców gminë, ò chtërny je mòwa w art. 14, nót je rozmiëc wielëną òsobów pòslëgòwającëch sã regionalnym jãzëkã, urzãdowò ùgòdzonã jakno skùtk slëdnégò òglowégò spisënkù.

- Sprawdź, jaczé bëlë wëniczi slëdnégò òglowégò spisënkù. Zrobi pòrównanié z tima zrobionyma wczasni i sprawdzë, czë Kaszëbów deklarëjącëch swòjã przënòlëznòtã regionalnã je wicy, czë nié.

Tabela 15

Ludność według rodzaju i kolejności identyfikacji narodowo-etnicznych – [województwo] pomorskie 2002, 2011 i 2021 r.

Województwo	Identyfikacja narodowo-etniczna (wyrażona w pierwszej lub drugiej deklaracji)																			
	Ogółem	Inna niż polska																		
		poliska	razem	amerykańska	angielska	białoruska	francuska	irlandzka	kaszubska	litewska	łemkowska	holenderska	niemiecka	romska	rosyjska	śląska	ukraińska	włoska	żydowska	Inna
2002	2 179 000	2 123 753	12 541	86	76	166	50	5	4 897	83	49	2 319	196	374	45	2 987	70	37		43 606
2011	2 276 174	2 223 327	250 359	582	617	502	389		227 947	354	210	4 830	129	768	1 319	4 238	492	475	9761	31 196
2021	2 357 320	2 332 928	202 379	1 317	3 745	2 632	609	909	174 741	520	419	7 055	464	1 129	1 029	6 007	881	1 086	12 761	572

Tabela 17

Ludność według rodzaju i kolejności identyfikacji narowo-etnicznych w 2021 r.

Rodzaj identyfikacji narowo-etnicznej	Identyfikacja zadeklarowana jako pierwsza		Identyfikacja zadeklarowana jako druga	Razem – niezależnie od liczby i kolejności deklaracji	
	razem	w tym jako jedyna		razem*	w tym występująca z polską
Ogółem	38 036 118	37 018 065	1 006 925	38 036 118	37 595 069
polska	37 499 700	36 620 217	95 369	37 595 069	37 595 069
Inna niż polska	525 290	397 848	911 556	1 404 773	974 852
śląska	236 588	187 372	359 636	596 224	385 046
kaszubska	15 177	11 961	164 508	179 685	166 839
niemiecka	42 558	23 495	101 619	144 177	98 336
ukraińska	64 909	45 777	17 531	82 440	34 076
żydowska	8 064	6 036	9 092	17 156	9 650
rosyjska	10 977	7 831	5 017	15 994	6 992
łemkowska	9 226	7 346	4 381	13 607	5 149
litewska	8 088	7 291	2 199	10 287	2 757
czeska	4 035	3 525	3 783	7 818	3 705
ormiańska	5 586	4 361	1 186	6 772	2 140
słowacka	4 508	3 291	1 381	5 889	2 333
tatarska	4 009	3 326	1 286	5 295	1 507
karaimska	3 383	3 185	96	3 479	127
kociewska	71	65	1 702	1 773	1 692

Zródło: C. Obracht-Prondzyński, *Kaszubi wobec narodowego spisu powszechnego 2021*, Etnotank 2023, s. 27, 28.

Kaszëbsczi jako miészëznowi jãzëk mùszòł biòtkòwac sã mòcno, zëbë nie zadżinãc. Dzeje nasze kaszëbsczë nôpierwi miałë procëmnikã zòbòrcã, wòjnë, pòliticznë przecygania, a pózni smùtnë czasë kòmùnë, gdzie jinszi òznòczòł wroga, procëmnikã, jaczi zagròzòł socjalisticznémù państwù. Nie bëło Kaszëbóm łatwò, zëbë ùtrzëmac swiãdã lëdzy i nie dopùszczëc do zadżiniãcò jãzëka, chòc władze w PRL robiłë wiele, zëbë kaszëbsczi na naszych zemiach zdżinãł. Stãdka pòlitika zatrudnianiò szkòlnëch nie-Kaszëbów, téz dlòte, zëbë ùcznia zmùszëc do chùtczësi nòuczni pòlsczégò, bò szkòlny jegò domòcégò jãzëka nie rozmiòł – mało – nieròz wësmiëwanim, a nawetka bicym zastrasziwòł dzeckò, zëbë to sã pilowãło i pò kaszëbskù nie gòdało.

Ju Cenòwa grzmiòł, cobë pisac i twòrzëc pò kaszëbskù, że to nie je zòdnò gwara, że ni ma co sã sromic i je mùsz kaszëbiznã wëniesc na wòltòrz jãzëków słowiańszich. Rozmajité bëłë pòzdrzaczci na ten temat. Jinaczi na to wzëròł Derdowsczi, jinaczi Majkòwsczi, Kòrnowsczi, pózni karno lëteraczcë zrzësińców czë „Klëczy”. Jedno jich wszëtczich parłãczëło, wszëtcë chcelë ùchronic kaszëbsczi jãzëk òd zadżiniãcò.

- 1 Przeczëtòj wiërtzë Jana Karnowsczégò i sprawdzë, jak pisòł ò kaszëbsczi mòwie.

Jón Karnowsczi

Nasza mòwa

Znóm cebie dobrze, mòja tã mòwò –
Twòje jò pierszë ùczułem słowò!
Jak mie cã matka ùczëła mòja,
Z twòjégò prosto czerpała zdroja.

Jò cebie widzã młodã i hożã
Jak czedë mòdròk w złotawim zbòzu,
Chòcò sã òdzëwòsz w słomiany chace,
Òbùtò w zgrzebny, swòjszi jes szace,
Rade cã slëchają kaszëbsczë kraje,
Pùstkòwia, wioszczi, łączci i gaje.

A jak sã smiejesz, to sã tak zdôwô,
 Jak czedë skòwronk zaspiewô znôwù.
 A jak tã płaczesz, to sã tak slëchô,
 Jak czedë w bôrze wiater dzes chùchô.

Jô zem sã wslëchôł w te twòje zôle,
 Że jinszô spiéwa nic dlô mie wcale,
 Chòc leno z dôla mòwã tã czëjã,
 Chùtuskò bòjkã złotã so snëjã
 Ô czasach dôwnëch, ô stari mòwie,
 Co jeszcze w twòjim wëzérô słowie.

Jô bëm leno chcôł

I

Jô bëm leno chcôł,
 Żebë twòji mòwë,
 Co jã Pón Bóg dôł,
 Nie przëkrëłë grobë.

Żebë zawdë precz,
 Tësãc lat jesz zëła,
 Nigdë twòja chëcz,
 Dlô ni klôtka bëła.

Żebë w latny dzónk
 Zapagnãła słuńca,
 Lotu smiali krąg
 Nigdë ni miôł kùńca.

II

Żebës tã ju dôwno cësnał
 Ten twój głupi wstid,
 Żebës òkò twòje zbëstrził
 Na szeroczi wid.

Żebës mòwã jak czej zónã
 Całë żëcë miôł,
 Ji twë mëslë, ji twë zôle,
 Całą dësã dôł...

Dôwno bë sã rozwidniła
 Smùtnô „pùstô noc”.
 Dalek bë sã òdzëwała
 Twòji piesni mòc.

III

Wiëm, że téz nóm òstawilë
 Òjce cali skòrb,
 Më zesmë gò nie ùtczëlë,
 Nicht gò nie je wòrt!

W mòlëch chëczach pòzamkniãti
 Naszich òjców swiat,
 W bòjkach, spiëwach pòzaklãti
 Jejich mëсли kwiat.

Ten to skòrb, co òstawilë,
 Jak czej pòla gón,
 Żebësmë gò òbrónilë,
 Wzeszedł bë nóm plón!

Pùstô noc

Smùtno jak czej na smãtòrzu,
 Tam dze piérwi bëło gwësnie –
 Dôwno òni pòchòwelë
 Nasze spiëwë, nasze piesnie!

Miesãdz w czòrnëch brodzy chmùrach,
 Nocë płaczą gòrzcze rosë,
 Leno jałowc szëmi w bôrze,
 Leno kwitną szarë wrzosë.

Skòwronk skrzidła swòje wtulił,
 Bòcón wcale nie klekòce,
 Lëdzóm płaczczi w òczach stojã
 Dëcht, jak czedë w „pùsti nocë”!

Za to zësta pòchòwelë
 Nasze piesnie, nasze spiëwë,
 Za to kwitną wama wrzosë,
 Za to wiãdnã wama séwë!
 Za to Pón Bóg waju kòrze
 Wszãdze: w pòlu, łãce, bôrze!

Nowòtné spiëwë i wiersze, Banino 2010, s. 18, 19–20, 26.

- 2 Dopasuj pasowné òkreslenia do wiërtzów: òpisënk, żëczba, proroctwò. Ùdokażnij swój wëbiér. Jaczë wsczëca towarzëszã cë òbczas czëtaniô kòzdi z nich? Dopasuj pasowné słowa z ramczy.

Nasza mòwa	Jô bëm leno chcôł	Pùstô noc

cekawòsc, jiscenié sã, redota, samòta, szczescé, jiwrowanié sã, szczescé, biéda, ùbëtk, jiwër, zlosc, żól, niedołożnosc, nôdzeja, zasmùcenie, skrësenié, tesznota, zlosc

- 3 Przebôczë, co to są apòstrofë i anafòrë. Wskazë w wiérztach jich przikładë. Co dzàka temu ùdało sã zwëskac?
- 4 Dwa razë Karnowsczi ùziwô wërażeniô „pùstô noc”. Przebôczë, co to je. Co ôznôczô jich ùżecë w tëch dokazach?
- 5 Wiérzta „Jô bëm leno chcôł...” je pòdzelonô na trzë dzéle. Jak mëslisz, czemu w tëch mólach ôstałë pòstawione grańce? Nadôj titel kòlejnym czãscóm.
- 6 Ò jaczich bòlãczkach w tim temace mógłbë napisac dzys pòeta?

Kaszëbsczé gwarë

- Przëzdrzë sã ùwôżno ò obrazowi Pietera Bruegela. Do jaczi pòwiôstczzi z Biblie òn nawiãzëje? Jeżlë nie pamiãtòsz, nalëzë w dostãpnëch zdrzòdłach ten wëjimk: Rdz 11, 11.

Pieter Bruegel, *Wieża Babel*, 1563, òlëj na plòtnie, 114 cm x 155 cm, Mùzeùm Historie Kùnsztu we Wiedniu.

KÒNTEKST – lëteracczé òdniesienié (np. do jinégò dokazu) abò nielëteracczé (do czasu pòwstaniô, biografie àutora itp.), wôżné dlô zrozmieniô ùtwòru.

- 1 Wëkòrzëstëjãcë kòntekst, dokònôj interpretacjé òbrazu Pietera Bruegela i òdpòwiédz na pëtania:
 - a. Jak zachòwùjã sã lëdze, co bùdëjã wieżã?
 - b. Czemu nie przëstajã i dali jã wznòszajã, chòc bùdowla sã z jedny stronë rozpadła?
- 2 Przëczëtòj pò cëchù tekst Rómàna Drzézdżona „Kaszëbsczé gwarë”.

Czedës wszëtcë Kaszëbi gòdalë jednãkã mòwã. Baro nie widzało sã to brzëdczémù pùrtkòwi, chtëren lubił robic lëdzóm różné psotë.

Zaròczył òn Kaszëbów na wiòlgã ùctã. Jednëch pòsadył kòl stołu, dze bëłë same mòrsczé rëbë, drëdzich czëstowòł rëbama z kaszëbszczich jezorów, trzëcy jedlë blòs bùlwë, jinszi zòs dostalë do jedzeniò lesné brzadë i miód. Czedë ùctã sã skùnczëła, Kaszëbi ròd z pòczëstënkù rozëszlë sã do swòjich dodomów.

Wnetk òkòzało sã, że jeden drëdzégò zrozmic ni mògl. Ti, co jedlë mòrsczé rëbë, gòdalë czësto jinaczi òd tëch, co bùlwë frigalë, a ti, co jezorowima ribkama brzëchë fùlowalë, nijak zrozmic ni mòglë nëch, co lesnym brzadã a miòdã sã czëstowalë. No smaczné zjësckù bëło przez pùrtka zaczarowóné! Diòbel z ùcëchë jãz sã trzãsz. Jak biëda, tej do nieba. Kaszëbi mòdlëtwë do Bòga sélalë, bë nen sã zmiòwòł, a dól jima nazòd jednãkã gòdkã, bò sãszòd sãszada zrozmic ni mògl.

Zlitowòł sã dobri Bóg nad kaszëbsczim lëdã, a zesłòł na zemiã anioła. Nen zwòłòł wszëtczich Kaszëbów a pòdobno jak pùrtk ùctã zrëchtowòł. Kòzòł kòzëdémù w równym dzëlu pòszmakac z tegò, co na stolach stòjało. Czëj ùctã sã skùnczëła, jeden drëdzégò zòs zaczął rozmic, leno ju nié tak dobrze jak dówni. Rëbòk z Półwëspù gòdòł: „Jò lowiã rëbë jadrama”, a nen z kartëszczich jezór: „Jò lowiã rëbë secama”.

Kaszëbi jak no Kaszëbi, do kùncã nakazu anioła nie pòslëchalë. Jeden zjòdł kãszyczk wicy ribków z jezorów, drëdzi lesnégò brzadu i miòdu, trzëcy ò jednã bùlewã za wiele do gãbë wżãł, a czwiòrtémù za baro mòrsczé rëbë szmakalë.

Òd te czasu, chòc Kaszëbi jeden jãzëk majã a sã rozmiëjã, tej jednãkò jejich gòdczi, gwarama pòzwóné, kãsk sã òd se jinaczą. Wiedzòł mądri Bóg co robi! Dzãka temù kaszëbsczë jãzëk je ò wiele bòkadniëszë jak przòdë.

Róman Drzézdżón, *Kaszëbsczé gwarë*, „Pomerania” 2007, nr 2 („Najò ùczba”, s. V).

- 3 Co parłãczy tekst z Biblii z tekstã „Kaszëbsczé gwarë”? Wskażë pòspòlné znãnczi.

- 4 Stwòrzë òbròz/malënk do tekstu Rómàna Drzézdżona.

Badérowie kaszëbiznë na spòdlim badaniów swòjich pòprzëdniców pòdzëlëlë kaszëbsczé gwarë na:

- A. Archajiczné nordowé, tj. wsë na Hélu (gwara jastarnickò, kùznickò, chałupskò), gwarë pòrënkòwé (swòrzëwskò, starzińskò-mëchòwskò, pùckò, rédzkò, lesackò, òksywskò, chilońskò, czëleńskò, warzeńskò) i zòpòdné, tj. òkòlë Jezora Żarnowsczégò (żarnowieckò, tiłowskò, gòrskò, lëzyńskò, szëmòldzkò)
- B. Strzódkòwé, tj. krëz kartëszci i przëległë terenë wejrowsczégò i kòscersczégò
- C. Pòłniowé, tj. gwara zòbòrskò, kòscerskò, lëpùskò, bruskò-lesnieńskò-wielewskò i gòskò

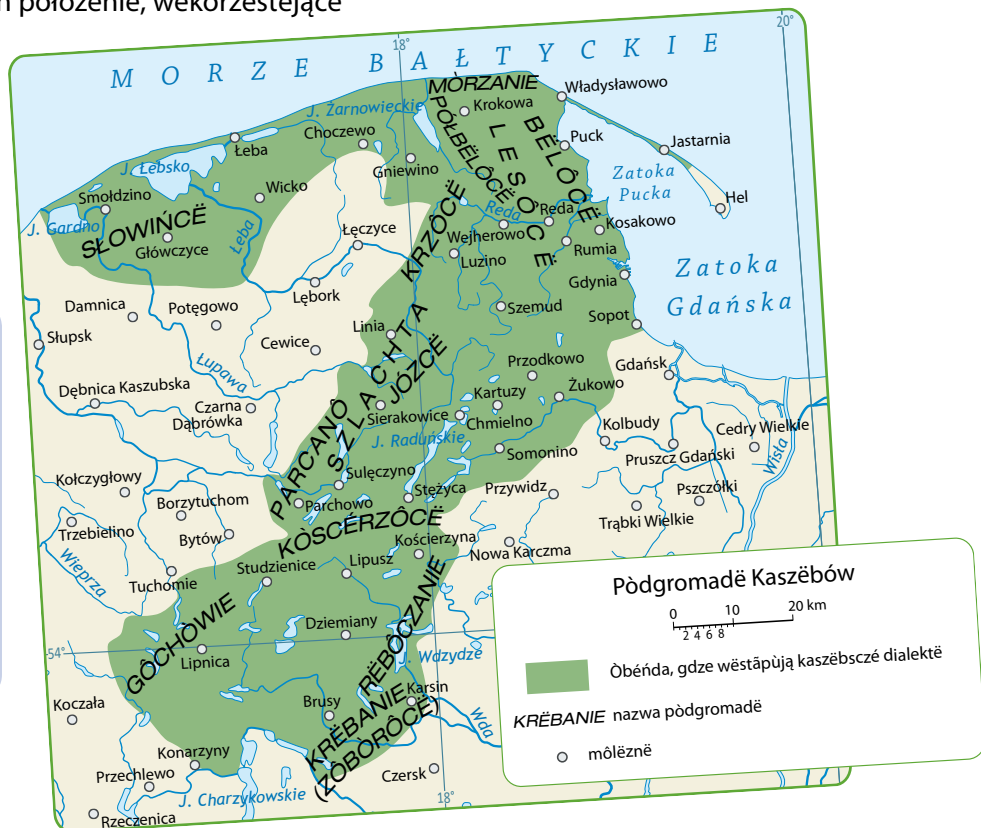
Jak napisalã Radzëzna Kaszëbsczégò Jãzëka: „[...] wszelejaczë mòlowé a wcyg zëwé òdmianë kaszëbsczégò jãzëka spròwìajã, że je òn bòkadniëszë, òsoblëwie temù, że ùtrzymùjã òne stòré, apartné fòrmë [...] i sztòltë, jaczé sã znãnkã negò czë jinégò dzëla Kaszëb. „Radzëzna w praktice bédëje, zëbë w pismie, np. w szkòlach [...] wëzwëskiwac kaszëbsczë jãzëk lëteracczi, jaczi òpiarti je na pòmãlinkù ùstaliwónëch normach i sztandardach. [...] Zòs w gòdónym jãzëkù je ti dbë, że wòrt je zachòwac mòlowé òdmianë kaszëbiznë. [...] Radzëzna Kaszëbsczégò Jãzëka je ti dbë, że nót je chronic mòlowé òdmianë kaszëbiznë”.

- 5 Jakã mòlowã òdmianã jãzëka wa gòdòta? Spròbùjta ùstalëc ji apartnosc. Czim sã òna jinaczi òd ti lëteracczi?

Gôchë* i Zôbòrë

- Przëdzrzë sã karce, na jaczi zaznaczoné òstałë pòdgromadë Kaszëbów. Òdszëkòj Gôchów i òkreslë jich pòłożenié, wëkòrzëstëjãcë czerënczi swiata.

Gôchòwie – mieszkańcë krëzów bëtowsczëgò i chòniczczëgò. Ni ma jednegò zdaniò co do znaczeniò pòzwë. Mòżë pòchòdzy òd słowa gôchë, co òznôczò pùstczë, nieuzëtczi. Brëzno Szlachecczë, Bòrzëszkòwë, Lëpińcë to nôwòżniészë mòłë tegò dzëlu Kaszëb.

- 1 Pòslëchòjta kòrbiònków w wëkònanim Annë Gliszcziniczki i Karolënë Keler, dobëtniczków Turniru Kòrbiarzów we Wielu. Òdpòwiëdz na pëtania:
 - Ò czim òpòwiòdajã kòrbiòrczi? Òkreslë temat jich gòdków.
 - Jak mësliysz, co pòmògło jim dobëc przëdnã nòdgradã? Dòj bòczënk na jich pòstawã, interpretacjã głosowã i intonacjã.
 - Co bëło szpòrtowngò w tëch wëstãpach?

Wielewsczi Turniér Kòrbiarzów – òd 1978 rokù w Wielu, w mòłu ùrodzeniò Hieronima Derdowszczëgò, òdbiwò sã impreza pòłączonã z kònkùrsã dlò gòdkarzów. Dejã turniru je propagòwanié dzinãcëgò kuńsztu kòrbieniò w kaszëbsczim jãzëkù i w kaszëbszczich gwarach a tãż w dialektach z jinëch regionów Pòlszczi. W sztërzëch kategòriach bëtnicë próbujã swòjima szpòrtownyma gòdkama zajimnãc slëchajãcëch, òpòwiòdajãcë ò zwëkach, òbrzãdach, òbëczajowëch i spòłecznych historiach.

- Kategòriò I ò nòdgradã miona Hieronima Derdowszczëgò – nowé, jesz niepublikòwóné kòrbiònczi.
- Kategòriò II ò nòdgradã miona Józefa Bruszczëgò – gòdczi jinëch aùtorów ju wëdóné.
- Kategòriò III ò nòdgradã miona Wicka Rogalë – kòrbiarze bùtnowi, co prezentëjã dokazë ze swòjégò regionu.
- Kategòriò IV ò nòdgradã miona Józefa Brzezyńszczëgò – dlò dzëcy i młòdzëznë do lat 15.

Jednym z nôbarzi znónëch kòrbiarzów bëł ksãdz Róman Skwiercz, chtëren swòje szpòrtowné gòdczi wëdòł na platce.

* W niechtërnëch stronach wëmòwiajã Gôchë.

- 2 Űstalë, co szpòrtownégò je w gòdce ks. Skwiercza pt. „Chto gòdò, ten mò pròwdã”. Jakò je pùenta ti gòdczi?
- 3 Jarosza Derdowszczégò nie je nót przedstawiac. Űstalë, kògùm bëlë Józef Bruscki, Wick Rogala i Józef Brzeziński. Napiszë do zesziwkù pòrà zdań na temat kòzdgò z nich.

Przëzwãk/akcent – na Kaszëbach, tak jak jinaczã sã gòdczi, tak téz rozmajice Kaszëbi stòwiajã przëzwãk, a zanòlëgò to òd mòla. I tak:

Na nordze mòmé **akcent swòbòdny i rëszny**, np. czarownica, czarownica, czarownicama, miodny, mitocz*o*, wczoro;

Westrzëdny Kaszëbi (Kartuzë, Serakòjce) majã rëszny;

Pòlniowé Kaszëbë i dzël westrzëdnych, òsoblëwie òkòlë Kòscérznë i Bëtowa, majã **akcent nògłosowi** (1 szlabiza) – czarownica;

Zòbòrë majã przëzwãk jak w jãzëkù pòlsczim, na drëdzi szlabizë òd kùńca – czarownica.

Mòmé téz akcent **kòlumnowi** – staò òdległosc òd pòczãtkù wërazu, np. czarownica, czarownic, czarownicama.

- 4 Przepiszë do zesziwkù i pòdsztrichnij akcentowónã szlabizã w wërazach. Czeruj sã akcentã, jaczi wëstãpùje w twòjim òkòlim.

bùtnowi

kòrbic

gòdkarze

Brzezińszëgò

- 5 Historiò mòji rodzënë. Przëszëkùj sã do prezentacje, w jaczi przedstawisz swòjã familiã.

Łazoch Kaszëbã

- Przedstawi historiã swòji rodzënë. Co mòżesz ò sobie pòwiedzec, jezlë jidze ò juwernotã: *Jem Pòlòchã / Kaszëbã / Pòlòchã i Kaszëbã*, a mòże jesz jinaczi?
- Òbjasnij słowò łazoch. Zastanów sã, òd jaczegò słowa pòwstaò, napiszë jegò słowiznowã definicjã.

Rodzëna miastowëch Łazochów mùszi spãdzëc latné ferie na Kaszëbach. Wòjcech, Katarzëna i jich dzecë: nastolatiò Werónka i szeslatny Kùba, zatrzymelë sã na kempingù w Chmielnie i stamtãd robilë so wanodzi pò kaszëbsczi kròjnie.

Òkróm òdkriwaniò snòzotë kaszëbsczi zemi, próbujã rozrzeszëc tãgòdkã, jakã kawel dlò nich przëszëkòwòł. Wòjcech, co na drëdżë miono mò Witosłòw, mò jiwier ze swòjã juwernotã, nie chce pamiãtac ò swòjim dzecnym czasie, a to prawie ò jegò kawel tu jidze...

Wiedziałam, że przyjdiesz, Witosławie... Cho.....

Jak daleko s..... kiem, ujr..... mien..... ów mini..... ów.

Tam..... bocz..... te mi..... im lud sto..... dował Bo..... ny.

Ta..... wały się wi m starsz ała swych ksiązq.

Stawiali kr..... kich gł. ę i znak.

Ci, kt. odzq z krwi stol..... nego dnia pow.....

..... edy k..... ie p..... wiq. Nabierz ducha Witosławie!

1 Przczëtôj wëjimk ò wanodze Łazochów pò òkòlim Serakòjc i Bòrzeszowa. Co taczégò nadzwëkòwnégò sã jima przëdarzëło i jak jich zbliżëło do rozrzeszeniô tãgòdci.

Jedzie teraz Katarzyna z Kubą, swoim półterenowym volvo przez piaszczyste, wyboiste drogi. [...] Kasia może wolno jechać, podziwiać zmieniające się jak w kalejdoskopie widoki na kaszubskie pagórki, doliny, pola uprawne, lasy i wsie. Może też zatopić się w myślach.

Przed rokiem w szkole, w której uczy języka polskiego, wprowadzano nowy przedmiot – język kaszubski. [...] W ten sposób do szkoły trafiła Patrycja – nowa nauczycielka, która dojeżdżała do Gdańska z Przdokowa. Kasia z Patrycją szybko się zaprzyjaźniły. Polonistce imponowało to, że jej nowa koleżanka z taką dumą i zaangażowaniem potrafi opowiadać o swojej tożsamości. Zazdrościła jej kaszubskich korzeni, tak mocno i głęboko wrosłych w ziemię, wiedząc, że nigdy czegoś podobnego nie doświadczy. [...]

Była gdańszczanką – bez wyraźnych korzeni, które sięgałyby wstecz dalej niż kilkadziesiąt lat, bez dłuższej rodzinnej historii, która byłaby związana z określonym miejscem na Ziemi. Nie miała swojej małej ojczyzny, ale wciąż jej poszukiwała. Być może dlatego kaszubskie ziarno, zasiane przez Patrycję, padło w tym przypadku na tak żyzną glebę. [...]

Volvo skręciło z zielonego szlaku, wjechało pod górę do przysiółka Janowo. Nie zatrzymywali się. Po chwili dojechali do asfaltu, skręcili w prawo, do Sierakowskiej Huty. [...] Spojrzała na mapę. Dojrzała na niej oznaczenie wskazujące, że mniej więcej w tym miejscu, do którego się zbliżała, znajduje się źródło Słupi. [...] Pojechali dalej. Mijali wieś Jelonko, Welk – tak małą, że nawet nie zaznaczono jej dość dokładnie na mapie, dojechali do miejscowości Szklana. Katarzyna unikała dróg asfaltowych [...]. Co rusz mijali wzgórza, doliny, malowniczo położone, tonące w zieleni gospodarstwa. [...] Dojechali do osady Przylesie. [...] Jechali przez las. Kasia nie widziała żadnych znaków, które wskazywałyby, że droga jest zamknięta dla ruchu. Nie było szlabanów. [...]

Zatrzymała samochód. Wskoczyła na drogę, podeszła do skraju drogi i pokazała na rosnące krzaczki.

– Zbieramy? – zapytała Kubę.

– No pewnie!

Krzaczki były wręcz czarne od jagód.

* * *

Katarzyna długo wpatrywała się w mapę, kiedy Kuba zbierał w lesie jagody. [...] Na przednim siedzeniu, obok mapy leżała książka *Życie i przygody Remusa*. Katarzyna spróbowała zdać się na los. [...] Otworzyła na przypadkowej stronie i zaczęła czytać, tym razem po polsku:

„Od Borzeszowa do Miechucina ciężka jest droga. Po prawej ręce błyszczący jezioro, a po lewej wznoszą się wzgórza”.

Kasia drgnęła. „To chyba jest gdzieś tutaj...” – szepnęła, przyglądając się mapie. Między Borzeszowem a Miechucinem, wzdłuż jeziora biegnie asfaltowa droga. [...]

Po godzinie siedzieli na ławeczce pod wiatą na parkingu w pobliżu grodziska na górze Garecznica. [...] Chwilę później przeszli przez strumień i stali przed wysoką, stromą górą – Garecznicą. [...] Zastanawiali się, czy wejść na stromą górę, gdy nagle ujrzeli postać starej kobiety. Wyglądała na zbierającą grzyby. Ubrana była w jakieś kolorowe, mocno przybrudzone i wypłowiałe szaty.

Trudno powiedzieć, czy wśród nich była sukienka, płaszcz, koszula, czy cokolwiek innego. Długie siwe włosy upięte miała w warkocz. Jej twarz była pokryta zmarszczkami, jakby liczyła sobie tyle lat, co okoliczne drzewa. Wpatrywała się w Kasię i Kubę niebieskimi oczami. [...] – Przepraszam, czy wie pani, którędy do grodziska?

– Mówią na mnie: ta, która wie. Czyli wiedźma. Czyli wiem.

Dziwna odpowiedź zdziwiła Kasię. Kuba stał obok, milczący.

– To... Którędy?

– Ano tędy – kobieta wskazała drągiem, na którym się wspierała, ścieżkę wiodącą pod górę. –

A po co tam szanowna pani chce iść? Myśli, że kogoś tam spotka?

Nagle Katarzynę olśniło.

– Tak, tak myślę. Ale może nie muszę iść na górę, bo już tego kogoś spotkałam? – zapytała starej kobiety.

Ona jakby nie słyszała słów Katarzyny. Mówiła powoli.

– Nazywam się Julka, tak jak moja matka, ciotka, babka i prababka. Wszystkie były tymi, które wiedzą, zwanymi przez ludzi wiedźmami. Tę wiedzę przekazywały w naszej rodzinie kobiety z pokolenia na pokolenie. Mieszkamy tu, na Kaszubach, od wieków i pilnujemy świętych dla nas miejsc. [...] Moja ciotka była babką Witosława. [...] Niczego się nie obawiaj. Nic nie grozi twojej rodzinie. Wszyscy tu czekamy na Witosława.

– Skąd pani wie...? – Kasia czuła, że uginają się pod nią kolana. [...] Kasia kręciła głową. Czuła, że to ją przerasta.

– Nie bój się – teraz głos starej kobiety był ciepły, kojący. – Spotkamy się jeszcze za parę dni. Tymczasem wracaj do Witosława, potrzebuje cię. Wspieraj go dalej – tak, jak czynisz dotychczas. I nie martw się o Kubę. Wszystko będzie dobrze.

Tomasz Słomczyński, Danuta Pioch, Anna Dereń, Janusz Mamelski, Witold Bobrowski,
Łażoch Kaszubą, czyli będzie, co ma być, Kartuzy 2016, s. 61–67.

2 Òpòwiédz pò kaszëbskù, co przëdarzëło sã bòhateróm tegò wëjimkù.

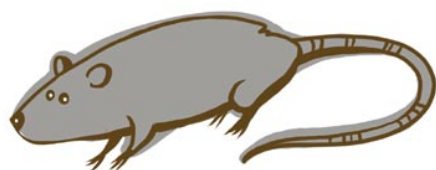
3 Òdszukòj wëjimk, co przedstòwiò wëzdrzatk stòri Julci. Przetłómaczë gò na kaszëbsczi.

 4 Zabéduj Łażochóm zwiedzenié twòjich strón. Co mòglëbë òbaczëc ù ce?
Pamiätòj, że Katarzëna nie lëdò jezdzëc asfaltowima drogama...

5 Napiszë jakno Kasza lëst do swòji drëszczci Patricje, w jaczim òpòwiész ji ò dzywnym zéńdzenim z Julką.

Ksążã Swiãtopôłk

- Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, z jaczégò rodu pòchòdzył ksążã Swiãtopôłk.

z r

kup

ô=a ka + i

K=C ret zna=e

Swiãtopôłk bëł nòstarszim sënã Mestwina I, dlôte wżął pò nim panowanié. Miòł téż òbrzész k starë ò swòjich młòdszych bracyńów: Warcëslawa, Sambòra i Ratëbòra. Panëjący wnenczas w Krakòwie ksążã Leszk Biòłi téż zdòł pòczestnotã namiestnikòwi Swiãtopôłkòwi. Na pòczàtkù jich wżòjné òdniesenia ùklòdałë sã bëlno. Swiãtopôłk m. jin. wżął ùdzél, wespòł z Leszkã i swòjim bracyńã Warcëslawã, w krucjace procëm pògańszim Prësóm. Leszk bëł téż ròd z dobëcégò Swiãtopôłka nad Dënama i sparłãczeniò z Pòmòrzã zemi słëpszi.

Swiãtopôłk bëł téż w dobrëch òdnieseniach ze swòjim szwagrã Władisławã Òdonicã. Wespòł z nim ùdało sã jemù òpanowac zacht plachc Wiòłgòpòlszczi. Równak te dzejania stałë sã przëczënë gòrzu Leszka Biòłégò, chtëren, chcącë rozsãdzëc sztridë tikajãcë Wiòłgòpòlszczi midzë nadpòmkkima ju zrzesznikama a ksyżëcã Władisławã Laskònodzim, z jaczim sóm bëł w zdrëszënie, zwòłòł zjòzd do Gã-sawë. Przëjachało tam dosc tëlì widzalëch gòsców. Òstelë òni najachóny przez Òdonica i Swiãtopôłka. Òb czas òbronë zdzinał sóm Leszk Biòłi.

Pò smiercë te ksyżëca, pòmizdë ksążãtama pòlszczima zaczãła sã wòjna ò pòsobiznã pò nim. Tã jeleznosc bëlno wëzwëskòł Swiãtopôłk. Ùdało sã jemù ùdostac titel ksążãcy i samòbëtnosc Pòmòrzczi [Pòmòrsczi]. Pò tëch zwënëgach stanął przed nim mùsz ùddaniégò swòjim bracyńóm, chtërnyskuńczëlë 20 lat, slëchajãcëch sã jima zemiów. Pò przëtròfkach gã-sawsczich òddòł zemie Warcëslawòwi, równak w òdniesenim do pòsobnëch dwùch bracyńów wërazno òbsztërkòwòł, a czedë ju jima òddòł jich miectwò, próbòwòł je jak nòbarzi ògrãnczac. Czedë òstòł ksyżëcã, stwòrził ùrządny aparat. W tim czasie miòł téż starã ò zastòwnotã papieską. Midzë jinszima dlôte wspòmògòł wcyg misjã w Prësach. Od 1227 rozwinãlë jã dominikanie, jaczych ksążã pòmòrsczi òbsadzył we Gduńskù, dze dòł jima parafijã sw. Mikòłaja. Zastòwnotã papieža ùdostòł w 1231 rokù.

Trzë lata pòzni, wespòł ze swòjim bracyńã, miòł wërazny ùdzél w dobëcym pòd Dierzgòniã wòjsk pòlskò-krzëzacczich z Prësama. W 1239 rokù ùdostòł gard Nakłò, jaczi wżął sënóm ùmarlégò Òdonica. W latach 1237–1238 mùszòł Swiãtopôłk biòtkòwac ze zrzeszënkã swòjich bracyńów, sënów Òdonica, Krzëżòków, a nawetka Kònrada Mazowiecczégò. Pò stronie ksyżëca pòmòrsczégò stanãlë Prësowie. Òb czas tëch biòtków zdzinał syn Swiãtopôłka Jan, a drëdzi syn Mestwin òstòł zòràcznikã

w rākach Krzëžòków. Ksążã stracył též Bëdgòszcz, jakã, wëzwëskùjącë ležnosc, sparłãczył wnczas ze swòjima zemiama ksyżëc kùjawsczi Kazmiërz. Próba ùbëtnégò skùnczeniò wòjnë òstała pòdjãtò ju w 1248 rokù. Tej to Swiãtopòłk zgòdził sã òddac Krzëžòków zemie na wschòd òd Wisłë. Równak te rozsãdzenia doprzëszlë do skùtkù dopiërze w 1252 rokù pò pòstãpny wòjnë. Mir z zòkònã i jegò zrzesznikama przërëchlił gwëšno napòd zòpadnopòmòrsczégò ksyżëca Barnima I. Próbòwòł òn zajãc zemiã sławieńską i slëpską, ale Swiãtopòłk do te nie dopùscył. Ùdało sã též jemù wërëchtowac òdniesenia z sënãma Òdonica i Kazmiërzã kùjawsczim. Ùgòda z tim òstatnym pòmògła dobëc w bitwie pòd Slëpskã z Bòlesławã Pòbòžnym i Warcësławã III, co òznòczyło kùnc jich napadów na pòmòrsczë zemie.

Žebë zmòcnic swòje panowanïe w zemi sławieńsczi Swiãtopòłk doprowadzył do załòzeniégò w Bùkówcu cystersczégò klòsztoru. Za jegò czasów pòwstòł též klòsztor w Žòrnowcu.

Gòdajãc ò Swiãtopòłku, mùszimë jesz wspòmnaç, że bël òn dwa razë ženialë. Pierszã jegò białkã bëła Eùfrozyna. Z ti ženbë pòchòdził Mestwin. Drëgã białkã bëła Ermengarda, z chtërnã miòł dwùch sënów: Jana i Warcësława.

Pòdlug nekrologów òliwsczégò i pelplińsczégò Swiãtopòłk ùmarł 11 stëcznika 1266 rokù. Zdrzãcë na jegò panowanïe, wòrt je pòdczorchnãc, że jakno pierszémù przëszło jemù biòtkòwac sã z Krzëžòkama. Równak nimò tegò i rozmajitëch jinëch ùcemiãgów i wòjnów rozmiòł òbronic samòbëtnosc Pòmòrzczi. [...]

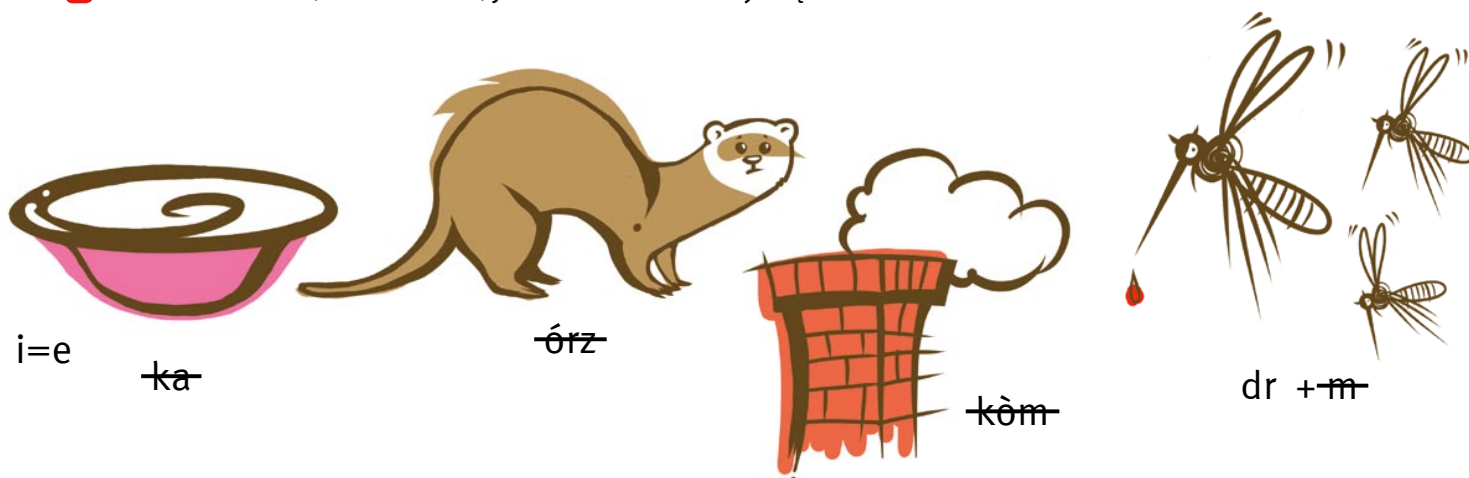
Wiesław Szuca, *Kaszëbsczi ksyżãta – Swiãtopòłk*, w: „Zwònk kaszëbsczi”, nr 2, 2004, s. 8–9.

- 1 Òbczas czëtaniò przetłòmãczë niezrozumialé słowa. Spróbùj wëjasnic jich znaczenié, dajãc bòczënk na kòntekst.
- 2 Przedstawi rodzënë Swiãtopòłka. Nacéchùj jegò genealogòwé drzewò.
- 3 Przëzdrzë sã òdjimkòwi szaturë Swiãtopòłka, jaczi stoi na placu Swiãtopòłka Wiòldzégò we Gduńsku. Òpiszë ten pòmnik. Dòj bòczënk na pòstawã ksãca, jegò òbleczënk i rekwizytë a též na nôpis na pòdstòwce ùmieszczony.
- 4 Wëpiszë w pònktach zasłudzi Swiãtopòłka dlò Pòlszczi, a òsoblëwie dlò Pòmòrsczi.
- 5 Jegò syn Mestwin òbczas jedny biòtczi òstòł zòràcznikã Krzëžaków. Napiszë lëst Mestwina do òjca.

Slédny ksążã Pòmòrszi

■ Rozrzeszë rebùs, a sã dowiesz, jak nazewòł sã slédny ksążã Pòmòrszi.

Zdrzacë na historëjã Pòmòrszi, mùszi pòwiedzec, że je òna bòkadnò we wiele rozmajitëch, wòznëch zdarzeniów. Wiòldzi cësk na ji rozwij, òsoblëwie w ji pòczãtkach, miałë lata panowaniò dinastëji ksążãt pòmòrszczich. Slédnym ji przedstòwca bël Mestwin II.

Bël òn nôstarszim sënã Swiãtopòłka I Pòmòrszczégò. Władzã pò òjcu przejął w 1266 roku. Tej téz dostòł w spòdkòwiznie ziemie, jaczé òbjimalë Nogat i Żelawë. Slëchałë téz jemù terenë zdłużã mòrza do Kòłobrzegù. Liniò Notecë bëła granãcã na pòłnim, a òd wschòdu Wisła. Swój dwór miòł Mestwin w Swiecym.

Mestwin II bël dobrim prowòdnicã wòjsk. Jesz za czasów swòjégò òjca dobël Nakło. Wcyg mùszòł biòtkòwac ò ùtrzymanie swòjich zemiów. Biòtkã tã na pòczãtku prowadzył z Krzëzòkama. Bël tej zrzeszony ze swòjim bracynã Wartëslawã, chtëren miòł wnenczas zemiã gduńską. Chùtkò równak, za sprawã Sambòra II, ta łączba òstała zerwónò, a Wartëslów zamknął bracynã na zòmkù... Mestwina òdbilë równak dosc chwatkò jegò rizerze, jaczi nie òstawiłë swòjégò pana w sòdzë. Niedługò pózni Wartëslów stracył i Mestwin òstòł panownikã zemi gduńszci. Pò tim zdarzenim slédny ksyżëc pòmòrszi ùgòdzył sã z władcã Wiòlgòpòlszci – Bòleslawã. Wspòł z nim biòtkòwòł z Brandenbùrczikama ò ùtrzymanie Gduńska i nalòzajacëch sã wkòł niego zemiów. Z ti biòtci wëszedł dobëtno. Ùdało sã tej jemù nie dac przyńc do rozpadniãcégò sã spòdkòwiznë òjca.

Pòkòzòł sã równak jinszi kłòpòt, bò nikòmù z rodzënë Mestwin ni mógł swòjégò panowaniò przekòzac. Na jegò ziemie zaczãłë tej chcëwic sã sasadowie, pierszim dzelã Krzëzòcë. Nòprzòd próbòwelë òni zajãc zemiã Ratëbòra, krewnégò Mestwina. Chcelë to zrobic bez wiëdzë Mestwina, jaczi bãdãcë seniorã Ratëbòra, mùszòł dac na to zgòdã. Żebë pòcwierdzëc swòje prawò do zemiów na lewym brzegù Wisłë, Krzëzòcë sfalszowelë dokùment, w chtërnym òstatny ksyżëc pòmòrszi miòłbë zgòdzcë sã na jich planë. Ten dokùment pòkòzelë òni cësòrzowi Rudolfowi, jaczi pò specjalnym procesu dòł jima pròwdã. Wnenczas Mestwin, żebë zrobic procëm temù rozsãdzeniémù i nie dopùscëc do pòdzëlu Pòmòrszci, ùgòdzył sã krëjamno 15 lëstopadnika 1282 roku w Kãpnie z ksyżëcã wiòlgòpòlszim Przemëslawã, òddòwajãcë jemù swòje ziemie w przëpòdkù bezpòtomny smiercë. Dzãka ti ùgòdze Krzëzòcë dostelë leno zemiã gniewską. Nèga zemiów Ratëbòra przeszła w rãce Mestwina.

Piszãcë ò Mestwinie, mùszi jesz wspomniec, że to prawie òn w 1276 roku òddòł zòkònowi cyster-sów wies Pëlplin.

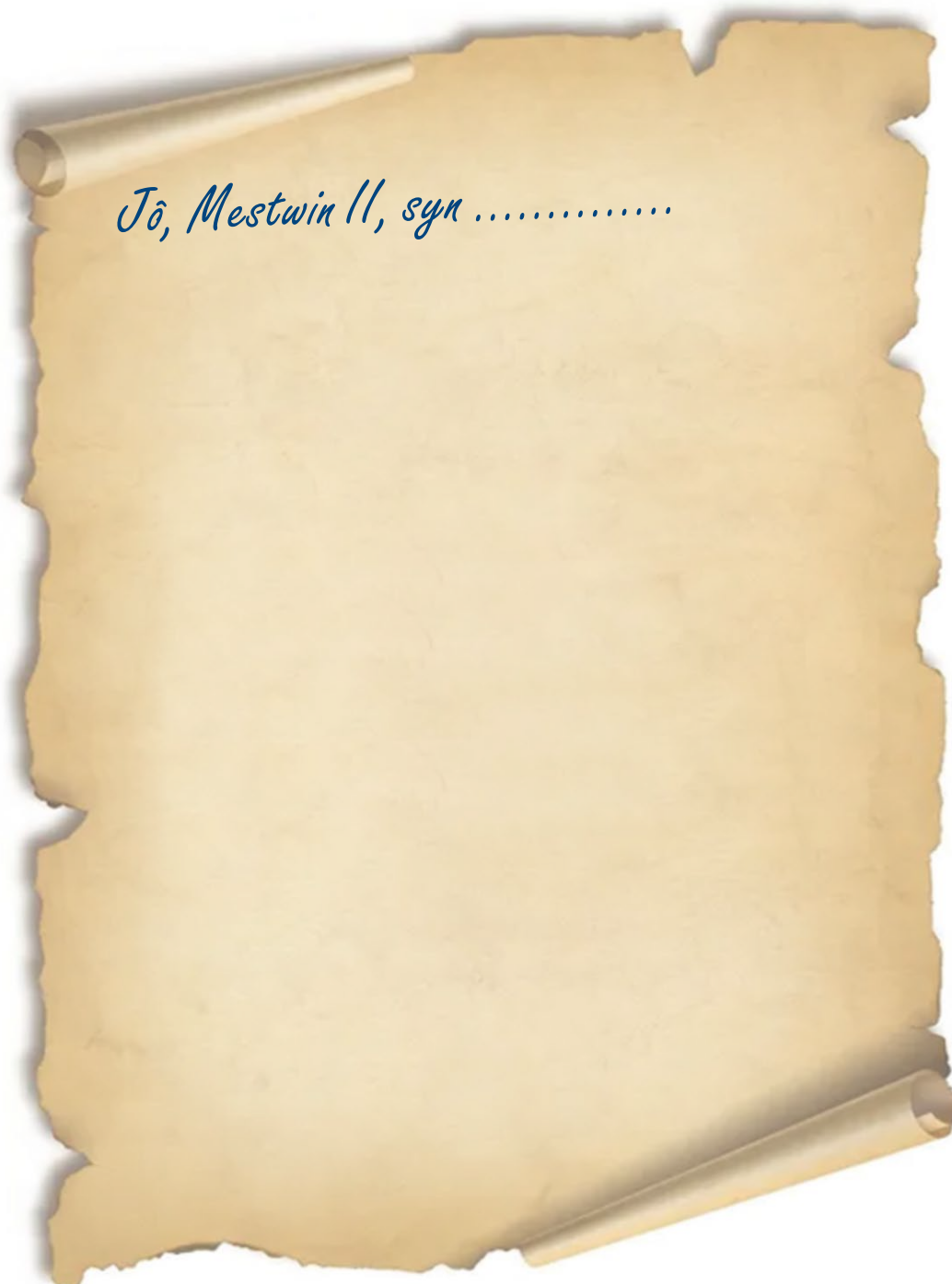
Nen slédny z ksążãt pòmòrszczich ùmarł òbczòs Gòdów 1294 roku. Władzã pò nim, zgòdno z ùgòdã w Kãpnie, przejął Przemëslów II Wiòlgòpòlszci.

Wiesław Szuca, *Kaszëbszci ksyżãta – Mestwin II*, w: „Zwònk kaszëbszci”, nr 1, 2004, s. 22–23.

- 1 Przedstawi na òsë czasu nôwôżniészé wëdarzenia z zëcégò Mestwina II.

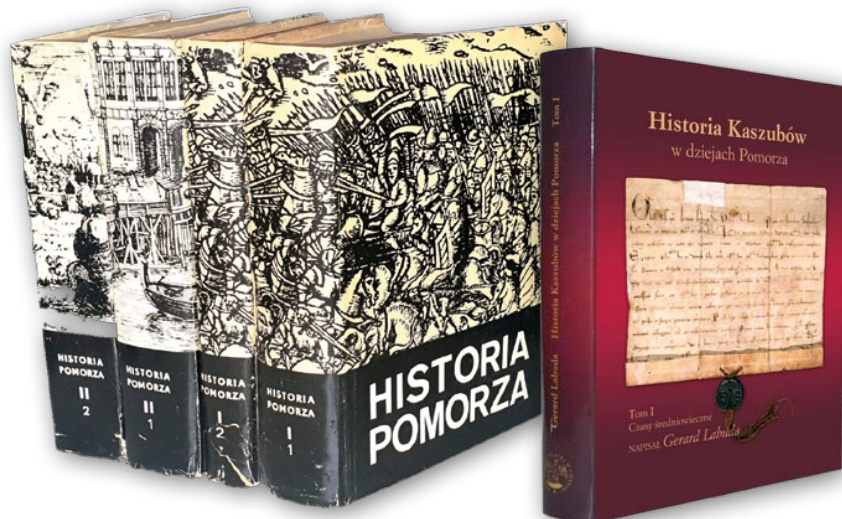
- 2 Wëmëslë afòrizm abò złotą mësl, jaczé mòglëbë bëc wërëtë na pòmnikù Mestwina II, mòżesz je stwòrzëc na mòdłã nôpisu na pòmnikù Swiätopòłka, jegò òjca.
- 3 Napiszë tekst testameńtu Mestwina II.

Kaszëbsczi Długòsz – prof. Gerat Labùda

- Wiész, kògùm bël Jón Długòsz? Sprwadzë wiadła ò nim w Internece abò jinëch zdrzòdłach.

JÓN DŁUGÒSZ

- 1 W wëdowièdzë z 1999 rokù Labùda na pëtanié: „Je Wasta wòzny dlò Kaszëb. A czë te ziemie sã wòzné dla Wastë?” òdpòwièdzòł:

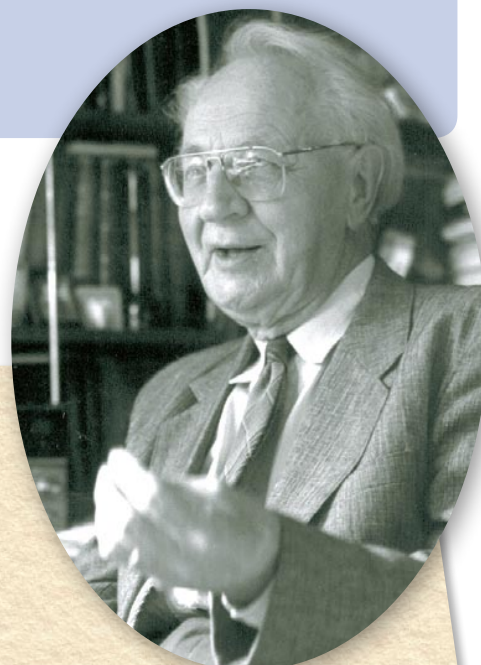
To mòje kòrzenie. Mëszlã i snijã pò kaszëbskù. Mieszkóm w Pòznaniu – z wòjnowã przerwã – òd 1936 rokù. Ale jò nie jem pòznaniakã. Jem Kaszëbã w Pòznaniu.

Chcã napisac historiã Kaszëb, jem to winny mòjim swòjińcóm.

Długò jem nie zdòwòł so sprawë, jak drãgã stegnã przeszlë Kaszëbi do swòjégò nôrodnégò òdrodzeniô. Terò jem nazòd ù zdrzòdłòw. Tam téz zaczãła sã mòja szkòła historie.

Jak rozmiejesz te słowa? Mëslòł / Mëslała të czedës ò tim, czim dlò ce sã Kaszëbë? Labùda dopiërze w pòłowie swòjégò zëcò, i z dala òd rodzynny ziemie, zrozmìòł, jak Kaszëbë sã dlò niegò wòzné. A jak je z tobã?

Gerat Labùda – bël rektorã UAM, przednikã Zòpadnégò Institutu, nòleznikã Pòlsczi Akademie Nòùk (PAN), przednikã partu PAN w Pòznaniu, wiceprzednikã PAN. Napisòł wiãcy jak 30 ksãżków, a jegò bibliografiò mò kòl 2000 pòzycjów. Aùtór *Historii Kaszub w dziejach Pomorza*.

GERAT LABÙDA

2 Ùpòrządkùj wiadła ò Gerace Labùdze, wstawiającë przë nich (wedle chronologii) pòstąpné numrë.

Ùmarł w Pòznaniu, pòchòwóny w Lëzënie przë ùdzëlu rzeszë lëdzy ze swiata nôùczy, kùlturë, Kòscoła i pòliticzi.

Ùrodzył sã w Nowi Hëce kòl Kartuz w gbùrszczi rodzënie. Do szkòlë chòdzył w Lëzënie i tam mieszkòł do czasu maturë. Skùńcił Klasycznë Gimnazjum w Wejrowie.

Przëniósł sã do Pòznania, gdzie zaczął sztudérowac historiã na Ùniwersytece. Ju jakno sztudéra pùblikòwòł swòje òpròcowania. Òstòł recenzentã „Historii Kaszubów” samégò Aleksandra Majkòwsczégò.

Nawiązòł blëszã wespółrobòtã z kaszëbszczima dzejòrzama. Miòł swòj ùdzël w pòwstaniu Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi. Pò jegò smiercë całi jegò ksãgòzbiòr òstòł przëkòzóny do tegò Mùzeùm. Dzys je wiòldzim dzëlã Ksążnicë miona Gerarda Labùdë.

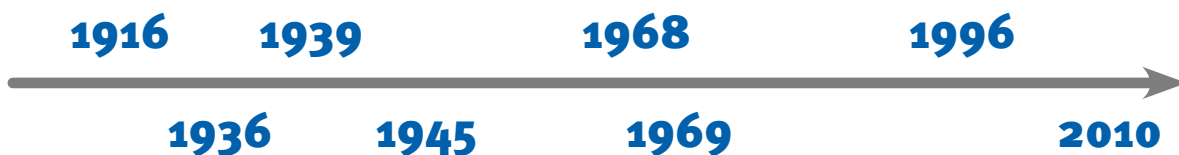
Pò wòjnie przëcygnął nazòd do Pòznania. Habilitowòł sã i òstòł czerëjącym katëdrama UAM: Historie Pòlszczi i Pòwszëchny Strzédnëch Wieków.

Jak wëbùchła II wòjna swiatowò, taczich jak òn hitleròwcë òd razu rozstrzeliwelë, tej schronił sã nôpierwi w Krakòwie, a pòzni w kielecczim Chrobzu, gdzie zatrudnił sã w archiwùm i bibliotece Òrdinacje Wiòlgòpòlszczich. Pòzni òstòł ksãgòwim. Bez ten całi czas sztudérowòł i robił jakno wëkładowca na Tajnym Ùniwersytece Zòpadnëch Zemiów, gdzie òtrzymòł titel magistra a pòzni doktora. Tam téz òżenił sã z Albertã Wiòlgòpòlską.

Za òpròcowanië *Historii Pomorza*, chtërna z czasã stała sã pòdstawã do pòzniëszë ksążczi *Historia Kaszubów w dziejach Pomorza*, dostòł Medal Stolema.

Bël jednym z 25 załòzców Kaszëbszczégò Institutu, chtërnégò òstòł honorowim nôleżnikã.

3 Wpiszë na òsë czasu numrë pasowné do datów.

4 Jak mëslish, mòże nazwac Gerata Labùdã kaszëbszczim Długòszã? Ùdokaznij swòje zdanië.

Danka z Gòwidlëna

Danuta Stenka – aktórka teatralnô, filmòwô, radiowô i dubbingòwô. Ùrodzonô w Serakòjcach, wëchòwónô w Gòwidlënie, gdzie skùncza spòdleczną szkòłã. Maturã zrobiła w Liceùm Ògłowòstòlczącym w Kartuzach. Pòzni ùcza ruszczégò jãzëka w szkòle w Gòwidlënie. Skùncza studium aktorsczé przë Teatrze Wëbrzezé w Gduńsku i òd tegò czasu realizëje sã jakò aktórka. Wiele razy wëapartnionô rozmajitima nòdgradama i wëapartnieniami: Orzeł, Złota Kaczka, Telekamera. Dosta Srebrzny Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”, Krziż Kawalersczy Orderu Odrodzenia Polski, a òd Kaszëbów – Medal Stolema i titel Honorowa Obywatelka Gminy Sierakowice, i jesz òd szkòlnëch wëapartnienié Ringraf Witosława.

- 1** Wicy wiadłów ò Danuce Stence nalézesz pòd kòdã qr. Przeczëtòj ò ji drodze z Gòwidlëna na binë pòlsczich teatrów.
- 2** Danuta Stenka je zwónô ambasadórkã Kaszëb w Pòlsce. Nalézë wiadła ò tim, co taczégò robi, że Kaszëbi tak ją nazwelë i achtnalë, przëznajacë ji Medal Stolema, jedną z nòstarszich i nòwòzniészich nòdgradów przëznòwónëch na Kaszëbach.
- 3** Nimò tegò, że Danuta Stenka je aktórkã, co zëje na co dzëń w Warszawie, nie zabòcziwò ò Kaszëbach. Wëpiszë do zesziwkù dzejania, jaczé òdbiwalë sã abò òdbiwajã sã przë ji ùdzëlu.
- 4** Jakã nòdgradã i za co tã bë chcòł / chciała przëznac Danuce Stence. Wëmészlë titel i napiszë laudacjã na ji czesc.

Mòje Kaszëbë

- 🗨️ **1** Co je twòjim mòlã na Zemi? Gdze czëjesz sã nòlepi? Gdze të bë chcòł / chciała mieszkaç, jak bãdziesz dozdrzeniałi / dozdrzeniałò? Wëpòwiëdz sã krótkò na ten temat.
- 📖 **1** Dofùluj tekst wiërttë Heyczy swòjima bédënkama. Przedstawi swòjã wiërtã w głosowi interpretacje. Pòzni sprawdzë, jaczich słów ùził pòeta. Ùdało cë sã zblizëc do òryginału?

Léon Heyka

Kaszëbsczy swiat

W [] krajach miłé zëcé,
Luby* wòniò [] kwiat;
Ach tam [] mòjé bëcé,
Bò to mie je [] swiat.

W [] kraju mòjé [],
W naszi łãce mòj je [];
Tu mie rosce słodczé zëcé,
Mój [] mòłi swiat.

Tu je mòja mòc i []
Mégò [] swiãti dzél;
W jegò [] jò sã trawiã
[] w jegò wiöldzi** cël.

Kaszëbsczé spiewë, Gduńsk 1999, s. 20.

- 📖 **2** Co mòże rzec ò lirycznym pòdmioce? Kògùm òn je, jaczima wseczëcama darzi swòjã mòłã tarczëznã? Co je jegò mòlã na Zemi? Napiszë pòrà zdaniów na ten temat, wëzwëskiwającë pòdóné słowa.

lubòtnò, ùmiłowac, lëdac, nòdrogszò, szczescé, ùniżony, slëga, służba,
mòłi ale nòwòżniësi, nie czëje sã dobrze, le mò lepi, chwała, mòc

* Dzys: lubny.
** Dzys: wiöldzi.

 3 Nauczę sã spiewac piesniã do tekstu wiérztë pòetë.

Léon Heyka

Kaszëbskô

Jô ce pòmnik chcôł wëstawic
I pò całim kraju szukôł,
I gdzie jaczi bël le kamień,
Rzezbë młotã jô gò stukôł.

Ale wszëtczé sã w òbróbce
Mie pòd rãką rozsëpalë,
Bò òd dłudżégò lezeniô
Bëlë òne rozwierzałë.

Smùtny jô do chëczy wrócył,
Sòd na progù zniechãcony
I jô zdrzôł na pòla naszë
Wieldzim spikã ùmòrzoné.

I jô rzekł: ò biédny kraju,
Wstani że i rzeczé słowò!
Stôł sã cud, Kaszëbskô wstała
I zaczinô jic na nowò,

Òna szła òbùtò w krasã,
Złoti pas ji sukniã trzimò;
Òna szła i z pòłnie rogù
Żëcò semiona wëjimò.

W zamërgnieniu krój zaszëmi,
Kwiatë, głosë! Mie sã zdaje,
Że sã roda przemieniła,
Taczé sklã sã cudné rajë.

Wiosna jidze, włos ji wieje,
Bór i pòle, krój i mòrze
Lsniącë ji sã wëstrojiłë
Jô sã kłoniajã w pòkòrze.

Òna rzecze: Wez, zaspiewë!
I mie złotã lutniã dała;
We mie serce zadërgało,
Prisnął zdrój i rãka grała.

W bòru szum i mòrza gromë
Mòji spiewë wtór sã wstawi:
Żij Kaszëbskô! Twòji chwałë
Pòmnik w piesni sã ùjawi!

Kaszëbsczë spiewë, Gduńsk 1999, s. 96–97.

 4 Namaluj òbròz do wiérztë „Kaszëbskô”. Zróbta wëstawã swòjich prôców.
Napiszta rôczbã na wernisaż.

Twôrz Smãtka

- Wëjasnij, chto to je Smãtk? W waszich ùczbòwnikach òd czwiòrti klasë téż je z nama Smãtk Psota. Wiadła na temat Smãtka nalézeta m.jin. w tëch ksążkach: *Bedeker kaszubski*, *Gniazdo gryfa* abò *Bògòwie i dëchë naj przodków*.

Twarz Smętk – filozoficznô pòwiesc Jana Drzézdżona sklôdò sã z pòwiòstków, chtërne parłãczy Smãtk. Mieszkańcë Pùstków i Dąbrowë czëją jegò bëtnosc, wiedzą, że jima towarzësi i mòże bëc ùkrëti w rozmajitëch pòstacach a rzeczach. Smãtk je winny wszëtczëmù złëmù, co sã w tëch wsach dzeje. Smãtk to téż stón dëcha, jaczi mòże òpanowac kòzdgò człowieka.

Smãtk wësusò dësã z czlowieka. Nié òd raza, ò tim wiedzą ti nòstarszi na Pùstkach; mlodi so jesz mësłã: – A cëż më, nóm to nic nie zrobi. Ale welë, òn tã sedzy, a żebë mógł, té bë so na to ùsmiòł. Ale òn so nigdë nie smieje. Ale pòtrafi żdac. Jak przindze czas, té òn tã swòjã szarã pajã wëcygnie a pòłòzi na piers czë temù, czë temù, në, a té nen czlowiek dostónie czësto jiné mëslë, a so mùszi z tim wszëtczim jakòs pògòdzëc. To ni ma radë. To so mëśli, że òn je blós w chòjince. To je jegò pòstacjò, to je pròwda, ale jegò paje a òczë sã wszãdze. Òn wszëtkò widzy, a té le do se w tã szarugã wëcësnie, wëklepie, wësusò, tak żebë bëło le pùsto a cemno. Òn taczi je – pùsti, szari. Nicht nie widzòł z krótkã jegò òczy, ale òne mùszã bëc jak te wilczé dzurë, bez dna. Chto pòdòł rãkã Smãtkòwi, ten je zgùbiony. A to so zdòrzò tak, że lëdze wcale ò tim nie wiedzą; w jaczis wieczór tak, jakbë chto krótkò sedzòł. To nie je zòdna pòstacjò, mòże klãb czegòs szarëgò, a mòże cëniò. To so tak czlowiek mëśli: to je cëniò a fardich. Jo welë, té so robi

tak cãzkò na dëszi. To Smãtk pòdòwò rãkã, to òn tã sedzòl a zdòl, jaż ten jistny tu sadnie, a mdze so jiscyl na ten swiat. Òn tu je dabej, a chto jemù rãkã pòdò, z tim je ùd.

Tak ny ludkòwie noszą Smãtka w sercu, temù to jima tak jidze. Chwòlã te swòje Pùstczi, a prowadzą taką straszną wòjnã w chòjince z jaczimis Czòrnyma a Czerwionyma, a sami nie wiedzą, co z tego richtich dò.

Tak przeważnie lédze so ò Smãtkù nie pòwiòdajã. Òni nieròz le rzekã, jak to ju dali nie jidze – to je na Smãtka. A òn so sedzy, a zdrzi tima swòjima szarima bez dna òczama. Òczë òn mò, ale dëcht taczé jak ta zemia.

– Mój zëwòt Smãtka téz nie je wiesoli. Jò so tak mùszã tluc pò tëch Pùstkach, a midzë taczima niedoczëniélcama. Dze jò le blòs wezdrzã, tã je barzëczkò smùtno; dze jò le przindã, tã je szaro, a so nikòmù dëcht nick nie chce. Jò to nibë lubiã, ale tak rzec, czemù jò taczi jem? Mùzyka mie mier'zy, a jak so co ùrodzy kòmù, té jò so mészlã: zòs co przelazło na ten swiat, to je richtich òbrota, a jò tã mùszã bëc, a mù dac w jegò dësżã mój zastrzik mòjégò òsamãtaniégò, żebë to wiedza, dze to przëszło.

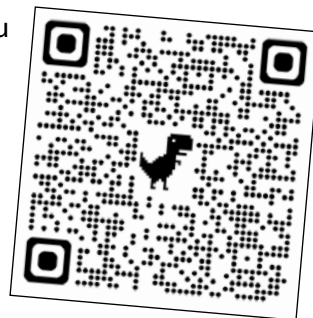
To je dëcht dzywno, że mùszã ten swiat tak dozerac na taczi òrt. Skądka so ta mòja smùtnò dësza takò wzã? A to so nic nie zmieni, jò ju mdã mùszòl taczi òstac. Ale chtëż mie taczégò weznie pòd swòj dak, pewno nicht. Chòc sòm Pón Bóg mie wënëkòl ze swòjégò Królestwa. Jò nie chcã bëc panã wszëtczégò, tak jak Pùrtk bë to mészlòl, jò bë so nòmili sòdl w ceni dze pòd brzòzkã. Ale to tak nie jidze, jò mùszã bëc wszãdze. A téz wszãdze jem, czë w dòce, czë dze kòl stolu, czë téz na pògrzebie, ale i na wieselim, a chòc w lózkù. Wszãdze jò jem, a tim lëdzóm zazérajã do òczy, a òni nie wiedzą, chto to je. To jò jem, ludkòwie, Smãtk, bez chtërnégò wa so nie òbéndzeta na tim swiece.

Ze mnã ten swiat jidze wiele razy przez lep. Ale ti lédze mdã mùszelë wnet pòpùscëc. To je ju tak widzec, że je przed kuńcã, òni so sami wëgladzã. Òni tegò nie wëtrzymajã, ti falszëwòscë do se, tegò ùscëgòwaniò jeden na drëdzégò, abò ti bùchë a zazdrose. To mùszë wnet pùscëc, to jò gòdajã, Smãtk, na tëch Pùstkach, a jò ju baro wiele wiém.

To wszëtkò do czasu, a té le jednégo dnia pùscy. Té to mdze do mie richtich wieselë. Mdã mùszòl czãsto jich òczë zadãpòwac. Tak, żebë ju nigdë na swiece nie bëlë górã. Jò jich mùszã tak nauczëc, żebë so wiedno ze wszëtczim zgòdzalë. To mie téz wiele pòmòze, bò taczi, co so ze wszëtczim zgòdzò, nigdë nie pòmëśli, żebë to so da mie stãd wënëkac. A té jò mùszã jich tak fejn pòsmùknãc pò tëch szadëch lepach, żebë so jesz barzi jeden drëdzémù do òczy sztukrowòl. Bò jak so tak nawadzã, nawrzeszczã, nadiablëjã, té to òsownie na nich to nòczòrniészé z tëch słów, a wisy tak dlugò, jaż so dostónie glãbòk w dësżã, a tã zalégò cali wid na tim swiece.

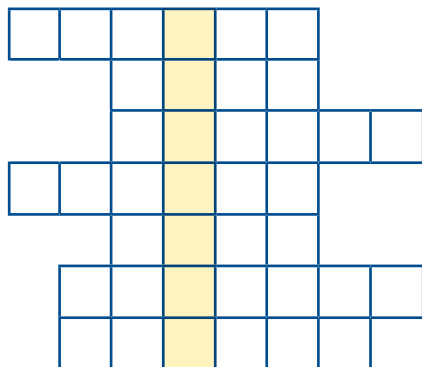
Jón Drzëdzòn, *Twarz Smętka w: Twórczość kaszubska*, Gdańsk 2016, s. 180–181, 274–275.

- 1 Jak zaprezentowónò je pòstac Smãtka w pierszim wëjimkù pòwiescë? Jak mòze gò pòznac? W czym sã mòze skrëc?
- 2 Jak pòznac, że w człowieku zamieszkoł Smãtk?
- 3 Drëdzi wëjimk to spòwiédz Smãtka. Pòwiédz, co mészli ò swòji bëtnosce? Co chcòlbë robic?
- 4 Jakã przinòtã dlò lëdzy widzy Smãtk? Na czym mù zanòlezi? Jaczi je wësniiti swiat Smãtka?
- 5 Co më lédze mòzemë zrobic, żebë wizja smãtkòwégò swiata sã nie zjiscëła?
- 6 Ò Janie Drzëdzònie mòze dowiedzec sã wicy, slëchajãcë pòdcastu <https://www.polskieradio.pl/8/3869/Artykul/1763349>, Jan-Drzezdzon-Wielki-Kaszub-polskiej-literatury

Lud Pòmòrszczi prosy...

☰ 1 Rozrzeszë tågòdkã, a dowiesz sã, jaczi je titel pòstãpny wiérztë Léona Heyczy.

1. Stãpień wëzszi znankòwnika zli.
2. Bije z wieżë kòscoła.
3. Nasz kraj.
4. Smãtk, pùrtk.
5. Dëszë we snie.
6. Rzëka, co mô swój pòczãtk w Stãżëcë.
7. Mòże letkò abò mòcno wiòc.

☑ 1 Pòdòj synonimë tegò słowa i zapiszë je do zesziwka.

🔊 1 Pòslëchòj interpretacjé wiérztë kaszëbszczégò pòetë w wëkònanim Tòmkã Fòpczi.

Bél smùtny czas i cemnò noc,
Gnãbiła nas czartowskò mòc,
Zaklãti bél nasz dóm i próg,
Û bróm strózwòł srodzi wróg,
W òkòwë skùł
Pòmòrszczi lud
Przejiscył swégò bëtu czas,
Nòdzeje parmin znikł i zgasł!

Wtim wòłò głos: Jutrzcenci brzòsk?
Roztòczò ju nad nami blòsk,
Ju mijò noc i switò dzén,
Przed jasnym słuńcã pirzchò cén
I stòł sã cud
Pòmòrszczi lud
Ò swim zabëwò* zmòrnym snie
I mòcno sã do żëcò rwie.

Pòszëmi wiatru reny wiéw,
Pò całi Pòlsce jidze spiéw
Donosny jak Zygmùnta zwón:
Nòrodze wstaji z wszëtczich strón!
I zdrzucył trud
Pòmòrszczi lud
I w słuńcu jakbë snòzi môj
Rozkwitò nasz swòbòdny kròj!

Minãła noc i przëstòł gróm,
Spaniali rosce Pòlszczi dóm,
A w dzejach jidze nowi czas
I wielgò** chwała witò nas,
Jak kłosów rzut
Pòmòrszczi lud
Bë nie spòtkòł nas gòrszi los,
Do Bòga sle błagalny głos!

Léon Heyke, *Kaszëbszczé spiewë*, Gduńsk 1999, s. 101.

* Dzys: zabiwò.

** Dzys: wiòlgò.

2 Przetłómaczë sztrófë na pòlsczi i dokònôj interpretacje. Co sã krëje pòd metafòrama:

Gnãbiła nas czartowskò mòc –

Zaklãti bël nasz dóm i próg –

Ju mijò noc i switò dzéń –

W òkòwie skùł / Pòmòrszi lud –

Pòmòrszi lud / Ò swim zabëwò zmòrnym snie / I mòcno sã do zëcò rwie. –

Pòmòrszi lud to nié blós Kaszëbi. Òrganizacjò Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié w swòjim statuce mò zapisóné òchronã kùlturowégò dobëtkù Kaszëb, Kòcewiò, Bòrów Tëchòlskich i całégò Pòmòrzò. Na Pòmòrzim mieszkajà: Kaszëbi, Kòcewiòcë, Bòrowiòcë, Krajniòcë.

3 Wskazë rimùjącé sã pòrë wërazów. Dòj bòczënk na jich pòłożenié:

Rimë w wiérztach mògà sã ùkładac na pòrà òrtów. I tak:

Wtim wòłò głòs: Jutrzczi brzòsk?

Roztòczò ju nad nami blòsk,

Ju mijò noc i switò dzéń,

Przed jasnym słuńcã pirzchò cén

a →
a →
b →
b →

rimë pòrzësté

Żebë w latny dzònk

Zapragnała słuńca,

Lotu smiali krąg

Nigdë ni miòł kùńca.

a →
b →
a →
b →

rimë krzizewé

4 Zaznaczë rimë i napiszë, jaczi to òrt.

A.

Miesądz w czòrnëch brodzy chmùrach,

Nocë płaczą gòrzcze rosë,

Leno jałowc szëmi w bòrze,

Leno kwitną szarë wrzosë.

B.

Tańcuj, człëkù, pròcuj, wróż

Jakò mòtil wiéchrzã róż.

Nie zdrzë na przòdk, nie zdrzë w tił,

Żebës kwitł i długò żił.

5 Pò òdzwëskanim swòbòdë Kaszëbë i całi nasz kròj sã òdrodzëłë na nowò. Jak bësmë mòglë w kòpùle czasu òstawić pò sobie znanczi naszich czasów, to co bësmë mòglë tam schòwac? Jaczé słòwa do pòstãpnëch pòkòlëniów pòmòrszczich lëdów bë mógl sczerowac? Przëszëkùj lapbooka ze znankama i lëstã napisónym do ludu pòmòrszczégò.

Pòwtórzenié

1 Ùložè tågòdkã do hasła Gòchë abò Zòbòrë.

2 Do pòdónëch wëjmików dokazów dopiszè titel i nôzwëskò àùtora.

Minãła noc i przëstòł gróm,
Spaniãli rosce Pòlsczi dóm,
A w dzejach jidze nowi czas
I wielgò chwała witò nas,
Jak kłósów rzut
Pòmòrszczi lud
Bë nie spòtkòł nas gòrszi los,
Do Bòga sle błagalny głos!

Mój żëwòt Smãtka téż nie je wiesoli.
Jò so tak mùszã tluc pò tëch Pùstkach,
a midzë taczima niedoczëniélcama.
Dze jò le blós wezdrzã, tã je barzëczkò
smùtno; dze jò le przindã, tã je szaro,
a so nikòmù dëcht nick nie chce.
Jò to nibë lubiã, ale tak rzec, czëmù
jò taczi jem?

Kaszëbi jak no Kaszëbi, do kùńca nakazu anioła nie
pòslëchalë. Jeden zjòdł kãszyczk wicy ribków z jezorów,
drëdżi lesnégò brzadu i miodu, trzeci ò jedną bùlewkã
za wiele do gãbë wzał, a czwiòrtémù za baro mòrszczé
rëbë szmakałë.

Jò bëm leno chcòł,
Żebë twòji mòwë,
Co jã Pón Bóg dòł,
Nie przëkrëłë grobë.

3 Chto to pòwiedzòł:

- Ale jò nie jem pòznaniakã. Jem Kaszëbã w Pòznaniu. –
- Mówiã na mnie: ta, która wie. Czyli wiedzma. Czyli wiem. –

4 Pòslëchòj szpòrtu Ròmana Skwiercza i zapiszè jegò tresc do zesziwka.

5 Dopiszè pòzwë imprezów do pòdónëch mòłów.

- Lëpùsz –
- Wiele –

Nataliô
Szoeder

Dzél III

ANDRZÉJ
WRÓNŦCZI

Na co mie ten
Kaszëbsczi...

Donald
Tusk

Joanna Kùrowskô

Macéj
Miecznikòwsczi

RUDI
SCHUBERTH

WERÓNKA
KÒRTHALS

Józef
Wëbiczzi

KAROLÉNA
STANKÒWSKÔ

Angelika
Cëchòckô

Terôczasny lédowi kùńszt

- Ùwôžno òbezdrzè wëjimk filmù z Kaszëbsczégò Jòrmakù we Wdzydzach. Wëpiszè do zesziwkù przykładè lédowégò kùńsztu, jaczé dało sã dozdrzec w bùtnowèch krómikach.

LĒDOWI KŪŃSZT – ùtwòrstwò artisticzné, co mò swòje zdrzòdło w lédowi tradicje i kùlturze. Jegò znanką je, przéką, z jedny stronè prostota, a z drédzi bògactwò wzorów i mòtiwów. Do lédowégò kùńsztu òkróm plasticznèch dokazów zaliczómè m. jin.: mùzykã, tuńce, wësziwk, grónkòwiznã, żłobiznã.

Na Kaszëbach lédowi kùńszt to òsoblëwie: wësziwk, rogarstwò, rzezba (żłobizna), malarstwò na szkle, grónkòwizna, plecónkarstwò. A to wszètkò òzdobioné kaszëbsczim wësziwkã abò wzorama mésterni Neclów w Chmielnie.

Tak wiòldzi rozwij tegò ùtwòrstwa Kaszëbi zawdżãczijawã Izydorowi i Tédorze (z Fethków) Gùlgòwsczim, co nie pòzwòlëlè zabòczcè ò bògactwie, jaczé ùkrèté bëło w chëczach kòzdegò kaszëbsczégò gbùra. To òni stwòrzëlè we Wdzydzach kòlibkã lédowégò kùńsztu i ùchrónilè gò od zabòczeniò...

- ☰ 1 Pòdpiszè òdjimczy pòzwama lédowégò kùńsztu. Skòrzèstòj ze słowarzów.

 2 Przeczëtôjta z pòdzalã na role kôrbióнкã Mariczczi, co chce załóżec firmã, z ùrzãdникã. Mariczka chce włòsné wërobiné lédowégò kùnsztu sprzedawac w krómie w swòjim môlu zamieszkiwaniô.

- Dobri dzén.
- Dobri dzén. Co mògã dlô was zrobic?
- Jô bë chca załóżec firmã i dostac na to dëtcki. Je takò mòzłëwòta?
- Jo, są na tak cos dëtcki, le nót je bëc bezrobòtnã.
- Tej to je dlô mie... A co mùszã zrobic, żebë taczé dëtcki dostac?
- Je nót wëpełnic wniosk i złóżec gò ù nas w ùrzãdze, a pòtemù zdac na wëniczi. Zbierze sã kòmisjò i rozsãdzy, czë waja ùdba na firmã je dobrò i mô szanse na rozwij i ùtrzymanié sã na rënkù.
- A gdzie jô mògã nalezc taczi wniosk?
- Na internetowi starnie najégò ùrzãdu, mòze gò sobie scãgnac i wëdrëkòwac.
- Wiele jô móm czasu na złózenié tegò wniosku?
- Na dokùmenté zdzemé do kùńca miesãca. Tej czasu nie òstało za wiele...
- Na gwës zdãżã.... Dzãka za wiadła. Do ùzdrzeniô.
- Wszëtczégò bëlnégò. Do ùzdrzeniô...

 3 Na spòdlim ti gòdcki dofùluj dokùment, jaczi Mariczka mùszë złóżec w ùrzãdze.

Wniosek ò przëznanié jednorazowò dëtków na rozpòczãcé gòspòdarczy dzãalnoscë

I. Òsobowé pòdòwczë wnioskòdòwczë

1. Miono i nôzwëskò

2. Status wnioskòdòwczë (proszã zaznaczc, stawiającë X):

Bezrobòtnô òsoba

Absolwent szkòtë

3. Data i môl ùrodzeniô

Wiek

4. Numer PESEL

5. NIP

6. Niepełnosprawność (zaznaczc, wstawiającë X) Jo Nié

7. Numer mòbilczy adres e-mail:

 4 Przëszëkùj prezentacjã ze swòjã ùdbã na biznes, jaczi bãdze sparłãczony z lédowim kaszëbsczim kùnsztã.

Ùdba na siebie

CZĚ WIÉSZ, ŻE...

Kaszëbskò zemia wëdała wiòldzich lëdzy, z naszich stròn pòchòdzą lëdze znóny nié blós w Pòlsce, ale téż na całim swiece. Są to artiscë, spòrtòwcë, pòliticë... Ò Dance z Gòwidlëna bëła ju gòdka...

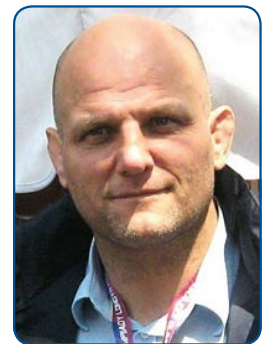
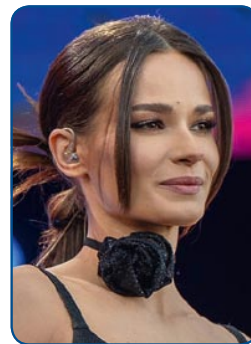
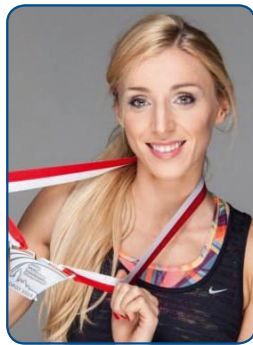
- Ùsòdzca pòlsczégò nôrodnégò himnu, pòchòdzył z Bãdomina kòl Kòscérznë. Jegò òjc pòchòdzył z Sëkòrzëna kòl Gòlëbia.
- Mùzyk, àutòr tekstów, spiéwòk mùzycznégò karna „Leszcze”, pòchòdzy z Pòblócò kòl Wejrowa.
- Pòlitik, w latach 2014–2019 przëdnik Radë Èuropejszi.
- Spiéwòczka, kòmpòzytorka, àutòrka tekstów, pòchòdzy z Pòlczëna. Nagriwò frantówczy w jãzëkù kaszëbsczim. Jedna z ji platków zwie sã „Norda”.
- Drëgòplanowò aktòrka, pòchòdzy z Rëmi. Wëchòwónò, jak sama gòdò, w kaszëbszczi rodzënie. W 2023 rokù zagrała matkã Andzëliczi w filmie „Teściowie”.
- Ùrodzony we Gduńskù, a òd czilenòsce lat zakòchóny w Kaszëbach, gdzie w Kròjmalënkòwim Parkù „Dolina Słupi” kùpił zemiã i załòził fòlwalk „Otnoga”. Prowadzył pòpùlarny swòjégò czasu program „Spiëwajãce fortepiany”.
- Biegòczka, dobëtniczka titlów i medalów w krajowëch i midzënòrodowëch miónkach. Pòchòdzy z Mscëszejc.
- Ùrodzony w Kartuzach, jimòwnik (biòtkòrz), dëbeltny méster òlimpijszi.
- Spiéwòczka. Ùrodzonò w Bëtowie, pòchòdzy z Parchòwa, ze znóny kaszëbszczi familie.
- Spiéwòczka, pierszò kaszëbskò influencerska. Pòchòdzy z gminë Przedkòwò.

1 Na spòdlim tekstu ùstalë, ò kògùm je gòdka. Do kòzdegò òpisënkù dopasuj miono i nôzwëskò, i téż òdjimk.

- 2 Wëbierzë so jedną pòstac, z chtërną bës chcała / chcòł zrobic wëdowiëdzã. Przëszkùj sã dobrze do ti rozmòwë i zapiszë piãc czekawëch pëtaniów do wëbróny òsobë.

Kaszëbizna wcyg żëwô

- 1 Gdze jidze sã spòtkac z żëwą kaszëbską kùlturã. Wëkònòj kartã robòtë, dopisëjącë òrtë z tabelë i swòje przikładë.

Òbszar (pòle) dzejaniò	òrtë	przikładë
Kòscół	mszò	liturgiò słowa w jãzëkù kaszëbsczim
Strzòdczi masowi infòrmacji (pùblikatorë)		
Rozegracjò		
Kùltura		
Nòuka		
Imprezë, swiãta		

tv, filmë, mùzyczne karna, spòdlecne szkòlë, pònadspòdlecne szkòlë, wëzsze szkòlë, lëteratura, przezerczi / kònkùrsë, lëdowë karna, social media, radio, spiëwòcë, dokazë na binã

Òbaczë, jak wiele je mòzlwòtów, żebë dzejac dlò Kaszëbiznë. Ten miech propòzycjów na gwës nie je zamkli, të téz mòzesz dac cos òd se i swòjã przinòdnòtã sparłãczëc z robòtã dlò Kaszëb. A tak pò pròwdze ju terò to robisz, ùczãc sã jãzëka kaszëbsczégò, zapisëjącë sã na te ùczbë. Wnet kòzdi z waji mò ju za sobã 8 lat robòtë dlò Kaszëbsczi Kròlewionczi. Jesta Skrama Òrmùzdowima i to òd waji zanòlégò, czë ta skra bådze dali sã pòlëta, czë òstónie przëkrëtò przez sãpòwë pióra.

- 2 Na spòdlim zadania 1 pòwiëdz, co mòze dzysò rzec ò kòndicje kaszëbiznë? Zapiszë czile zdaniów na ten temat.
- 3 Przësëzkùj lapbooka z wiadłama ò wëbrònym òbrëmim dzejaniò dlò Kaszëbiznë.

Kaszëbsczi Idol

Na mòdło ògłowòswiatowégò mùzycznégò zdradnikòwégò programù „Idol”, co w Pòlsce miòł swòjã premiérã w 2002 rokù, na Kaszëbach òstòł zòrganizowóny „Kaszëbsczi Idol”.

Od 2004 do 2018 rokù Radio Kaszëbë szëkòwało kònkùrs, co miòł za zadanié nalézenié ùtalentowónëch kaszëbszczich spiewòków. Rozegracjò bëła pòdzielonô na piãc czëłów.

Nòpierwi bëłë przesłëchania dlò wszëtczich zainteresowónëch, pòzni wskòzanié wëkònòwców, co weznã ùdzël w eliminacjach, pòtemù tëch, co wëstãpiã w pólfinałe, a na nim juri wskòzywało 10 bëtników finałowëch. Ti ùczãstniczëlë w warkòwnëch zajmach i na kùncu wëstãpiwelë w finale. Wszëtczë ùtwòrë spiewòcë prezentowalë pò kaszëbskù. Dobëtniczã I edicje tegò kònkùrsu òsta Nataliò Szroeder z Parchòwa.

- @ 1 Nalëzë regulamin kònkùrsu Kaszëbsczi Idol. Ùwòzno gò przeczëtòj i zastanów sã, jaczë ùtwòrë bë mógł zaspiewac, przëstãpijącë do eliminacji. Stwòrzë lëstã piosnów, chtërne mòze wëkòrzëstac w kònkùrsu. Niech to sã pòlsczë i kaszëbsczë dokazë.
- @ 2 Nalëzë w Internece ùtwòr w wëkònanim Natalie Szroeder i Ralfa Kamińszczégò „Przypływy”. Dòj bòczënk na kròjmalënczi, jaczë je widzec w mùzycznym òbròzkù. Nalëzë wiadła ò placu, w jaczim bëł krãcony ten film. Przetłómaczë słowa ti piosenczi na jãzëk kaszëbsczi. Jaczi słowòrz je cë brëkòwny?

Natalia Szroeder, Jaromir Szroeder

Przypływy

Z prãdem przypłynãłes do mnie
zatrzësieniem.

Krãży we mnie teraz wszystko
Dokãd – nie wiem.
Czy to normalne jest
by z dnia na dzień oszalec tak?

Miòłsc w słowach siã nie mieści
dam ciszy grac.
Trochë peszy mnie ta chwila
i raz po raz
chwytam jej bezmiar w dłón
i chowam, by tu miała schron
tu miała schron.

I tyle będzie nas
i tyle będzie nas.
Ile w nas światła jest,
ile w nas światła jest,
niech reszta z wolna gaśnie.

Z każdą chwilą czuję, jak się zmieniam w ciebie.
Raz ten zamęt szarpie nerwy,
raz mi lepiej.
Czy to normalne jest,
by z dnia na dzień oszaleć tak?
Oszaleć tak?

I tyle będzie nas
i tyle będzie nas.
Ile w nas światła jest,
ile w nas światła jest,
niech reszta z wolna gaśnie.

W świecie, którego nie ma. (x 10)

[https://www.tekstowo.pl/piosenka,natalia_szroeder,przyplywy_feat__ralph_kaminski.html]

- **3** Zróbta klasowé a mòże szkòlowé miónczi, na jaczich zaprezentują sã lubòtnicé kaszëbsczi spiéwë. Mògą skòrzëstac z przëszëkòwónëch przez waji lëstów ùtwòrów.

Kaszëbsczé wëapartnienia

☰ ■ Jedne z nôwôżniészich nôdgradów dlô lëdzy dzejajacëch dlô Kaszëb i Kaszëbów òstałë ùkrëtë w rebùsach. Rozrzeszë te tãgòdcki i wëpiszë jich pòzwë do zesziwka.

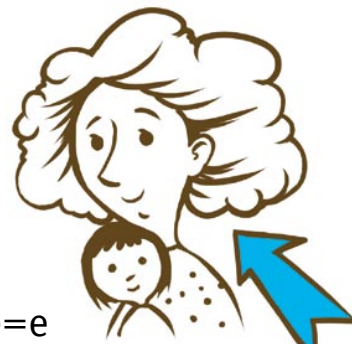
I

ë=e g=d +l

+l

ë=e

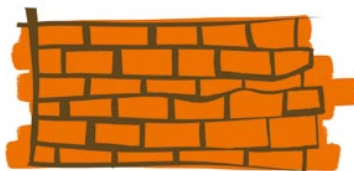
II

é

sk znia

r=z

+do ga

III

e=ny

+

IV

é s

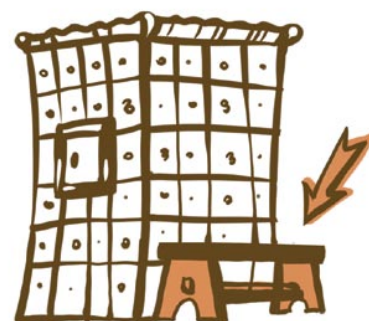

i=a

e

ew=0

+s

1 Dopasuj do opisènków pòzwã nòdgradò i ji wèdzrztak. Dofùluj tabelã wiadłama z kartè robòtè.

Òd 1989 rokù Ògłowi Zarząd KPZ przèznòwò ten medal lèdzóm, chtèrny dzejają na rzecz Kaszèbiznè bùten Kaszèb, Pòmòrzò, a nawetka Pòlsczi.

Przèznòwóny òd 1967 rokù przez Klub Sztudérów „Pòmòraniò” za dzejanié dlò rozwoju kùlturè Kaszèb i Pòmòrzò. Nazéwóny je Kaszèbsczim Noblã.

Redakcjò czãdnika „Pomerania” przèznòwò jã òd 1985 rokù lèdzóm, chtèrny robiã bëlñã robòtã na „swòjim pòdwòrzim”, dlò swòjégò òkòlégò.

Gdińsczi part KPZ, chtèren przèznòwò jã òd 1994 rokù, wèapartniwò niã òsobè i instytucje, co dzejają dlò Kaszèb i Pòmòrzò.

Gduńsczi part KPZ przèznòwò tã nòdgradã òd 1976 rokù. Brunã, strzébrną abò złotã òdznakã dostòwają òsobè zaangazowóné w dzejanié dlò KPZ.

Ta nòdgròda tròfiò do szkòlnèch, chtèrny dbadzą ò jãzèk kaszèbsczi a téz są dlò swòjich szkòlwników pròwdzèwima òdkriwcama kaszèbiznè.

Nòdgròda przèznòwónò òd 2012 rokù przez szkòlnèch kaszèbsczégò jãzèka zrzeszonèch w Stowòrze „Remùsowi Drèszè” za taczé dzejanié, jaczim sã chróni, rozwijò i wèapartniwò kaszèbsczi jãzèk.

pòzwa nòdgradè	opisènk	wèdzrztak
Medal im. Bernarda Chrzanowskiego		
Pieczeń Świętopełka Wielkiego		
Srebrna Tabakiera Abrahama		

- Przèdzrè sã ùwòzno wèdzrztakòwi tèch sèdmè nòdgradów i dój bòczènk na jich òsoblèwé elementè. Rzeczè, co przedstòwiają i jakò symbolika za nima stoji.
- Nalèzè wiadła ò wèbróny nòdgradze i zapiszè, czym mùszi sã wèapartniwac kandidat do ni. Dój bòczènk, chtò ju je nòdgradzony taczim wèapartnieniem.
- Jaczé nòdgradè w twòjim òkòlim przèznòwò sã bëlñym Kaszèbóm? Dopiszè swòje bédènczi do tabelè z zadaniò 1.

Radio Kaszëbë – jesmë dlô Waji!

💡 Zróbta sondã na drogach waszi wsë / waszégò miasta, w òkòlim szkòlë, na temat Radia Kaszëbë. Zadôwôjta pòtkónym lëdzóm pëtania:

- Słëchô wasznô / wasta Radia Kaszëbë?
- Czemu jo / nié?
- [Jeżlë jo] Jakã àudicjã òsoblëwie chãtno wasznô / wasta słëchô?

Sonda niech déréje 10 minut. Pò tim času ùpòrządkujta òdpòwiedzë i przedstawta je w klasë.

1 Wiele z pòtkónëch lëdzy słëchô Radia Kaszëbë? Jaczé àudicje / programë nôczãscy wëmieniwelë pòtkóny lëdze?

Pierszi rôz Kaszëbi ùczelë głos z Radia Kaszëbë **18 gòdnika 2004 rokù**. Stało to sã dzãka nieùdzibłoscë **Artura Jabłońszcégò**, chtëren jesz jakno sztuderã w 1993 rokù (tedë razã z Tomaszã Herrmannã) zaczął kòl ti ùdbë swòjã robòtã. Bëła to baro dlugò i drãgò stegna, ale Artur nie pòddòwòł sã ani Strachòwi, ani Trudowi, ani Niewòrto. Założił Stowòrà Zemi Pùcczi, chtërny radio je włòsnoścã. Zaczinelë òd dwóch nadajników w 2004 rokù, dzysò mają jich szesc. Doceràją do milióna słëchińców na Kaszëbach, a dzãka Internetowi jesz do pòrà tësãców w Pòlsce i na swiece. Radio nadòwò programë w pòlsczim i kaszëbsczim jãzëkù. Swòjã sedzbã mò w Gdinie.

2 Chto z waji chcôłbë robic w môlowim radiu?
Jakò chto: repòrtéra, presenter, móntażista, a mòże realizatòr głosu (zwãkù), a mòże radiowi reżiséra?
Ùdokaznij swòje zdanié.

3 Ùwôżno przesledzë ramówkã radia i òdpòwiédz na niżi pòdóné pëtania.

- Wiele razë na dzéń spiéwónô je piesniô „Rodnô zemia”?
- Co mòże bëc ùkrëtë pòd titlama àudicjów z ramówczy? Dôj swòje bédënczi, a pózni sprawdzë je z wiadłama z internetowi starnë radia.
- Jaczé programë sã pòwtòrzają?

4 A jaczi je twój bédënk na nowi program do ramówczy Radia Kaszëbë? Pòdôj titel programù i przëszëkùj krótczi òpisënk tegò, co bådze w nim prezentowóné.

5 Pòdzelta sã na karna, chtërne przëszëkùją materiał do zaprezentowaniô w jednym z trzech programów: Klëka, Wiodro dlô wszëtczich, Co na drogach.
Nagrôjta swòje programë i przedstawta je na pòstãpnym ùczbie.

RAMÓWKA RADIO KASZÈBÈ 17.06.2024 **Poniedziałek**

00:00 – Kaszëbsczi Himn
00:01 – Kaszëbë Nocã
04:00 – Poranne budzenie z Radiem Kaszëbë
05:40 – Na Gbùrstwie (powt.)
05:55 – Klëka | Serwis
06:00 – Wiodro dlô wszëtczich
06:10 – Frantówka Dnia
06:25 – Klëka | Skrót
06:27 – Co na drogach
06:55 – Klëka | Serwis
07:00 – Wiodro dlô wszëtczich
07:10 – Przeglãd Prasy
07:25 – Klëka | Skrót
07:27 – Co na drogach
07:55 – Klëka | Serwis
08:00 – Wiodro dlô wszëtczich
08:08 – Gość Dzieñ Dobry Kaszuby
08:25 – Klëka | Skrót
08:27 – Co na drogach
08:40 – Co na drogach
08:55 – Klëka | Serwis
09:00 – Klaprë ë Pludrë
09:10 – Frantówka Dnia
09:13 – Giëtda Pracy
09:26 – Co na drogach
09:45 – Co, gdzie, kiedy?
10:00 – Wiodro dlô wszëtczich
10:26 – Co na drogach
11:00 – Wiodro dlô wszëtczich
11:26 – Co na drogach
12:00 – Kaszëbsczi Himn
12:02 – Wiodro dlô wszëtczich
12:10 – Co, gdzie, kiedy?
12:26 – Co na drogach
13:00 – Muzyka dlô Waji
13:01 – Rëbacczé wiodro
13:30 – Frantówka Dnia
14:55 – Klëka | Serwis
15:00 – Wiodro dlô wszëtczich
15:08 – Co na drogach
15:25 – Klëka | Skrót
15:26 – Co na drogach
15:45 – Co, gdzie, kiedy?
15:55 – Klëka | Serwis
16:00 – Wiodro dlô wszëtczich
16:25 – Klëka | Skrót
16:26 – Co na drogach
16:30 – Frantówka Dnia
16:55 – Klëka | Serwis
17:00 – Wiodro dlô wszëtczich
17:15 – Co, gdzie, kiedy?
17:25 – Klëka | Skrót
17:26 – Co na drogach
17:40 – Na Gbùrstwie (powt.)
17:55 – Klëka | Serwis
18:00 – Wiodro dlô wszëtczich – LIVE
21:00 – House’o Granié
22:00 – Na Fali Radia Kaszëbë

RAMÓWKA RADIO KASZÈBÈ 18.06.2024 **Wtorek**

00:00 – Kaszëbsczi Himn
00:01 – Kaszëbë Nocã
04:00 – Poranne budzenie z Radiem Kaszëbë
05:55 – Klëka | Serwis
06:00 – Wiodro dlô wszëtczich
06:10 – Frantówka Dnia
06:25 – Klëka | Skrót
06:27 – Co na drogach
06:55 – Klëka | Serwis
07:00 – Wiodro dlô wszëtczich
07:10 – Przeglãd Prasy
07:25 – Klëka | Skrót
07:27 – Co na drogach
07:55 – Klëka | Serwis
08:00 – Wiodro dlô wszëtczich
08:05 – Gość Dzieñ Dobry Kaszuby
08:25 – Klëka | Skrót
08:27 – Co na drogach
08:55 – Klëka | Serwis
09:00 – Klaprë ë Pludrë
09:10 – Frantówka Dnia
09:26 – Co na drogach
10:00 – Wiodro dlô wszëtczich
10:26 – Co na drogach
11:00 – Wiodro dlô wszëtczich
11:26 – Co na drogach
12:00 – Kaszëbsczi Himn
12:01 – Wiodro dlô wszëtczich
12:10 – Co, gdzie, kiedy?
12:26 – Co na drogach
13:00 – Muzyka dlô Waji
13:30 – Frantówka Dnia
14:55 – Klëka | Serwis
15:00 – Na Widnikù Kaszëbë
15:06 – Co na drogach
15:25 – Klëka | Skrót
15:27 – Co na drogach
15:45 – Co, gdzie, kiedy?
15:55 – Klëka | Serwis
16:00 – Wiodro dlô wszëtczich
16:25 – Klëka | Skrót
16:27 – Co na drogach
16:30 – Frantówka Dnia
16:55 – Klëka | Serwis
17:00 – Wiodro dlô wszëtczich
17:25 – Klëka | Skrót
17:27 – Co na drogach
17:45 – Co, gdzie, kiedy?
17:55 – Klëka | Serwis
18:00 – Gòspoda – Artur Wiëcek
21:00 – To byto grane
23:00 – Na Fali Radia Kaszëbë

Radio KASZÈBÈ

98,9 FM 92,3 FM 90,1 FM 106,1 FM

Kaszëbi trzimają sã mòcno

🗨️ **1** Jak bądą miałë sã Kaszëbë za 130 lat? Jak to widzyta?

📄 **1** Wiész, co to je fùturologiô? Nalezë òdpowiedz w Internece i zapiszë przetłómaczoną na kaszëbsczi definicjã do zesziwkù.

1 Przeczëtòj pò cëchù tekst Rómka Drzëdzdżona i dój bôczënk na zdarzenia, faktë, chtërne są nié tacze jak dzys.

Aga-ta je wiôlgą kaszëbską patrijotką. Gôdô pò kaszëbskù, mësli pò kaszëbskù, mòdli sã pò kaszëbskù, czëtô pò kaszëbskù, warzi pò kaszëbskù, chëcz mô ùrządzone pò kaszëbskù, wszëtkò robi pò kaszëbskù. Aga-ta, jistno jak ji chłop, bracynowie, szwagrowie, kùzynczy, kùzynowie, blësczi ë dalszi krewny, sąsôdzë, a reszta ze 100 mëlionów lëdzy mieszkajęcëch na kaszëbsczi zemi, je Kaszëbką fùl gãbą.

Z dodomù cotka Aga-ta zwie sã Ming, a pò chłopie Ping. Mô dzesãc sztëk dzecy, sëtëmë córków a trzech sënów. Jednòstë dzeckò, jak je widzec pò brzëchù Aga-të, je w drodze.

Wieczór rodzëna Ping sedzy wespół w paradnicë. Aga-ta wëcygò stòré, wicy jak stalatné òdjimczy ë òpòwiôdô dzecóm historiã swòji familie.

– A chto to? – pitò sã strzëdnò córka Mar-jo-la, òbzërającë zeżôłklë zdjãcé.

– To je twój prastark Ling – òdpòwiôdô Aga-ta.

– Ale òn sã dzywno zwie – smieje sã Grët-ka.

– Bò to je chińszcë miono – dolmaczi mëma.

– Chińszcë miono? – dzëwùje sã Ri-ta. – A czëmù chińszcë?

Aga-ta ju dzesãti rôz òpòwiôdô dzecóm nã historiã:

– W 2009 rokù, kòle 130 lat temù nazôd, na Kaszëbë przëjachalë Chińczicë. Mielë wëbudowac sztadión we Gduńskù, àutostradã na Hël, lotniscze w Kôsòkòwie, hówingã w Karwi i czile hôtélów w Kartuzach, Kòscërcznie i Bëtowie. Wszëtkò flot wëbudowelë, ale miast wëjachac nazôd do se, òstelë na Kaszëbach, bò tu bëło baro mało chłopów.

– A czëmùż nëch chłopów bëło mało? – zapitòł Jónk.

– Bò ny wszëtcë wëjachalë za robòtã do Jirlandie i tam òstalë. Temù téz kaszëbszcë bialczy, widzącë, że Chińczicë są baro ròbòcy, zaczãlë so jich brac za chłopów.

– A docz òni to wszëtkò budovalë? – carła skòsnë òczka Wa-le-ska.

– Na Euro 2012, na Euro 2012... – wëdolmacził tatk i pònëkòł dzecë do spaniô.

Rómk Drzëdzdżónk, *Kaszëbi trzimają sã mòcno*,

w: Rómk Drzëdzdżónk, Tómk Fópka, *Rómka i Tómkã kòrbiònka*, Kaszëbë 2010.

🗨️ **2** Co w ti historii nôbarzi cebie zdzëwiło? Jak wëzdrzą Kaszëbë kòl 2140 rokù? A jaczé elementë są jistné jak dzys?

3 Felietónë mają to do se, że nawiãzëją do aktualnëch wëdarzeniów. Jaczé dzejania zainspirowalë àutora do napisaniô taczëgò tekstu? Dój bôczënk na rok wëdaniô ksążczy z jaczi òn je wzãti.

Reklama

- Gdzie może spòtkac reklamé?
- Jaczé znanczi reklamé mòzesz wskazać? Czim jinaczi sã òna òd jiných wiadłów prezentowóných w mediach?
- Pòdòj przykład reklamów: prasowi, internetowi, zdrzèlnikòwi i spòłeczny, dopasjë do kòzdi z nich cèl:

kùp, przëzdrzè sã, zastanów sã, zatrzymòj sã

Reklama wcyg stwòrzò nowé sytuacje, téz nowé sytuacje kòmùnিকacyjné. Czedè (jak ù nas dzys dnia) przè leznoscè zmianów pòliticzných, spòłecznych, ekònomiczných òdbiwają sã zmiané kùlturowé, mòzémè gadac ò twòrzenim nowých znaczeniów, nowých spòsobów wëròzaniò mësłów, a nawetka nowých zwéków jãzèkòwých.

Pò pierszé – reklama bùdëje [...] swiat nié dècht czèsto pròwdzëwi. Kòmùnikatè reklamówé ni mają tegò samégò stopnia fikcyjnoscè, co wezmè na to, wëpòwiescè lëteracczé, bò spòdzéwómè sã w nich nalezc jaczés òdniesenié do aktualny jawernotè, ale to òdniesenié je [...] baro skònwencjalizowóné. Mòwa je ò tim, co istnieje pò pròwdze i mòze bëc (a nawet pòwinno, zgòdno z wòlã nadòwcè kòmùnিকату) spòstrzèglé, a pòtemù dostóné przez òdbiércã. Ale tak samò dobrze jidze ò tim gadac pòwòzno i pròwdzëwie, [...] żartoblëwie i bez jaczegòkòlwiek òdniesieniégò do spròwdzalny jawernotè. Mògã ò tim gadac żëwi, àutenticzny lëdze i pòstace lëteracczé, a téz zwierzãta i zabòwczì. Produkt mòze sã nawetka sóm zachwòlëwac. Na dodòwk grańca midzè tim, co je realné, a tim, co fikcyjné, mòze bëc zamazonò, żebè kònwencjò nie òsta za letkò òdczëtónò.

Pò drëdzé – reklama mò jasno òkreslony cèl, rozpòznòwóny [...], akceptowóny. Je wiedzec, że jidze ò sprzedòz produktu czè ùslëdzi i że chcãc òsygnãc ten cèl, nadòwca mòze sã pòslëzèc spòsobama ò nieròz nieprzewidzóných skùtkach. Reklama je równak przëjimónò pòd niechtèrnyma zastrzegama, z jaczych nòwòzniészò je ta, żebè bëło wiadomò, że je to reklama. Dlòte ze wzglãdów prawných, a téz òbëczajowých nie pòwinno sã pòdawac kòmùnিকату reklamówégò za cos, co reklamã nie je. Pròwdac mómè czãsto do ùczinkù ze zjawiskã tak zwóny kriptoreklamé, ale rozpòznanié tegò zjawiska przëczëniwò sã do òdrzuceniò wiarëgòdnoscè i, co za tim jidze, skùtecznoscè kòmùnিকату. Tej reklama za kòzdim razã zaznòczò swòje grańce w pòtokù medialnych wëpòwiescy – specjalnym mòlã, ramkama abò nòpisama w gazetach czè na plakatach stojãcèch przè drogach, sygnałama zwãkòwima i òbròzowima w radiu i w telewizji. „Czò le” – mówi – „To jò, reklama”. Ò wiele te dwie znanczi wëznòczają wëjãtkòwòsc, apartnosc reklamówégò kòmùnিকату, ò tëlè wszëtczé pòeticzi wëkòrzëstiwóné w reklamie dówają sã letkò òdniesc do znóných nóm tipów tekstów. Na przëklòd do ùtwòru lyricznégò, w jaczim òpis je wrazeniowi, refleksjò zawierò metafòrà, i naczerowónò je na emòcjonalné pòbùdzenié òdbiércè. Abò do przekazu nòukówégò, w jaczim je wiele pòchwòtów (czãsto niejasnych), definicji i zdaniów stwierdzajãcèch jistnienié zjawisków. Nalòzómè w reklamie zastosowanié znank charakteristiczných dlò rozmajitèch sztilów, dlò rónnych pòetików: rozmòwè telefòniczny i pisma ùrzãdowégò, kòzaniò i lëstu, wrëjarzeniò i zwierzëniégò. A przede wszëtczim – pòetikã bòjczy. Bò prawie tam to, co gdzie jindze nieòzëwioné, żëje, a nawetka gòdò; tam wszëtkò je piãkné i prosté abò straszné i grozné; tam swiat je tak farwny, a przè tim – zdrzec òd stronè òcenów i wòrtnotów – czòrno-biòli; tam to, co dobré, je doskonále, a to, co lëché, ùniemòzłëwiò zécé; tam je tak pòblãzłëwé nastawienié do tegò, co pròwdopòdobné, i tegò, co niepròwdopòdobné; tam pòjòwiają sã gòtowi do czënu ricerze i dzëwice, chtèrných trzeba bronic, pòmòcné kròsniãta i wszëtkòmògãcy

czarodziejowie; tam prawa dostosowują się do emocjów; tam też perspektywa estetyczna może brnąć górną nad jinszima. Cały komunikat reklamowy dół są często odczytywane jakno wielgód metafóra, rozbudowónó nieróz do wóbbrażenió alternatiwnégó swiata.

Jerzy Bralczyk, *Język na sprzedaż*, Sopot 2004, tłumaczenie E. Gólabk.

- 1 Co jinaczi jiné teksté òd reklamé. Wskażé pasowné wéjmczi w tekscé.
- 2 Jakó pòetika wedle Jerzégò Bralczika je wézwéskiwónó w reklamie? Wémieñ trzè i pòdój przikłòd na kòżdą z nich. Np. *lirycznó pòetika – metafòrè*.
- 3 Zastanów sã nad znóną reklamã. Dój bóczènk na jãzèk. Zapiszè tresc kòmunikatu i zastanów sã, jako pòetika je w nim wèkòrzistónò.
- 4 Na spòdlim wiadłów z ùczbè i wèrazów zgromadzonèch w ramce stwòrzè definicjã reklamé.

wiadło, sprzedac, kùpic, bëc za, sprawa / deja, manipulacjò, perswazjò, namòwa

- 5 Dopiszè do hasłów jich synonimè, dobierającé słowa z mòdri ramczi.

PERSWAZJÒ –

MANIPULACJÒ –

maniectwò, namòwa, òchèba, przekònanie, zwòdzenie, głèpienie, apelowanie, nakłònianie

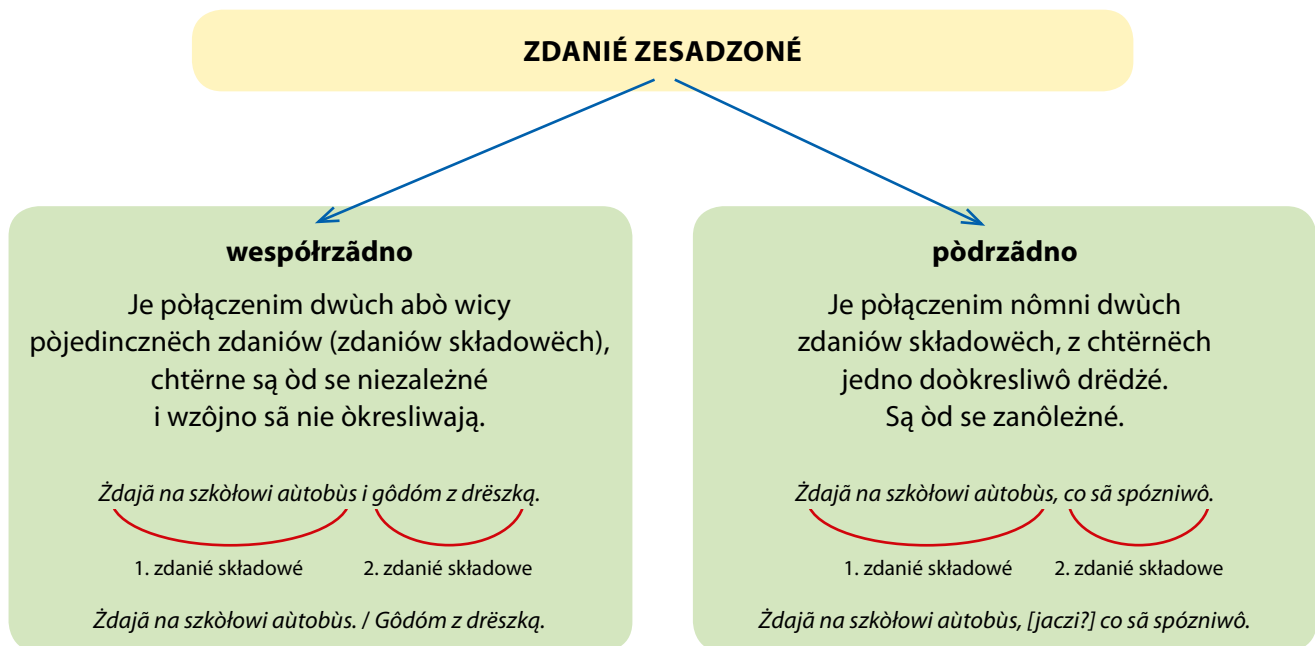
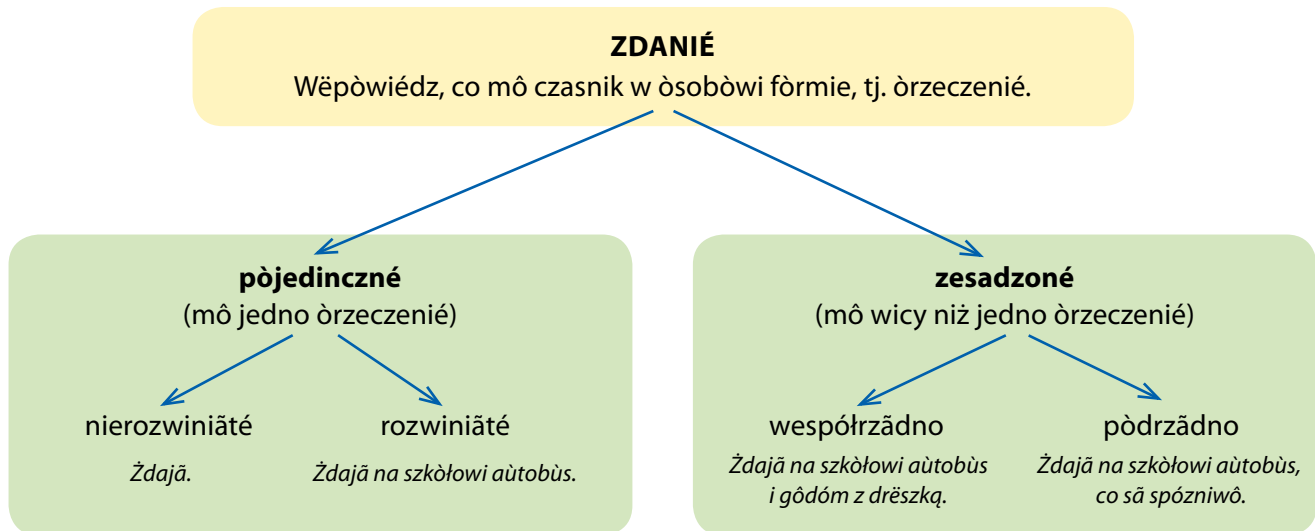
- 6 Stwòrzè gazetnikòwą reklamã wébróny rzeczè. Mòżesz téż nagrãc rolkã na spòlècznoscowé media abò pòdkast. Wézwéskój kaszèbszczé rzeczónczi i rzeklènè.

- Pij dobrã arbatã, a mdiesz żil dłudzé lata.
- Chto wiele jezdył, ten wiele widzòł.
- Bez rëbè i grzèba ùmarłbè Kaszèba.
- Marchew i wrèczi to dlò Kaszèbè zècè.
- Ni ma pòla bez kãkòla.
- To smakò za wicy,
- Chto jé żur, je mòcny jak tur!

Zesadzoné zdanja

■ Przebòczè so, jaczé wèpòwiedzenié mòže nazwac zdanim.

Zdania składowé sã sparłãczoné abò wiãženama m.jin.: **i, è, a, ani, tak... jak i ...; tak... jak též, nié leno... ale též, ale, le, równak, zòs, abò, wiãc, tak tej, nè tej, to je,** abò rozdzeloné przecidnikã.

Zdania składowé sã sparłãczoné abò wiãženama m.jin.: **že, žebè, cobè, abè,** abò zamionama: **chto, co, chtèren, jaczi, kògò.**

1 Òkreslë tip zdania, wpisëjącë skrótcë:

- zdanié pòjedinczné nierozwiniãtë – ZPN;
- zdanié pòjedinczné rozwiniãtë – ZPR;
- zdanié zesadzoné wespòlrzãdno – ZZW;
- zdanié zesadzoné pòdrzãdno – ZZP;

Snòzi kròjmalënk je za mòjim òknã.	
Starka mòji drëszczy mieszkò w Bëtowie i baro lubi òpòwiadac ò Bëtkù.	
Gréta spiéwie.	
Jedzemë banã na wanogã do Lãbòrga, bò tam më jesz nie bëlë.	
Grzeniów Józk baro chãtno malëje swòjã sosterkã.	
Knòpi òd Gruchałów jeżdżã na kòłach, gòniã sã i skòkajã pò rzmach.	
Nie lëdóm, czedë lëdze łómiã prawidła drogòwégò rëchù.	
Jak mdã ùstny, òstónã piekòrzã.	

2 Przetłómaczë zdania z tabelë na pòlszczi jãzëk.

3 Pòłączë zdania pòjedinczné w zdania zesadzoné. Òkreslë jich tip.

- Jadã do cotczy Apòlë. Òna mieszkò w Stãżëcë.
.....
- Dwòje lëdzy sã kòchało. Nie bëło jima pisóné bëcé razã.
.....
- Karól je nôlepszzi w kaszëbsczim pisënkù. Dobël I môl w Kaszëbsczim Diktandze.
.....
- Mariczka snòzo tańcëje. Zapisa sã na ùczbë do òstrzòdka kùlturë.
.....

4 Dokùnczë zdania, tak zebë pòwstałë zdania zesadzoné pòdrzãdno.

- Wësoczi Zbischk chùtkò biegò do krómù
- Bùten padò zymkòwi deszcz
- Nie lëdóm ùczbów

5 Dokùnczë zdania, tak zebë pòwstałë zdania zesadzoné wespòlrzãdno.

- Na sobòtã zapòowiedzelë wiòlgã szlagã
- Jónk lezi na pażãcë
- Mòja mëma jacha do Kartuz
- Hanka spieszi sã na banã

Pòwtórzenié

1 Pòdpiszé pòzwé kaszëbsczich nòdgradów i òrganizacjów, chtërne je przëznówają.

2 Dokùnczë rzeklënë i zapiszë je w zesziwkach.

- Bez rëbë i grzëba
- Marchew i wrëczy to dlô Kaszëbë
- Chto jé zur, je

3 Zwrócë ùwògã na słowa: *je* i *jé*. Co òne òznòczają? Jak sã òdmieniują?

4 Jaczi to òrt zdania?

- Nigle wnëkóm w chëcz, zdrzã za mòjim tószã.
- Lédze chcą bëc wcyg młodi i bògati.
- Józk jidze do krómù, żebë zrobic sprawùnczi na Jastrë.
- Czej bådã sã bëlno ùcił, na gwës ùdò mie sã dostac do wësniomy szkòlë.

5 Czim dlô mie je kaszëbsczy jãzëk? Napiszë rozprawkã na ten temat.

6 Kògùm chcã bëc? – przëszëkùj aùtoprezentacjã i zaprezentuj sã w klasie.

7 Òbezdrzëta pòrà czãscy programù „Gòdómë pò kaszëbskù” z internetowi stronë TTM (Twoja Telewizja Morska).

- Dòjta bòczënk na stalé elementë tegò programù i na spòdlim tegò przëszëkùjta scenarnik nowégò òdcynka.
- Pòdzelta sã robòtã: scenka z dialogã; frantówka, prezentéra jãzëkówëch wiadłów.

Dzéi IV

Kôrtka z kalãdôrza

6:11

3:49

6:50

4

4:28

niedzela

Nigdë wicy...

- Przebòczë, jak doszło do tegò, że na naszych kaszëbskich zemiach zamieszkelë Miemcë.
- Òbezdżë film Sebastiana Hermano Karaškiewicza „Jutro bédzie padać”. Pòdzielë sã swòjima spòstrzeżeniami; co zrobiãło na ce nôwikszë doznanie?

Chòc òd czasów rozbiorów całò òbéńda Kaszëb nalazła sã w Prësczim Królestwie, to sytuacjò Kaszëbów jinaczi wëdżrzała w dównym Ksążstwie Pòmòrsczim, a jinaczi na zemiach zabrònëch Rzeczëpòspòliti. W XIX wieku insti-tucje państwòwégò Kòscoła ewangelëcczégò w Prësach dosc chùtkò zacząłë òdchadac òd dosc przestrzégóny rëchli zasadë òdprowianiò nôbòżeństwów w jãzëkù lëdu. Ju w pierszi pòłowie tegò wieku władze kòscelné zacząłë dążëc do narzuceniò niemiecczi mòwë kaszëbskòjãzë-cznémù lëdztwù dównégò Ksążstwa Pòmòrsczégò. W rezultace tegò kaszëbskò mòwa zanikła na wnetkã cali òbéńdze Zòchòdnégò Pòmòrzò i do XX wieku òna sã ùchòwa leno w pòrà wioskach Kaszëbów zwònëch Słowiń-cama nad Łëbsczim Jezorã, midzë jinszima w Klëkach.

Jinaczi te sprawë wëdżrzałë, żelë chòdzy ò katolëków. Na zemiach dówny Rzeczëpòspòliti do pòłowë XIX wieku trudno je gadac ò systematyczny germanizacji tegò dzëła Kaszëb. Zmieniawac sã to zacząłò dopiërkù pò czãdze tak zwóny Wiosnë Lëdów i wstãpieniem prësczych elitów prësczégò państwa na drogã nacjonalizmù. Kluczowim szterkã bël tak zwóny Kulturkampf, czëj swiëżò pò zjed-noczeniem Niemców i pòwstaniem Niemiecczégò César-stwa kanclerz Otto von Bismarck chcòł pòdpòrządkòwac Kòscoł katolëcczi władzóm państwòwim. W rezultace tegò ògromnò wikszość Kaszëbów-katolëków zaczęła dëcht czësto ùtozsamiwac sã z pòlskòscã. Stałò sã tak, bò logika pòstãpowaniò władzów niemiecczych spòwòdowa stwòrzenié òstrégò – chòc nié czësto do kùńca pròwdzëwégò – pòdzëlu, wedle chtërnégò katolëk bël Pòlòchã, a „lëter” Niemcã.

Dzejanié germanizacyjnë w scëslëszym znaczeniu nabrałò mòcë ju pò òdëńdzeniem Bismarcka z ùrzãdu kanclersczégò w slëdnëch latach XIX wieku. Òstała tedë zlëkwidowónò ùczba religii pò pòlskù, co wëwòtało fale sztrajków szkòłowëch, téż na Kaszëbach. Przesladowónë bëlë pòlszczë òrganizacje i instytucje. Tam sam bëlã wëkùpiwónò zemia rolnò i sprowòdzóny bëlë òsadnicë z Niemców. Téż dotklëwé znaczenié miałë ùrzãdowé ògrãnczenia, zlë chòdzy ò karierë w ùrzãdach czë w wòjskù, dlò lëdzy nieidentifikujãcëch sã z niemieckòscã. Chòc wiele Kaszëbów i Niemców żëlò w swòjich mòłëch spòlëcznoscach w dobrim sąsëdztwie, to równak szikanë administracyjnë spròwiałë, że Kaszëbi, jak téż jinszë pòlszczë spòlëcznoscë na terenie prësczégò zabòru, widzëlë w niemiecczim państwie wroga zagròżajãcégò włòsny kùlturze i tozsamòscë. Kònflikt ten nabrzmiëwòł jaż do wëbùchù I wòjnë swiatowi.

Michòł Kargùł, tlómãczenié E. Gòłãbk.

Polska pod zaboremi w 1821 roku	
■	zabór rosyjski
■	zabór pruski
■	zabór austriacki

- Wedle ce ta pòlitika przëniosa Miemiecczëmù Césarstwù zaplanowóné zwëszci? Ùdało sã zgermanizowac Kaszëbów? Pòdòj przykładë z lëteraturë, co swiôdczã ò germanizacje.

- 1 Pòslëchòj wëdowiëdzë z Jadwigã Cëchòszowã, co ùrodza sã w 1938 rokù, i wspòmìnò czasë II wòjnë i sãsiedzczich relacjów z Miemcama.

CMENTARZ EWANGELICKI W SZKLANEJ

Cmentarz w Szklanej, wśród mieszkańców zwany cerpiskò, powstał około 1874 roku. Do tego czasu zmarłych wyznania ewangelickiego z terenu Szklanej, Lisich Jam chowano na cmentarzach w Mirachowie.

8 lipca 1888 powstała parafia ewangelicka w Sierakowicach obejmująca swym zasięgiem 36 wsi, w tym m.in.: Szklanã, Lisie Jamy, Długi Kierz, Leszczynki.

Według ksiąg kościelnych z lat 1888-1902 na cmentarzu tym spoczywają osoby z rodzin m.in.: **Onasch, Kumm, Neumann, Senger, Schumann, Franz, Stender, Goldmann, Mach, Westphal, Voss, Sengstoch, Witke, Kehert, Witzki, Jarzombek, Kluen, Makurath, Rutz, Köllert, Birr, Kluen, Kroggel, Richter.**

Z przekazów ustnych wynika, że ostatnie ewangelickie pogrzeby miały miejsce pod koniec II wojny światowej i byli to państwo Szeichler z Sierakowic oraz dwoje dzieci państwa Sachweh z Leszczynek.

Kod QR do wywiadu z paniã **Jadwigã Cichosz**, mieszkankã Szklanej, która wspomina czasy wojenne i pogrzeb ewangelicki, w którym brała udział jako mała dziewczynka.

w Naszych. Cmentarz Ewangelicki w Szklanej" sfinansowany w ramach programu Fundacji Orlen „Pamiętamy! Czuwamy!”

- 2 Jaczi òbròz Miemca je przedstawiony we wspòminkach Jadwidzi Cëchòszowi?
- 3 Przëtłómaczë na kaszëbsczi jãzëk nòpis na pòmnikù, co stanãł na cerpiskù.
- 4 Przeczëtòj ùwòżno historie i wspòminczi ò òsobach, co żëlë òb czas II wòjnë.

Józef Klasa – ùrodzony 17 stëcznika 1936 rokù, jakno nòstarszi z dzecy Bernata i Lénë z dodomù Wòzniòk, pòchòdzy z Jelónka w gminie Serakòjce. Òsadzony w lagrze dlò białków z dzecama w Pòtulëcach kòl Nakła razã z dwiema sostrama i bratã, mëmka , jakò bëła niesama, starkã i cotkã. Bël tam òd 1 czerwińca 1943 rokù do 18 zëlnika 1944 rokù, czedë na mòcë prawa dzecë z lagrów bëłë zwòlnioné dodóm. Roczny brat Stanisłòw ùmarł w lagrze 23 gòdnika 1943 rokù. Mëma pòrà miesãcy pò pòrodze tész ùmarła. Klasa tak hewò wspòmìnò ten czas:

„Òjc miòł przeczëcë, że cos niedobrégò sã mòże ti nocë zdarzëc. Nasze gòspòdarstwò miało granã z gòspòdarstwã Miemca, zapòlonégò hitlerówca. Cemke, bò tak òn sã zwòł, chcòł so pòwiãkszëc swòjã zemiã i zòżił dokùmentë ò òdebranié nóm naszì zemi.

Helena Klasa z dziećmi: od prawej: Józef, Anna, Jadwiga

Tatk ti nocë szedł spac na sano do szopë. Kòl pierszi w nocë przëjachelë pò nas. Òbstawilë całą chëcz i pitelë, gdzie je òjc.

Nas zapakòwelë na wóz i wiozlë przez Tëchlënk, gdzie zabièrelë jinëch pòjmańczików. Trafilë më do Serakòjc na banã, skądka më jachelë z przesòdkama do Nakła.

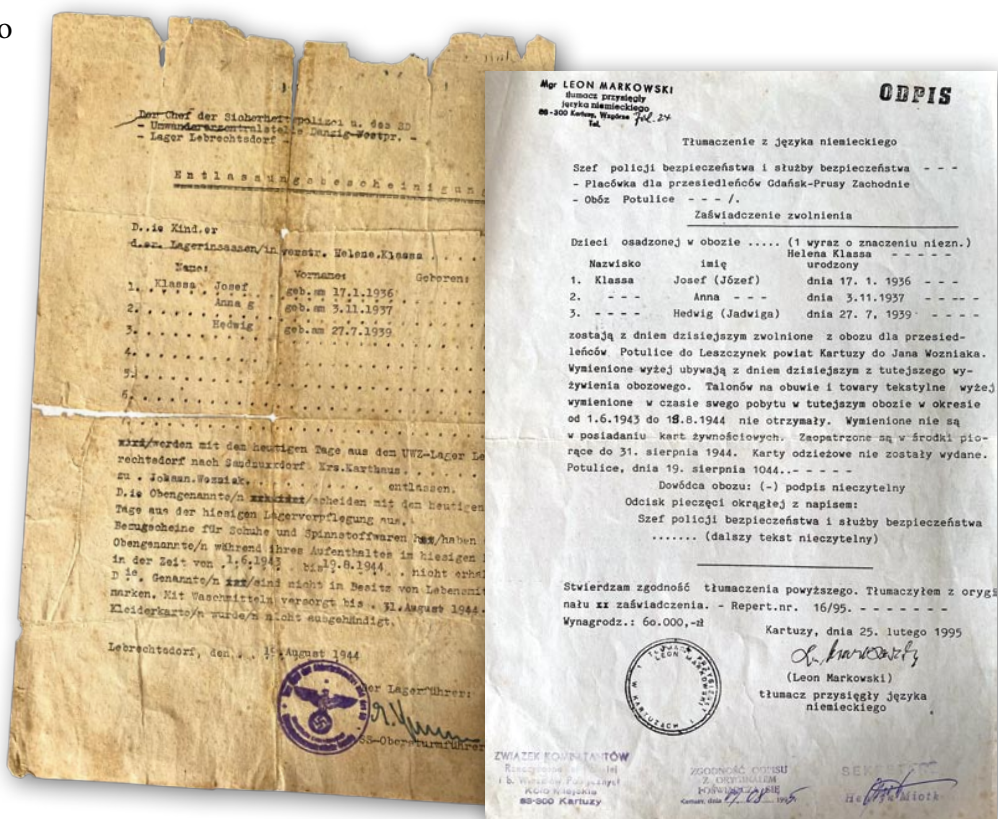
Lager w Pòtulëcach nie bëł lagrà smiercë. Bëł to mòł, gdzie przetrzimiwalë lëdzy do robòtë. Nadzorcã lagru bëł òsadzony Stencel z Tëchlëna. Òn nas znòł, i czedë ùmarła mëmka, òn nama òbiecòł, że mëmka bådze pòchòwòno w drzewiany trëmie, a nie, tak jak jiny – w papiòrowëch miechach.

Òjc, jak le mògl, nama pòmògòł; wësëlòł lómpë, lëstë, czasã dëtczy. Më wiedzëlë, że zëje i mùszi sã ùkrëwac. Czedë më nazòd przëszlë, òjc ni mògl sã nama zajãc, bò dërch mùszòł sã ùkrëwac, temù më trafilë do rodzënë: jò òstòł òddòny do chrzestnégò, brata mòji nęczi, Jana Wòzniòka do Leszczink, sostra Anna do Aùgùstina i Martë Rodów do Stòri Hëtë, a Jadwiga do Léona Wòzniaka pòd Kamiëncã Szlacheckã”.

Jadwiga Płotka z d. Klasa, sostra Józefa Klasë,
chtërna wtenczas mia kòl 4 lat, dzys wespółminò:

„Tamti nocë mëma ùcekła. Mësłała, że jak ji nie bådze, to dzecy nie weznã. W tim czasie zdãża sã spòtkac z tatã i ùstalëc, co nót je zrobic. Nas zabrelë do Tëchlëna i drëdzégò dnia mëma do nas dołącza. Tłómacza, że mùsza jic pò chléb dlò familie i temù ji w nocë nie bëło doma.

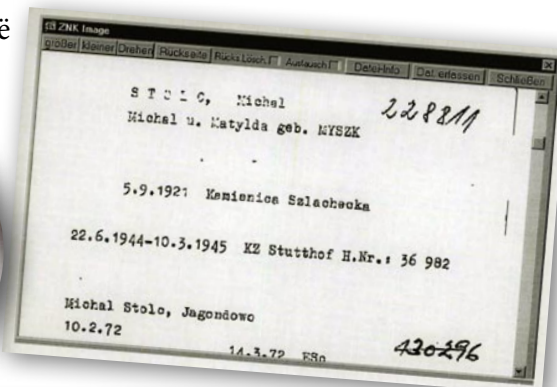
Jak më trafilë do lagru, białczy miałë za zadanië szëcë mùndurów, sprzątanie baraków, a dzecë zbiëralë jagòdë, rwałë szczawë i pòkrzëwë. Czasã më mùszelë wëjimac cegłë, przekładac kamë z jedny kòpicë na drëgã, abò pchac wòzë òd barakù do barakù. Jakbë dzecë, co zbiëralë jagòdë, wrócëlë z czòrnyma gãbama, bë dostałë bicë. Pamiãtóm kapò, co chòdzył ze skòrzany kòrbaczã zakùńczonym żelazną kùlã. Pamiãtóm, jak grëzlë nas pchłë, wszë i pluskwë. Miała jem renë na całim cele, zëwë renë pò ropniach. Ròz na tidzén më szlë do łaznie, zëbë nas òdkazëc. Slédné wespółnienië z mëmkã to prawie jak më szlë razã do ti łaznie”.

Zaswiòdzenië ò zwòlnieniëm z lagru w Pòtulicach

Michôł Stolc – ùrodzony 5 sėwnika 1921 rokù w Kamiėncė Szlachecczi, związóny z TOW (Tajna Organizacja Wojskowa) „Gryf Pomorski”. Ōsadzony w lagrze w Stutthofie w 1944 rokù. Bėł tam 9 miesący. Szedł w marszu smiercė. Wėzwólony przez Armia Czerwoną w òkòlim Nówcza. Dodóm trafił w Kwiatną Niedzelã na pòczątkù łżėkwiata 1945 rokù. Jegò historiã pòznówómė ze wspominków sostrė Agnėśė Kądzorė z d. Stolc i jegò sėnów: Michała i Bernata Stolców:

KL STUTTHOF		T/D Nr.
NAME: <u>STOLC, Michal</u>		<u>228811</u>
Geb.-Dat.: <u>5.9.1921</u>		Abt.-Ort.: <u>36982</u>
Höfl. Pers. Karte	Erweiterungsbeschu	Dokumente:
Höfl. Pers. Bogen	Enflossungsklärung	Inf. Karten:
Effektenkarte	Enflossungsschein	Bemerkungen:
Effektenverzeichnis	Korrespondenz	
Geldverw.-Karte	Höfl. Karte	
Höfl. Unters. Bogen		Umschlag-Nr.:
Revisorkarte		<u>40556/a</u>
Krankenblätter		
Todesmeldung		
Sterbeurkunde		
Soz. Verz. Unterlagen		

Z archiwum KL Stutthof

„Tata bėł w Stutthofie dzewiãc miesący. Bėł czas, że bėł baro słabi i ju mėsłól, że bådze mūszył ùmrzec. Że dostónie zastrzik i trafi do pieca. Tedė òdwiėdził gò ksądz Grėcza, kapelón „Grifa”, chtėren w tim samym czasie tėż bėł òsadzony w lagrze. Pò gòdce z nim w òjca wstąpilė nowė sėłė. A że nasz tata bėł człowiekã baro wierzącym, na gwėś ta rozmòwa z ksądzã Grėczã i zawierzenie Bògù sprawialė, że tata przėżił Stutthof i dožil wnet do 71 lat. Wspòminòł, że bėł baro głodny, bò dzėnnė pòrcje bėłė baro mòłė. Dostòwelė chlėb robiony z kasztanów, co nie bėło do jedzeniò, bėł tak cwiardi, zupã gòtównã ze szczawiu, jacji mūszelė sami narwac”

Na spòdlim wspominków sostrė Michała Stolca, Agnėśė Kądzorė z d. Stolc, i jegò sėnów: Michała i Bernata

Bronisłòw Bùszman – ùrodzony w 1923 rokù, wėchòwóny na Dłudzim Krzu, nòstarszi z dzecy Lėona i Łucje Bùszmanów. Czej Miemce gò pòjmalė, jegò mėma bėła ju gdowã i òsta sama z grėpã mòłėch dzecy. Bronis wespól z jinyma z tėch strón òstòł areztowóny i wiozłi do Stutthofù. Docerlė za Gduńsk, skąd pòzni ùdało sã jima z tegò transpòrtu ùcec. Wespól z knòpama ze Sroczych Górow wròcalė piechti nocama dodóm. Jedlė to, co ùdało sã jim nalezc w mitach na pòlach. Bronis òstrzėgòł swòjich drėchów, że bė tegò nie jedlė, bò to je zmiarzłė, a òni òd pòra dniów nic nie jedlė, to mògło bė jima zaskòdzec. I tak tėż bėło. Dodóm nazòd przėszło jich le pòrã. Czedė ùdało sã jima wròcėc, òstelė zdradzony przez swòjėgò sąsada, Kaszėbã, chtėren doniòł, że òni sã przėszli nazòd. Knòpi ze Sroczych Górow òstelė przez hitlerówców zabiti, a Bronisłòw ùkriwòł sã w kùmie. Czedė Miemcė przėjachelė na plac, całã familiã: Łucjã i wszėtczė dzòtcsi ùstawilė pòd mūrã i pòd grozbã rozstrzėlaniò kòzelė pòwiėzec, gdzie je Bronis. Mėma nie wėda swòjėgò sėna i tak ùreta gò przed smiercã. Ōdpòwiòda, że sėna areztowelė i zawiozłė do Stutthofù i nic wicy òna nie wiė. Na szczescė ani dzecóm, ani jich mėmce hitlerówcė nic nie zrobilė. Bronis przėżił wòjnã, pòzni òzenił sã ze Stanisławã z d. Wenta. Ūmarł na serce w 1996 rokù, dożiwszė 73 lat.

Na spòdlim wspominków còrczi Bronisława Bùszmana, Irenė Zeman z d. Bùszman

- 5 Jaczė sã twòje wseczėca pò zapòznanim sã z tima wspominkama. Co ce nòbarzi zaskòczėło?
- 6 Sprawdź, gdzie w twòjim òkòlim znajdujã sã mòłė pamiãcė sparłączonė z czasama zabòrów i wòjnów swiatowėch. Jak sã òznaczonė? Zgromadzė wiadła na jich temat.

Stutthof jidze...*

- @ ■ Òbezdrzë wirtualną szpacerã pò Mùzeùm Stutthof w Sztutowie. Przeszëkùj krótkã notatkã ò tim môlu.

Niemiecczi lager KL Stutthof – pierszi założony na pòczątkù wòjnë przez Niemców we wsë Sztutowò, 36 km òd Gduńska. Przeszło przez niego kòl 110 tës. lëdzy z 28 krajów. 65 tës. nie przeżëło, ùmarło òd chòroscë, cãżci robòtë abò bicò i głodu. Òsadzony mieszkelë w zëmnych i zawszonëch barakach, gdzie co rusz wëbùchalë pòszëdła. Chòri i słabi bëlë pòlony w krematoriach. Na kùńc 1944 rokù òstała zaplanowónò ewakùacjò lagru. 25 stëcznika 1945 rokù wërészëło pierszë karno (pierszi marsz): 11 tës. òsazonëch i wikszosc żołnierzi SS. W sniegu i mrozu, w lëchim òbleczeni i głodze szlë pò 20 km na dzëń. Trasa prowadzi na zapòd przez Mikòszewò, Swibno, Cedrë Mòlé i Wiòldzë, Pruszcz Gduńszci, Łapino, Niestãpòwò, Żukòwò, Przedkòwò, Pòmieczëno.

Lëdze próbòwelë zbiec z marszu, niechtërnym to sã ùdało. Wiele ùmarło z ùmãczeniò, chòrosców, głodu i mrozu. Z 11 tës. lëdzy, co wészlë z KL Stutthof, docarło do Nòwczã kòl 7 tës.

Drëdzi marsz wërészil pòd kùńc lżëkwiata 1945 rokù. Slédny òsadzony, kòl 3300 lëdzy, rëszëlë z bómbarlowónégò lagru. Ti mielë sã dostac na Hël i pòtemù, drogã mòrską, do Rzeszë. Pòlowa z nich nie przeżëła tegò transpòrtu.

- 1 Òbezdrzë film „Stutthof jidze...”, w jaczim sã przedstawionë relacje slédnych swiòdków tamtëch wëdarzeniów. Wëpiszë môle zbiorowëch mòdżilów ùmarlëch òb drogã stutthòwiaków.

* Òdwòłanië do ksążczki Darie Kaszëbòwsczi *Stutthof jidze. Marsz śmiërci we wspomnieniach mieszkańców Pomieczyna i okolic.*

- 2 Nalěžě môle zbiorowěch grobów pòjmóněch i prowadzoněch w Marszu Śmiercë. A möße w twòjim òkòlim je též tacci mòl? Zaznaczë gò.

Pòmnik w Nòwczu, co ùpamiãtniwò marsz śmiercë

Piôsznica. Gòlgòta Pòmòrzô

- 2 0bezdrzë wëjimk 5. òdcynka filmù „Kamerdyner” (òd 4`13 do 11`48).
Wiész, w jaczim môlu na Kaszëbach rozgriwô sã akcjô tegò wëjimkù?
- 1 Nalézë na karce w Internece Piôsznicã i òpiszë, gdzie sã ten môl nachòdò.
W swòji wëpòwiedzë wëzwëskòj czerënczi swiata i pòzwë miastów w òkòlim.

- 2 0b czas òbzéraniò dokùmentalnégò filmù „Piãsnica. Golgota Pomorza” wëpiszë nòwòznieszé wiadła ò Piôsznicë i pòlitice III Rzeszë.

Òbrëmié to nót je trzëmac mòcno pòd niemiecczima rzãdama. [...] Pòlòchóm nót je zlómac mòralny krzél rôz na wiedno, tak zebë z ti môlowiznë nawetka nòmiészì òpór nigdë wicy nie zagròzòł niemiecczi pòlitice Rzeszë. [...] Pòlschi kròj mùszi bëc zmieniony w intelektualnã piôszczëznã.

Generalny gùbernator Hans Frank

- 3 Jak rozmiejesz słowa wëpòwiedzóné przez Hansa Franka, generalnégò gùbernatora Rzeszë?
Jak nazyscë wprowadzelë te słowa w dziejanié? Pòdòj przykładë.
- 4 W Pòlsce taczich môłów zbiorowëch mòrdów je baro wiele. Nalézë wiadła ò tëch, co jidze nalezc na naszi kaszëbsczi zemi. Przészëkùj wespół z drëchã / drëszkã plakat abò prezentacjã ò taczim môlu.
Przedstawta swòjã robòtã w klasie.

Wastnô Jesén

- Przészekùj tågòdkã z rozrzeszenim JESÉN. Dòj jã do zrobieniò swòji drészce abò drèchòwi. Sprawdź, czè ùdało sã jã pòprawno rozrzeszèc.

Jón Karnowsczi

Jesén

Słunce zbladło, mni ju daje złota,
A dzień wczasni zamikò ju wrota.
Noc sã tuli w mgławé szlëjrë sënë,
Dècht jak dzéwczã, czej ji zaslëbinë.
A tej płacze rosã na pòrénkù,
Jak czej białka zrazu pò òzenku.
Czedë przëmrozk nògli wszètkò scynò,
Swiat ju przëbròł miazdrã czësto jinã:
Reno dacji stojã w strzëbrnëch bliskach,
Drzewa jak czej w biòlëch kòszëlëskach...
Òszadzoné sã dècht wszètczë sprzãta:
Tak bëc mùszi na żèdowsczé swiãta.
A jak swiãti Mòrcën sã ju zblizò,
Tej je lód, że gãs sã pò nim slizò.

Niebò wëdrzi jak czej baba starò
Szòtorã sã przëòdzało szarã.
Wiater szarpie jak czej pies ji łatë,
Chmùrë wòlò, le tak jidã klatë.

W pòlu, bòrze jakbë wiòldzé spanié,
Ròd tu leno strzëlc terò szwani.
Czasã jesz chtos czëchlò pò ùgòrze,
Abò bùlewiskò tãpim plëgã òrze.
Za nim knapskò mierzo bùlwë zbiérò,
A mù zyb sã czësto w czlònczi wżérò.
Tej na pòlce òn sã czasã zepnie,
Do rozgrzëwczì rãkã w pòchë trzepnie.

Parobk w kòpce chòwie wrëczy, rzepë,
W stodołach ju taktã zwòniã cepë.
Spòd nich zòrno, jak czej złoto żòltë,
Le tak priszczë ò rëchòltë.
Stark ju ùbùchtiwò wrzosë, mechë
Wëzi srãba, jaż tam pòd ùstrzechã,
Żebë chòwie cepło bëło przë òbrokù.
Starka le sã trzimò piécka bòkù.

Òjck, czej wieczór, wëczosywò dëfle,
Mëmka – zasztepiwò strëfle.
Szkłòrz swã szafkã bierze krëpë-czepë,
Nowé szibë wsadzac, dze sã òkna slëpë.
Żebë nie szedł zyb jaż pòd pierzënë,
Czit òn grëbò kładze na rëskinë.
Doktór zawdë w briczce, nic ju nie pòzëje,
Bò to jesén, czedë smierc sã pò wsach snëje.

Aleksander Majkowski, Jan Karnowski, Leon Heyke, *Poezja młodokaszubów*,
Instytut Kaszubski, Gdańsk 2012, s. 508–510 [„Gryf”, 1911].

1 Pò cěchù przeczëtòj ùwòžno wiérztã i pòwiédz, na wiele dzélów mòže jã pòdzieléc? Gdze przebiégò ta grańca? Nadòj titel kòzdi z czãscy.

2 Jaczé znanczi jeseni sã òpisóné w wiérzce? Wëpiszë je do zesziwkù.

3 Zwrócë bôczënk na rok ùkòzaniô sã ti wiérztë. Co to bët „Grif”?

4 Nazwij pòeticzné strzòdci ùżëté w pòdónëch wëjimkach ùtwòru. Dòj bôczënk, że w niechtërnëch sã dwa.

Noc sã tuli w mgławé szlëjrë sëné –

Drzewa jak czej w biòlëch kòszëlëskach –

W pòlu, w bòrze jakbë wiòldzé spanié –

Nowé szibë –

[...] smierc sã pò wsach snëje –

Wiater szarpie, jak czej pies ji łatë –

5 Dopiszë robòtë i dzejania, co bãdã pasowac do bôhaterów z wiérztë.

parobk	
knòp	
stark	
starka	
òjc	
mëma	
szklòrz	
doktór	

6 Ò jaczych swiãtach żédowszczich i katolëcczych je wspomnióné w wiérzce?

a. Co to sã za żédowszczé swiãta? Nalézë ò nich wiadła w Internece.

b. Czedë je sw. Mòrcëna? Jakò rzeczónka òsta wëzwëskónô w wiérzce? Co òna òznòczò?

7 Przëbôczë so, co to je metafòra. Nalézë w wiérzce przikładë tego pòeticznégò zabiegù. Wëjasnij znaczenié kòzdi nalazli metafòrë.

8 Przëszëkùj metafòriczny malënk do jedny z trzech pòczãtkòwëch sztrófów wiérztë.

Kòlãdë to czas...

■ Rozrzeszë rebùs, a dowiesz sã, gdzie wedle Cenòwë ùrodzył sã Pòn Jezës.

a=ë ~~ta~~

~~baka~~

~~da~~

🔊 1 Pòslëchòj pastorałczy do słów z wièrtë Rómana Drzëdzdżona i dofùluj jã słowama, jaczich w ni braknie.

Róman Drzëdzdżón

Bëtowskò kòlãda

Do Bëtowa z strón

wszelczy lëdzczy

Chòcò pò kòlana

Wszëtcë chcą Pana

Ref. Bò w Bëtowie sã stòł

Tam Bóg Sëna dól

Chòc na pòłożony

To je król nasz

plënie z Hëlsczi Kòsë

Bëlòk ròd swój niese

prosto z lasny kròjné

Zwièrze , ptastwò rójné

Ref. Bò w Bëtowie cud sã stòł...

Z chòranką chcą bówcë

Rozgrzòc – przecã mróz je

Kòrkòcze, a z nima w

Gòch sã ë garnie

Ref. Bò w Bëtowie cud sã stòł...

Gbürszczé wòzë tóną w []

Chòcò zëmny [] znobi

Aùtòlë sã [] w tropach

Jidą stòri, jidą []

Chòc zawióné wszëtczé []

Wielno z [] spieszą lëdze

Jadą [] a miastowi

Ò [] wkół czëc cëdze...

Ref. Bò w Bëtowie cud sã stòł...

Ref. Bò w Bëtowie cud sã stòł...

- 2** Zaznaczë na karce Kaszëb Bëtowò i wszëtczé jiné mòle, ò jaczich bëła gòdka w wiërzce.

- 3** Przësëkùj wskòzë, jaczé bądą prowadzëłë szofërà w nawigacjé z twòjgò mòlu zamieszkańò do Bëtowa.

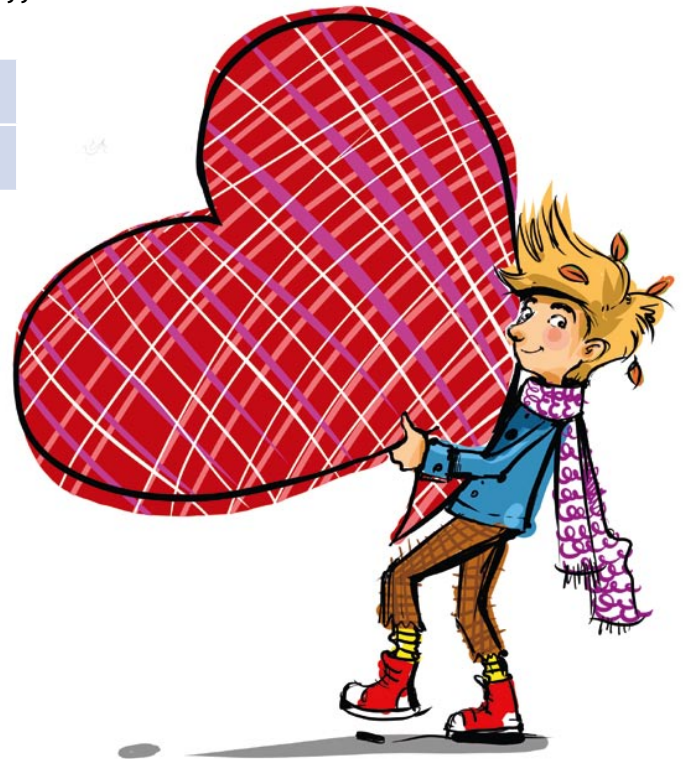

- 4** Wëbierzë so jedną sztrófã wiërztcë i stwòrzë do ni malënk. Òpòwiëdz ò nim, a klasa niech wëzgòdnie, jakò sztrófa òsta namalowónò.

Walk swiãti, tej Walentinczi pò kaszëbskù

■ Ùłożë rzeczónkã sparłãczonã ze swiãtim Walkã. Wëjasnij ji znaczenié.

lodã	balk.	Walk
pòd	Swiãti	nie kładze

Na Kaszëbach sw. Walk nie je patrónã mùlków i zakòchónëch, le chòrëch, òsoblëwie tëch na padaczkã. Òd miłotë Kaszëbi mają dëcha Lubiczka – Lubiczka to je dobri duch miłotë. Gòdò sã: „Òn cë mò wierã Lubiczka zadónë”; „Lubiczk w nie wnëkòł”; „Lubiczk gò narabcził”; „Lubiczk jich cygnie do se jak magnet”.

Lubiczk, sztatura wëkònónò przez lédowégò artistã Jana Redzkò

💡 **1** Napiszë krótcëhnã wierzta dlò swòjégò mùlka / swòji ùkòchóny òsobë. Mòżë wëzwëskòsz fòrmã haiku?

俳句

Haiku

HAIKU – japònskò pòetickò fòrma, co mò ùstalónã kòmpòzycjã. Skłòdò sã z 17 szlabizów, pòdzelonëch na trzë dzéle: 5, 7, 5 szlabizów. Japònskò wierzta je zapisónò w jedny rëdze, le te tłòmaczóné abò twòrzoné w jinëch jãzëkach sã pòdzeloné na trzë wersë.

2 Przedstawi na òbrazu swòjã wersjã Lubiczka. Jaczé apartné elementë bãdze òn miòł?

Zymkù, jes to Të!

- Jaczé znajesz znanczi zymkù? Gdze mòże ùdrzec te znanczi? Wëmieni je i pòdzel na te, co nôleżą do swiata lédzy, zwierzãt i nôtërë.
- ☰ 1 Smãtk rozruczył sztrófë wiértë Jana Karnowszczégò jak zymkòwi wiater. Ùložë pòsobicã wedle swòji ùdbë te sztrófczi i òdczëtòj całosc. Sprawdźë, czë ùdało cë sã zrobic tak, jak ùdbòł to so Karnowszczi. Tekst wiértë nazlézesz pòd kòdã qr.

Jón Karnowszczi

Zymk

Gòspòdënie płótna zgrzebné bierzã,
Co tam w skrzince w bòrdach dużich leżą,
Na mùrawie w régach rozkłòdają,
Wòdã z błota co ròz òbléwają,
Jidze rosa i je reno mòczi,
Słùnce złotã swim ùròczi,
I tak za czilka niedzeli,
Słùnce płótna zgrzebné zbieli.

Bòcòn nalòżł gniòzdo pòszarpóné,
Òkrãził je i sã spùscył na nie,
Zadzał kark i zaklekòtòł z górë,
Jakbë pòwitac chcòł swòje swòjsczé mùrë.
Pòtemù schilil dzëbã czësto na dół,
Pò swòjémù do stodołë gòdòł.

W jizbie z knòpów nicht ju ni mò miru,
Kòzdi leno na wies teskno wżérò.
Jak le mëmka òbskòcywò zupã,
Tej òn chùtkò zmikò za chałupã,
Z kamròtama przë sãsada scanie
Rozpòczinò w gùzë binczowanie* ...
Abò sztréfle czësto zebùwają,
Na bòsòka przez wies krãg kùlają,
Òdriwają kòlce na scãgawczì**,
Za co tatc jim wieczòr dò lizawczì***.

Òzmina ju drobné piórka dwigò,
W ògròdkù gdzes biòli kwiòtk migò.
Òbudzył sã bór i głowã cziwò,
Szëmarzãcë swã stòrã piesniã spiëwò.
Gruchò gòłãb, szukò sobie pòrë,
Kùronë swë rozdërajã gòrë,
Kòtk w òknie wëgrzewò swã szëjã,
Ògónk rëchò i sã łapkã mëje.
W gãsëch gniòzdach jaja sã ju klują,
Wròble na smietniskù hałasëją,
Pisëczi ju przëlecalë bestre,
I téz czërë, niepòtcëwë sostrë.

* Zabawa, w jaczi jidze ò cëlowanie w scanã z coròz to wikszì òdległoscë, le tak, żebë guzyk òdbil sã òd scanë i spòdl, a nie òdbil sã i wròcył.

** Òdriwają gwòzdze òd drzewianëch elementòw ògrodzeniò (sztachëtów).

*** Dostanã za karã wlëmiony.

Gbùr ju wëprowòdzô kònie spàsłé,
 Z pòdwòzarczi plëdži rdzã ju zaszłé.
 Pákò batã, plotim we trzë swòrczi*,
 Na szczescé ti spòzymkòwi órczi.
 Łbama wërzucają, pòrszczã kònie,
 A plùg zwrócô zògòn pò zògònie.
 Za nim jidze, nie bòjąc sã szkapë,
 Hùrma ptòchów: kòwczì, sroczi, gapë,
 Sykòreczczì dżibczé, szaré skòrcé
 Z górë skòwrónk przëgwizdëje órcé.

Słunce patrzy spòza chmùrow ràbë,
 Jakò dzëwczã, czedë dac chce gãbë...
 Promieniama mùjkò spiãcã zemiã,
 Co jész w òdrãtwnieniu czësto drzëmie.
 Cepłi wiater pò pòlach ju chùchò,
 Za nim jidze zymk ju drogã sëchã.

Aleksander Majkowski, Jan Karnowski, Leon Heyke, *Poezja młodokaszubów*,
 Gdańsk 2012, s. 499–500 [pòd wiérztã je dopisk: „Gryf”, 1912].

- 2 Dopasëjë malënczi do sztrófów. Ùdokaznij swój wëbiér, òpisëjącë pòstãpné malënczi.

- 3 Wëmién dzejania, chtërne nie pasëją do dzysdniowòscë.
 Jak zmienil sã wëzdratk wsë przez te 100 lat? Co sã zmieniło, a co òstało?
 W jaczim swiece – lëdzy, zwierzãt czë nòtèrë – te zmianë sã nòwikszé, a w jaczim nòmiészé.
- 💡 4 Napiszë wiérztã ò zymkù abò namaluj ilustracjã / ilustracje, co bãdże / bãdã przedstawiac znanzi zymkù w swiece lëdzy, zwierzãt i nòtèrë.

* Jeden z trzech splotów.

Bòżô Măka

- Ôbezdrzë wëjimk Misterium Drodzi Krzizewi, jaczë co rokù w Wiôldzim Pòsce òdbiwô sã na wejrowszi Kalwarie.

Òd nôdôwniészich czasów Misterium Măci Pańszi bëło widzało òdgriwóné, òsoblëwie òb czas Wiôldzégò Pòstu. Wëdarzenia ze slédnëch gòdzyn zëcò Jezësa są baro dobrze znóné, nié blós chrzescëjanóm. Dosc tëlì téż je wiedzec ò pierszych miesącach Jezësowégò zëcò, bò ò tim przëbòcziwómë so (abò nama przëbòcziwają) z leżnoscë Gòdów. Nié za wiele mómë czëté abò wiémë ò tim, co robił Jezës, jak bëł taczim młodim człowiekã.

- 📄 1 Napiszë òglowi plan wëdarzeniów z zëcò Jezësa. Do dwóch pónktów: Narodzenié a Măka i smierc, rozpiszë plan dokładny.

- 🗨️ 2 Ôbezdrzë film *Jezës* z 1979 rokù, co mô kaszëbsczi dubbing. Òb czas òbzëraniô spróbuj wëzgòdnac, chto ze znónëch Kaszëbów pòdkłòdòł swój głòs. Zapisëwòj swòje spòstrzeżenia ò filmie i grze aktorów, ò przedstawiony historie, kùreszce ò samim dubbingù. Jak cë sã òbzërało ten film? Wszëtkò bëło dlò ce zrozumiałé? Pòdzelta sã swòjima òpiniama.

Dzén Białków

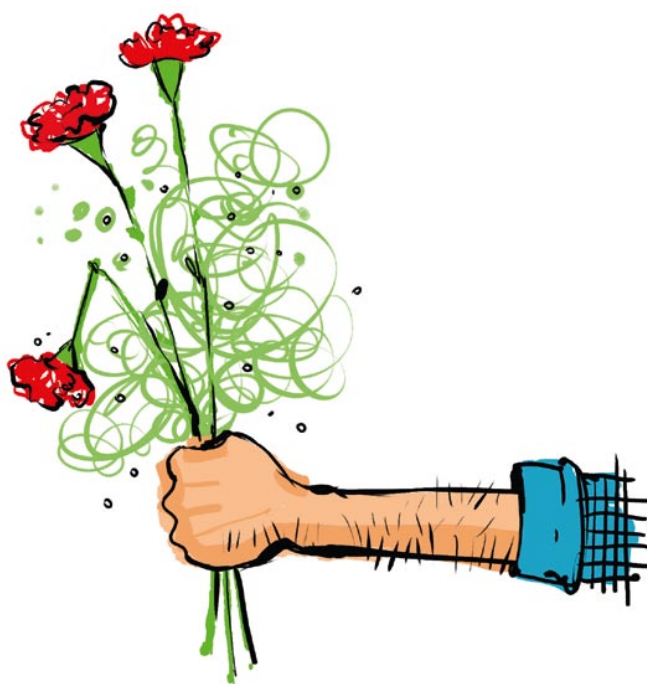
- Q ■ Të wiész, na wdôr jaczégò wëdarzeniò òbchòdómë 8 strëmiannika Dzén Białków? Pòszëkòj wiadłòw w Internece i stwòrzë notatkã ò tim swiãce, jakã zapiszesz w zesziwkù.
- Jak w Pòlsce òbchòdómë Dzén Białków? A jak to wëzdrzi w twòjim dodomie, w twòjim òkòlim (rodzënie, szkòle)?
- A jaczé swiãta sã òbchòdzone 10 strëmiannika, 30 séwnika i 11 rujana? Wëzgodnij i pòdpiszë kòrtczì z kalãdòrza.

- 1 Pò cëchù przeczëtòj felietòn Tòmka Fòpczi ò Dniu Białków i wëpiszë niezrozumiałé słowa.

Za co kòchómë białczy? Za wiele. Sã piãkné, czësté, pòchnącë. Wëmani- i wëpedikùrowóné. Z wëmëslną frizurã na głòwie – bò leno tam kòl białk sã włosë – reszta je czësto blãk wëgòlonò... (Pòdobno dzes pòd Wejrowã bëłë taczé, co miałë zaroslé nodzi i wàsë pòd nosama!!! Ale to je gwësno lëz...). Białczkòma miło czëc je z mùnczi, mają prostëchné zãbczi. Nie pòlã cygaretów, nie pijã sznapsu, nie tobaczą. Z przòdkù i z tëlù sã równo òkrãglé... Wòzã dokładno tëlì, co je trzeba. Co bë na se nie włożëłë – wstec dobrze lëzi. Co bë ze se nie scygnãłë... – kò wiedno mògã òblec to nazòd... Wstrzëmòwno gòdającë. Marwno – robòcë. 100% białczy w białce!

A chlòpi? Brzëdòle. Niedomëti. Cigaretama i fùzlã smierdzący. Zãberwajã widzelë jesz przed refòrmã... Ùtobaczony. Pazgnokce nié dosc, że „w cãzczi żalòbie”

– to jesz wnetkã do gnôta òbzarté... Zarosli są strësżë jak môłpë. Klatë na głowie z pierzchã, a kòzdi wëzërò w swòjã stronã. Szëjiskã nie zrësżã, bò to bë jakã kùrzatwã dało... Dłëbiã colemało w kòzdi lëdzci jamie. Òd nosa zacząwszë... Drapiã sã, jakbë òd te zanôlégało przedërchanié ti planétë... Smòrkają, sòrkają, chrochtają, sapiã, chrapiã, plëwiã, rzëpiã – krãcã sã jak kòszla w rzëcy! Bekają całë symfónie pòjòdnëch zwãków. Jak nié tą stronã – to jinszą – kùcharską robòtã pòchwòlã...

Tej-sej rësżò taczì na miasto. Na biòlëchné, cenczé strëfle zandalë załòzi. W tilnã òd dżinsów taszã wielezãbny grzebién wsënie – tak cobë kãsk wëkùkiwòł slòdë. T-szirt (spòdnã kòszlã), kòniecno z jaczim w cëzym jãzëkù zëwiszczã (np. „I’m sexy”), na mùskùle nacygnie (leno tak, zëbë pãpk bël wi-dzec). Nokce òdziwkã pòmãlëje. Óringa w ùchò zajinsztalëje. Mòłã czëdkã na nogã, lińcuch na szëjã, jaczi rodowi piestrzén na pòlc. Na remieniu dò so grifa wëpòlëc. Pòpròbùje przed zdrzadłã ùsmiëwczì „na trzë zãbë” i rësżò w swiat... W kòscele, òb czas kòncertu, w kinie – òbrësżkòwò òdbiërò wòżny telefòn i kònferencjã òdstòwiò. Kùrpama kału do galerie wniese, a cygaretã w perfùmerii zakùrzi. Cos tam gniece w sejmie, czë dze jindze. Nicht gò i tak nie slëchò...

Dzys dnia je dosc mòdné pòpròwianié panabòszi robòtë. Mòze ten „gòrszi dzël lëdztwa” dòł bë so zrobic jakã òperacjã...? Kò „nobody’s perfect” – jak gòdiwają Kaszëbi z Kanadë...

Tómk Fópka, *Bialczì kònta chłopì 1:0*,
w: Rómk Drzëzdżónk, Tómk Fópka, *Rómka i Tómkã kòrbiònka*, 2009, s. 4.

- 2 Wespól przetłómaczta słowa, jaczé jesta wëpiselë òb czas czëtaniò.
- 3 Streszczë tekst Tómkã Fópczì swòjima słowama.

STEREÒTIP – òbiegòwò, pòpùlarnò, ùproszczonò, czãsto òpiartò na błãdny wiëdzë, ùdba ò kògùms, ò czims, na cos.

- 4 Na czim pòlégò stereòtipòwé przedstawienié chłopów i białków w tim teksce?
- 5 Jaczé tipë kòmizmù mòze w nim wëmienic?

- Rozmiejesz rozrzeszëc skrót DJK?
Dłò pòdpòwiedzë: swiàto, co przëpòdò 19 strëmiannika.

D

J

K

- Zaprojektuj logò / merk dlò tegò swiàta.
- 1 Przczëtòjce z pòdzałã na role wëjimczy wëdowiedzë Tòмка Słomczyńszcëgò z profesorã Cezarim Òbracht- Prondzyńszcim.

Słyszałem taką opinię, że Kaszubi – jako grupa etniczna – liczą sobie tyle lat, ile lat ma najstarsza chałupa w skansenie we Wdzydzach. Powiem prowokacyjnie, że to powszechne mniemanie wśród nie-Kaszubów.

Pierwszy raz słyszę coś takiego, żeby to było jakieś powszechne mniemanie, można by powiedzieć: powszechna ignorancja. Ja takiej opinii nigdy nie słyszałem.

Ale niewielu kojarzy Kaszubów z dynastiami książąt pomorskich.

Zależy, kto nie kojarzy... Takich badań nie mamy. [...] Pamięć historyczną Polaków zagospodarują wojna i jej skutki, wciąż żyjemy w cieniu wojny, pamięć o dawniejszych wydarzeniach jest, że tak powiem... wysoce umiarkowana.

Postawię następną, zasłyszana tezę, która pewnie też przez wielu zostanie odebrana jako kontrowersyjna. Odwoływanie się Kaszubów do tradycji średniowiecznych dynastii książąt pomorskich jest bardziej budowaniem tożsamościowego mitu niż rzetelną opowieścią historyczną.

Nie zgadzam się z nią. Księstwo pomorskie było zamieszkałe w dużej mierze przez ludność kaszubską i stworzone zostało w dużej mierze przez społeczności: po prawej stronie Odry – kaszubską, po lewej – przez wielecko-obodrycką. Tu nie ma żadnych kontrowersji. Nazwa Cassubia, która pojawia się po raz pierwszy w bulli papieskiej Grzegorza IX [w której książę szczeciński Bogusław I jest tytułowany „księciem Kaszub” – red.] z 1238 roku, dotyczy terenów znajdujących się na wschód od Odry [...]. Podsumowując: nie ma wątpliwości, że Pomorze jest ojczyzną Kaszubów, a pojawili się oni tutaj w szóstym wieku naszej ery.

Czyli w czasie, kiedy Słowianie wędrowali i zajmowali nowe tereny. Skąd się wzięli ci, którzy zasiedlili Pomorze?

Trwa dyskusja na temat, skąd przyszli. Mamy jednak konsensus co do tego, że dotarli tutaj w szóstym wieku. Czy szli wzdłuż Odry, od Zachodu, czy od Wisły – tego dotyczą dyskusje. [...]

Ale dziś Kaszuby są kojarzone wyłącznie z Pomorzem Gdańskim. To już nie jest teza kontrowersyjna, temu trudno zaprzeczyć. Dziś nikt już nie szuka Kaszubów pod Szczecinem. Dlaczego ich tam nie ma?

Przed katedrą w Szczecinie stoi od kilku miesięcy piękny kamień z napisem po kaszubsku, że tu, na tej ziemi, od stuleci mieszkają Kaszubi. Są oczywiście Kaszubi w Szczecinie i nigdy stamtąd nie zniknęli, aczkolwiek dzisiaj to jest społeczność migracyjna. [...]

Schyłek średniowiecza to czasy reformacji.

Ona z początku sprzyjała Kaszubom, bo w założeniu wprowadzała posługiwanie się językiem ludu. W związku z tym mamy starokaszubskie pomniki językowe na Pomorzu. W szesnastym wieku powstaje pierwsza książka o naukach Marcina Lutra, w staropolszczyźnie z naleciałościami kaszubskimi. Skierowana do miejscowej ludności kaszubskiej. Nabożeństwa, które wchodziły do kościołów ewangelickich, są teraz odprawiane w języku polskim, w lokalnym wariacie – czyli po kaszubsku.

Mamy teraz szesnasty – osiemnasty wiek. Jakbyśmy ówczesnych Kaszubów zlokalizowali na mapie?

Ówczesne centrum kaszubszczyzny to są okolice dzisiejszego Koszalina, Słupska.

Co dalej? Czy reformacja wzmocniła kaszubskość?

Tak było tylko na początku. W wyniku reformacji mamy ludność kaszubską podzieloną na dwie części – ewangelicką i katolicką. Co ciekawe, ziemia bytowsko-lęborska, na krótki czas między 1637 a 1657 rokiem, została przyłączona do Rzeczypospolitej, do Prus Królewskich. Stało się tak po wygaśnięciu dynastii zachodniopomorskiej. Zjawił się tu polski starosta, nastąpiła gwałtowna rekatolizacja ludności, przede wszystkim zaś szlachta miejscowa została zrównana w prawach ze szlachtą polską. Te dwadzieścia lat zadecydowały o tym, że ludność kaszubska przetrwała na tym terenie do dziś.

Dwadzieścia lat? Wystarczyło?

Tak. Bo potem, w osiemnastym wieku, miała miejsce ostra akcja germanizacyjna w kościele ewangelickim. Schyłek dziewiętnastego wieku to ostatnie nabożeństwo w języku kaszubskim dla Kaszubów-ewangelików, odbyło się w Głównych na ziemi słupskiej. Można powiedzieć, że w drugiej połowie dziewiętnastego wieku Kaszubi-ewangelicy całkowicie się zasymilowali. [...]

Skąd się wzięli Kaszubi? Rozmowa z prof. Cezarym Obrachtem-Prondzińskim, „Magazyn Kaszuby” (30 marca 2016 r.).

2 Czedë pò rôz pierszi wëbrzmia pòzwa Cassubia? Jaczé to mô sparłączenié ze swiãtã 19 strëmiannika?

TÓMK SŁOMCZIŃSZCI

DZISIAJ DZIEŃ JEDNOŚCI KASZUBÓW. CO TO ZA ŚWIĘTO?

Dzysô je Dzeń Jednotë Kaszëbów. Je to swiãto òbchôdóné rôz do rokù, w pòłowie strëmiannika. Dlô lëdzy sparłączonech z Kaszëbama jegò symbolika je znónô i czësto jasnô. Le dlô kògòs, chtò nie je zrzeszony z dzejanim dlô kaszëbiznë, mòże bëc niezrozumiałô.

Wòrt je wdarzëc naszim niekaszëbsczim Czëtińcóm, ò co w tim swiãce jidze [...]

Wiôldzé Kaszëbë

Pòzwa „Kaszëbë” pierszi rôz wierã òstała zapisónô w dokùmence papieża Grzegòrza IX, w jaczim òn pòcwierdzywô nadanié przez ksãca Bògùstawa, panownika Zòpadnégò Pòmòrzô, pòsadtowia kòl Stargardu Szczecińszczégò zòkònowi joannitów.

Dokùment ten òstòt wëstawiony 19 strëmiannika 1238 rokù. Roczëzna tegò wëdarzeniô je dzys òbchòdzonô jakno Dzëń Jednotë Kaszëbów.

„Ni mòże bëc wãtplëwòtów, że dzysdniowi Kaszëbi sã pòdstatoscã wiòldzégò, znónégò na zemi i morzu nôrodu Pòmòrzanów” – pisòt Aleksander Majkòwsczi w „Historii Kaszubów”.

Zrzeszony, zjednóny.... Pòdzielony?

Zrzeszonëch naju nicht nie złómie. [...] To zëwiszczë je wòznë dlô Kaszëbów, tak jak w całoscë de ja jednotë. [...]

Ùlubienië so ti frazë przez Kaszëbów je sparłączoné z kartama kaszëbsczi epòpeji napisóny przez Aleksandra Majkòwsczégò, chtëren w „Żëcym i przigòdach Remùsa” wspòmniòt legendã (znónã w wiele kùlturach) ò panownikù zajisconym przinòtã swòjégò państwa. Swiãtopòtk – bò ò niegò tu jidze – miòt przed smiercã zawëzwac do se sënów i ùdokaznic jima pòkòzkã mùsz bëcò jednotã. Do tegò cëlu wëzwëskòt knëple. „Tej ksążã Swiãtopòtk rozrzesził pãk [knëplów] i pòdòt swòjim sënóm z òsobna [pò jednym knëplu]. Terò òni je letkò i chùtkò złómelë... Wezta so przikòd z tëch prãtów – pòwiedzòt ksążã Swiãtopòtk. – Zrzeszonëch waju nicht nie złómie, ale kòzdegò z òsobna – zniszczã!... Nieszczescé nasze, że wiedno złô rãka rozrzesza parłãce, co trzimałë nas razã”.

Dzëń Jednotë Kaszëbów mò pòdsztrichiwac to, co naju parłãczy. Je nót ùznac, że chòc Kaszëbi sã jinaczã, nôlëzã do dwùch òrganizacji, to jich dzejòrze rozmiejã razã dzejac, wespółrobic w rozmajitëch pòdjimiznach. A że sã jinaczã? Że czasã sã òbròzajã? Że nie felëje nawòjnégò pòdkòrbianiô? Në... dzywno, jakbë tegò wszëtczégò nie bëło. Doch żëjemë wszëtcë w Pòlsce. [...]

Tómek Słomczyńsczi, *Dzisiaj Dzień Jedności Kaszubów. Co to za święto?*, „Magazyn Kaszuby” (19 marca 2017 r.), tłómaczenië EM.

- 3 Pò zapòznanim sã z tima dwùma tekstama òdpòwiëdz na pëtanië: Pò co taczé swiãto òstało ùdbóné?

Artikel – tekst pùblicystyczny, co òpisëje sprawë spòlëznówé, pòliticzné, ekònomiczné, kùlturowé abò spòrtowé i je òpùblikòwóny w gazëtnictwie abò w Internece. Jegò główny cël to dostarczenië lëdzóm wiadłów ò sprawach dzysdniowëch.

W artiklu w specjalny òrt fòrmatëje sã tekst, pò to, żebë bëł przezërny i przëstãpny.

Elementama artikla sã:

titel – pòzwa artikla, co mò przëcygnãc ùwògã i zachãcëc do przëczëtaniô.

lead – wstãp do artikla, co przedstòwiò nôwòznieszé faktë.

westrzòdtitel – graficzné pòdtitel, òdgradzajãcé postãpné dzële artikla.

Wszëtczë te elementë sã wëapartnioné wiksãzã i grëbszã czcònkã.

- 4 Dòj bòczënk na bùdowã artikla Tòmkã Słomczyńsczégò. Wëapartnij titel, lead (nòglówk), westrzòdtitel.
- 5 Naléz wiadła ò mòlu, w jaczim latos òdbiwajã sã / òdbiwalë sã ùroczëstoscë z leznotë DJK. Nagròj rolkã / relacjã, w jaczi zachãcywòsz do bëcò na òbchòdach Dnia Jednotë Kaszëbów.

Wilēja sw. Jana

❏ Wiész, czedë przëpòdò wilëjò sw. Jana? Żlë nié, sprawdzë w kalãdòrzu, na gwës w czerwińcu. Jak w twòjim òkòlim òbchòdò sã ten dzén?

☰ ❏ Ùložë 3 rzeklënë sparłãzoné ze swiãtim Janã.

Sw. Jón	z	sana.	sw. Janã	Przed
Jana	precz	kãpanim.	niese	Na
do	zabierz sã	jagòdowi		zbón.

Je jesz jedna rzeklëna pasownò do tegò dnia: *Wëbrojił, a terò sã bòji jak kania na sw. Jana.* Wiész, co łãczy kaniã z wilëjã sw. Jana? Żlë jes ùwòżno czëtòł / czëtała pòwiesc Majkòwsczegò *Żëcë i przigòdë Remùsa*, òsoblëwie dzél XLIV, na gwës wiész. Ò jakã kaniã jidze w tim widzawiszczu?

🏠 1 Przeczëtòjta z pòdzałã na role tekst widzawiszczã Jana Karnowsczegò *Scynanié kani*.

Jón Karnowsczi

Scynanié kani

Kaszëbszczé widzawiszczë

ÒSOBË:

Tuszkòwsczi Mëck Tuszkòwskò Matka
Òrganista Czitlòrz Rãklòrz
Sowizdrzòł Smãtk Służka
Bórkòwianie Gbùrzë, dzëwczãta, knòpi

Dzeje sã na rëmplacu w Tëszkach w 1920 r.

Tuszkòwsczi Mëck:

Klëkã w gminie òbesłòł jem
I tak waju zawòłòł jem,
Bësta sã zesła na tim môlu
I sã ùceszëła na tim balu.
Nòpiérw bãdze scynanié kani,
Tedë tuńce i mùzykòwanié.
Czë je kania i téz grónk?

Służka:

Wszëtko sprawił służka Jónk.
Kaniã zesma pòdstrzëlëlë
Na Smãtkòwim bagnie.
A chto z waju chce bëc katem?
Nicht sã nie rwie za tim?

Sowizdrzòł:

Czej nicht nie chce, jò nim bãdã,
Mie to rzemiosło je kãszyczk znóné.
Przecã ù kòwòła kùł jem,
Û szewca jò szëdłëm kłùł jem,
Û młënòrza młòł jem,
Kòle pëtla spòł jem –
Terò, wej, sã òkùpił jem piòchem,
Stòł jem sã ù waju dobrim Gòchem.

Tuszkòwsczi Mëck:

Zaczinómë tedë!

Òrganista:

Tuszkòwiôcë! Kùnc je naju biédë,
 Bò ju Pòlskã mómë za stodołą.
 Miemcë wżälë w gòrzce d... gòłą...
 Chwilë ti żesma wëglądała
 Lata, òd Michała do Michała...
 Wiarã w Pòlskã ma durch miała,
 Chòc òna kàsk bëła zbùtwiała,
 Pòlòkami ma sã wstëc pisała
 I na wiecach rozdërała.
 Chòc z mòwë naju chce chto szëdzëc,
 Nicht sã diadë nie brëkùje wstëdzëc.
 Jesz pól rokù chcëmë tedë dodac,
 Tej ju pò pòznańskù bãdzem gadac.

Wszëtcë: Pròwda!

Organista:

Gùsła, bójczy, czip-òpòłczy –
 Jak czej naderwóné sòłczy
 Wërzniyta tam prëcz na smiecë,
 To nick nie pòpłòcò w swiece...
 Spiącë wòjskò w Łësy Górze
 Nie òbùdzą żòdny stròze,
 Ani zwònë dzes zaklãtë
 Nie wëlëzã na to swiãto...
 Prëcz, do Smãtka, pòdkòrbianié,
 Że më stòri Matczy Tuszkòwianie,
 Co tam lezi w ti mòdżile!
 To je leż, më pòlaszëlë
 Ze Sobiesczim pò tureckù,
 Dowód – szabla pò Tuszkòwsczim Mëckù.
 Chto kàsk swòjczë nosy szczecë,
 Ten niech dzysò wszëtkò zmiece,
 Òdrzeknie sã na tim swiãce
 Ti kaszëbsczy stòri chãcë!

Wszëtcë: To je pròwda!

Bórkòwianie:

*(przeprowadzają kònie,
 abë je bez grańcã
 do Niemców sprzedac):*
 Przepuszczta nas, dobri lëdze!
 Spieszimë sã do graniczny miedzël!

Tuszkòwsczi Mëck:

Wierã hëcczi Miemcóm prowadzyta,
 Zarobita niemałégò mita.

Bórkòwiòn:

Òstónã tu pò sąsiedzku,
 Tëch pùszcz dali, dobri Mëckù!
(Bórkòwianie jidã prëcz)

Tuszkòwsczi Mëck:

Terò, brace czë tam kace,
 Zabierz sã ju do scynaniò!
 [...]
 Wlij do grónka,
 Kłódkã miodu
 Wez z ògrodu!
 Krãc mątewkã,
 Trzãs kònewkã!
 Kùbabów pãk,
 Òrzechòwi rënk
 Cësnij mank!
 A tej zetnij lëb,
 Czòrlinã zaklep
 Nóm do wëpitkù!

Sowizdrzòł:

A të, kaniusëskò,
 Żes gëgała,
 Ribczy nachwòtała,
 Na cëzym bagniskù.
 Terò òddòsz krewczy
 Do mòji kònewczy
 I w to swiãto
 Bãdziesz scãtò.
 Bò tuszkòwsczé sënë
 Wëpròwiają chrcënë.
 Chòc celã
 Slòdë mielë,
 Nigdë nie mdze mlinem.
 I tim samim klinem
 Wszëtcë Tuszkòwiôcë
 Diade bãdã pataròcë.
(Naròz jidze Tuszkòwskò Matka)

Tuszkòwsczi Mëck: Co to je? Retë!...

Wszëtcë:

Skąd ta baba,
 Wcale nie je znónò,
 Czësto rozczochrónò,
 Przedwiek jaczi,
 Ruchna taczé
 Starczy pamiãtają.

Niech Mëck bôczi,
Bë nas nie ùroczi.

Sowizdrzôł:

Witôj, Tuszkòwskô Mac,
To są twôji sënë, twòjô brac!
Ôtwòrzëła sã mòdżiła,
I të żes sã òbùdzëła?
Jaczi cud?
Swiadectwò chcesz stawic
I te chrzcënë błogosławic?

Wszëtcë:

Zabôczonô Matka?
Prëcz ta Mac –
Nie chcemë ji znac!
Prëcz do rowù,
Do mòdżilë,
Żebë zgnilë.
Jeji gnôtë!...
Wëszczuc psami,
Wëżgac kamiëniami
Żebë ji sã òdechcało
Òbnosëc to cało!
(*Tuszkòwskô Matka jidze prëcz*)

Smãtk:

Chòba òbarchnielë!
Nie pòznelë
Włòsny Matczi!
Sprawiedlëwie, jak jem Smãtk,
Przeżywóny Òbipiãtk,
Czë to w bòrze,
Czë to na ùgòrze,
Czë to kòle bagna,
Wama nagnã
Kąsyczk karkù,
Jaż dostónã barkù,
Zwieszã sã òzorë,
Jak czej sëché wiórë –
Sprawiedlëwie, jak jem Smãtk!

Tuszkòwsczi Mëck:

Rozwidniało mie sã w głowie,
Jãzëk plënie w gładczi mòwie,
Dzywnô mòc mie w żëłach rosce
I dodaje zuchernoscë.
Niech sã mnożi dobëtk w kraju,
Bësma żëła jak czej w rajù.

Wszëtcë:

Niech nóm żëje naju Mëck!

Tuszkòwsczi Mëck:

A terô, mòji drëchë i bracô,
Sã bawta na tim rëmplacu.

Czitiłòrz:

Jô jem kùpc, kùpc, kùpc,
Kògò mògã – łupc, łupc, łupc,
Złoto wëwòzã do Gduńska,
Za to żëjã sobie z pańska –
Takô dzysô pòlskô móda,
Chòc wòdzy wòjewòda.

Rąklòrz:

Chòdzył jem na rąkle i Saksë,
Znôł jem rewòlucyjné faksë,
W Pòlsce nòlepszi recept taczci:
Chto nie chce: temù wëpùszcz flaczci!
Strajczem minystra po łbie tręc,
Darmò dëtczci w pazurã wżęc...

Bórkòwióń:

Kònie pasã kòle wrzosu,
Pòtém zdżinã renã rosã,
Dlô nas je grańca,
Lepszô jak pszënica.
W Pòlsce, òj, do biësa,
Robic mòżesz jinteresa.

Sowizdrzôł:

Mie je w Pòlsce jak ù Sasa,
W piòchù sedzã jaż do pasa,
Chòba nie dostónã barkù
Na taczim fòlwarkù.
Dochrapiã sã Mëcka mùcë,
Przë ti warszawsczi waluce.

Smãtk:

Òni wierã Smãtkã bądã nëkac,
Ale na to mògã długò czekac,
Żebëm òd Kaszëbów miôł ùcekac!
Za dnia rozdzérôta górë,
Czekôjta le nocny pòrë,
Przëslã wama mòje Mòrë.
(*Tuńcëjã*)
[...]

Organista:

Widzyta tu, mòje dzòtcki,
Jesmë wëpùszczony z casny klòtcki.

Dzewùsë i knòpi:

Psnąc sã wieczór kòle płot,
Ni ma stróža naju cnót,
Mało robic, prawa miec,
Jak to dobrze w Pòlsce zëc.

Bórkòwiòn:

(lecy i wòtò):
Co tam robią òni...
Granicznicë zabrelë nóm kònie!
(Wiòldzi wrzòsk)

Tuszkòwsczi Mëck:

Co to je – takò zdrada –
Drëchë, takò mòja rada:
Dosc ju tegò òbnoszeniò,
Nie bëło tu òbmészleniò,
Terò zamklë nóm granicã,
Mómë lizac tã zëwicã?
Witro sygnã nóm pò krzosë,
Wënëkają prëcz na wrzosë.
Hola, na tã mòjã mùcã!
Jarzmò taczé, bracò, zdrucã!
Czekòjta te, kùsë bratë,

Wëbierzemë delegatë,
Mùszã jachac do Warszawë,
Narobic tam wiòldzi wrzawë,
Sprawã òddac naszym pòslóm,
Sznëbã ùtrzec taczim òslóm!...
Òrganista pismò wësforëje,
Niech to kòzdi nose m czëje!
To są mòje wiérne słowa:
Granicznicë – do Piòrtkòwa!

Wszëtcë:

Bùten, do Piòrtkòwa!
Dzibasë te jaczé,
Przëszlë czësto nadzi –
Terò mają pełné miechë,
Gòli stróże pòlszczi wiechë.

Sowizdrzòł:

(sòdò na fùrze piòchù i òdjézdżò)
Chòc celã
Slòdë mielë,
Nigdë nie mdze młinem,
A tim samym klinem
I wa, Tuszkòwiòcë,
Òstanieta pataròcë!
Nie pòmòże wama ani
To scynanie kani!

Jón Kòrnòwsczi, *Scynanié kani. Widowiskò kaszëbsczë,*
[Gdańsk – Lipusz 2010], s. 3–16.

- 2 Do jaczych historicznëch wëdarzeniów w swòji gòdce nawrócò Tuszkòwsczi Mëck?
- 3 Ò co òskarżiwają kaniã tuszkòwiòcë?
- 4 Terò ju wiész, kògò nie pòznelë tuszkòwiòcë? Jo, przë ti swòji òskarżëcelszczi gòdce i bòlączkach, jaczé jima zalégałë w sercach i głowach, zabëlë ò swòji królewii / matce. Nie pòznelë ji, czedë stanãła westrzód nich, przegònilë jã.

Tuszkòwskò Matka – bòjkòwò gòdka niese, że je to miono nòstarszi białczy w Tuszkach. Czedë pò smiercë ji cało bëło wiozłë na smãtòrz, dało sã czëc głos ptòcha: „Chtëż jidze?”. Wòlë szarpnãlë wòzã i trëma spadła. Lëdze stwierdzëlë, że je to znak mòlu pòchówkù. I tam téz jã pòchòwelë. Na ji grobie zasadzëlë chójkã. Tëli legenda, a pò pròwdze mielësmë do 2017 pòmnik nòtëre – chójkã,

co licza so kòl 200 lat, a swòjã wizawã syga 35 métrów. W 2017 òb czas nawòlnicë, jakò przetocza sã przez Pòmòrzë, Tuszkòwskò Matka òsta òbalonò.

- 📅 **5** Napiszë dzysdniowi akt òskarżenia kanié i zapiszë gò do zesziwkù. Wez pòd ùwògã bòlączi teròczasnëch Kaszëb.
- 💡 **6** Przësëkùjta sã do wëstawieniô widzawiszczã Jana Karnowszczégò. Zròbta plakat, nagròjta relacjã z ròczbã na przedstawienié.

Słownik

A

alszdók – chusta osłaniająca dolną część twarzy od wiatru; halsztuk

B

badérowac – badać

bédowac – proponować

blësa – czoło

bòdôrz – drąg kolczasty do wyciągania węgorzy

bòdzónka – węgorz złowiony przy użyciu narzędzia o nazwie bòdôrz

bòkadny – bogaty

bòrda – płachta, naręczce, tu: stos

bórd – krawędź, brzeg, tu: burta

brëkòwóny – używany

brëzlejący – tu: wzburzony, pieniący się

brzid – chrust, drobne gałęzie, tu: rośliny

brzòd – owoce, owoc

C

chmara – mnóstwo, chmara

céza – rodzaj sieci, ręczny włók do połowu fląder i okoni

cuszny – zaciszny, tu: ochronny

czechlac – skrobać, obrzynać

czestnota – szacunek

czéra – kuropatwa

czit – kit (np. do okien)

czòłenk – łódeczka

czòrlina – zupa z krwi kaczki lub gęsi

D

dëfle (też: défle) – chodaki drewniane

dba – zdanie, myśl, zamysł

diadë (dejade, deade) – jednak

dòka – mgła

F

flińdra (flundra, flądra) – flądra

fòrtich (fórtich) – łódź lub kuter naładowane

frigac – tu: pałaszować, zajadać z apetytem

G

gapë – wrony

gdowa – wdowa

gôr (gòrdzel) – gardziel

grónk – garnek

H

hastëcznie (hastëczno) – gwałtownie, raptownie, tu: szybko

hëcczi-bëcczi – pismo nieczytelne; tu: szemrane interesy

hockac – podrzucać dziecko dla zabawy

K

kaluga – tu: niewielki zbiornik wodny

kamrôt – przyjaciel, druh

kawel – los, przeznaczenie

kmòszka – podłotek, nastolatka; tu: koleżanka

kòmùdny – pochmurny, mglisty

kòpniô – czas bez śniegu podczas zimy

kórnosc (pòkórnosc) – pokora, uległość

kót – kopyto

krätë-wätë – kłamstwo, oszustwo

kùbaba – ziele angielskie

kùrzony – wędzony

kwap – sum

L

lòmpë – ubrania, zwłaszcza: używane, zużyte

M

mank (popr. māk) – chaotycznie, bezładnie

māca (mācëca, mācëc) – matnia, koniec sieci,
zwłaszcza niewodu

mątewka – mątewka, przyrząd kuchenny
do mieszania

miazdra – cera, tu: wygląd

mierzo (czyt. mier'zo) – markotnie,
z niezadowoleniem

mir – pokój, spokój

mita – kopiec, np. z ziemniakami albo brukwią

mùtk (własc. mùtka) – maleńka rybka,
(złośliwie) rybak

N

nadpòmkle – wspomniani

nara – błazen, tu: głupiec

narabczëc – dopaść

naszińc – rodak, jeden z naszych; tu: obywatel

néga – reszta

niedołożnosc – przykrość

nieszacalnë – tu: niepoliczalne,
nie do oszacowania

nòrdóst (nòrdòst) – północny zachód

Ó

óringa – kolczyk

Ò

òbénda – terytorium

òbrok – karma, jedzenie

òbrzëszk – obowiązek

òbsztërkòwac – zwlekać, nie śpieszyć się

òngë – onegdaj, kiedyś

òmóna (òmana) – uluda, złuda, oszustwo,

òkrańcowac – otoczyć

òślábca – swat

òżmina – ozimina

P

paczëna – wiosło

paradnica – pokój dzienny, salon

pataròk – zły, niedbały gospodarz

pëtel – pytel

pisëczy – czajki

plech – tu: część horyzontu

pòzowac (pazowac) – tu: ociągać się

pòczestnota – cześć; zdac pòczestnota – oddać
cześć, tu: uznać władzę

pòcziwò – tu: spoczywa

pòdwòzarka (pòdwòzark) – pomieszczenie
na wozy i narzędzia rolnicze

pòmión – echo, pogłos

pòsobizna – spadek

pòswicëc – poświęcić

pòmión – echo

prësk – wzburzone morze, wysoka fala

przëchłoscony – zachęcony, przyciągnięty

R

rakôrz – rakaż
rëmplac – plac w środku wsi, miejsce spotkań,
majdan
rëchôłt – ściana w stodole
rësënë – szpary
rôjbë – swaty
rozcëbic sã – rozplakać się, rozszlochać się

S

samòbëtnosc – suwerenność, autonomia
sapisti – mętny, błotnisty
snòdkò – płytko
skórc – szpak
skrësenié – wzruszenie
sôłka – tu: siewka
srãb – szkielet budynku
szerlinga – tu: powierzchnia, obszar
szëmeringa – tu: blask
szkwôł – szkwał
szlëjer – welon
szmakac – smakować
sznëba – nos
szôtora – szmata, gałgan
szpërk – wzniesienie, przylądek, wzgórze
sztérowac (szturowac) sã – tu: kierować się
sztëpòwac – cerować
szwanic – szukać, penetrować

T

tasz(a) – gatunek ryb występujących w Płutnicy

Ù

ùbëtk – stan (s)pokoju
ùbùchtëwac – tu: obtykać, wypełniać szpary
ùgòdzony – tu: ustalony
ùstny – dorosły
ùstrzecha – część dachu wystająca poza ściany
budynku

W

warzëc – gotować
wëpòrajic – tu: uśmiercić, zniszczyć
widokrëz – horyzont, widnokrąg
wielëna – liczba
wielënowò – liczebnie
wzôjny – wzajemny

Z

zagòrac – tu: załsnic
zarôczëc – zaprosić
zastôwnota – protekcja
zbrzëgnąc – znudzić się
zbùtwiałi – spróchniały
zdrëszëna – przyjaźń
zekùtnik – komornik
zmôrlony – zmarszczony
zradzëc – wymyślić, znaleźć rozwiązanie
zrzesznicë – sprzymierzeńcy

Ż

żorgalnie – zaradnie, oszczędnie

Spisënk zamkłoscë na platce CD

1. C.Z.A.D., „Nasza zemìa”, sł. Janina Cyskòwskò, mel. ludowa, s. 12
2. Jón Karnowsczi, „Miłoscë kùńc”, czëtò Magdaléna Kropidłòwskò, s. 16
3. Bel Canto, „Mòdlëtwa za starków”, muz. i sł. Tómk Fópka, s. 33
4. Anna Gliszczyńska, *To sã mùszi dobòlëc*, s. 43
5. Karolina Keler, *W kòscele*, s. 43
6. Róman Skwiercz, „Chto gòdò, ten mò pròwdã”, s. 44
7. Léon Héyka, „Kaszëbskò”, czëtò Magdaléna Kropidłòwskò, s. 55
8. Léon Héyka, „Swòbòda”, czëtò Tómk Fópka, s. 58
9. Róman Skwiercz, „Bùksë”, s. 60
10. Werónika Korthals, „Bëtòwskò kòlãda”, s. 89

2,7 – Nagrania zrealizowano w Studio Fiolet Magdalena Kropidłowska.

4,5 – nagrania pochodzą z płyty: Joana Jester, Ana Glëszczyńskò, Karolëna Keler, *J.A.K na plestach...* Joana Jester, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, Wejherowo, 2020.

6,9 – nagrania pochodzą z płyty: Roman Skwiercz, *Wszëtczim nie dogòdzy... Gòdczi ksãdza Rómana Skwiercza*, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, 2018.

Bibliografiô

- Bralczyk J., *Język na sprzedaż*, Sopot 2004.
- Budzisz A., *Dokôžë*, Gdynia 2007.
- Budzisz A., *Twórczość kaszubska*, Gdańsk 2016.
- Drzeżdżon R., *Bëtowskô kòlãda*, „Ôdroda”, nr 5 (39), 2005 [dostęp: 10.09.2024].
- Drzeżdżon R., Fopke T., *Rómka & Tómkã Kôrbiónka*, Gdynia 2010.
- Fopke T., *Esesesë do Pana Bòga*, Gdynia 2007.
- Fopke T., *Szlachama kùsów*, Gdynia 2002–2008.
- Heyke L., *Kaszëbsczë spiewë*, Gdańsk 1999.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas pielgrzymki Papieża do Polski*, Gdynia 1987.
- Karnowski J., *Nôwòtné spiewë i wiersze*, Banino 2010.
- Kôrnowszczi J., *Scynanié kani. Widowiskò kaszëbsczë*, [Gdańsk – Lipusz 2010].
- Łajming A., *Szczescé*, Gdańsk 1959.
- Majkowski A., *Žëcé i przigòdë Remùsa*, Gdynia 2017.
- Majkowski A., Karnowski J., Heyke L., *Poezja młodokaszubów*, Gdańsk 2012.
- Mësła dzecka*, oprac. E. i E. Pryczkowscy, Banino 2001.
- Obracht-Prondzyński C., *Kaszubi wobec narodowego spisu powszechnego 2021*, Etnotank 2023.
- Słomczyński T., Pioch D., Dereń A., Mamelski J., Bobrowski W., *Łażoch Kaszubã, czyli będzie, co ma być*, Kartuzy 2016.
- Szroeder N., Szroeder J., *Przyplywy*, https://www.tekstowo.pl/piosenka,natalia_szroeder,przyplywy_feat_ralph_kaminski.html [dostęp: 30.06.2024].
- Walkusz J., *Sztrqđã słowa*, Lublin 1996.
- Drzeżdżón R., *Kaszëbsczë gwarë*, „Pomerania” 2007, nr 2 („Najô ùczba”, s. V).
- Skąd się wzięli Kaszubi? Rozmowa Tómkã Słomczyńszcégò z prof. Cezarym Obrachtem-Prondzyńskim*, „Magazyn Kaszuby” (20.05.2024 r.).
- Słomczyński T., *Dzisiaj Dzień Jedności Kaszubów. Co to za święto?*, „Magazyn Kaszuby” (19.03.2017 r.).
- Szuca W., *Kaszëbszczi ksyżãta – Mestwin II*, „Zwónk kaszëbszczi”, nr 1, 2004, s. 22–23.
- Szuca W., *Kaszëbszczi ksyżãta – Swiãtopòłk*, „Zwónk kaszëbszczi”, nr 2, 2004, s. 8–9.

**ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĘBSKÒ-PÒMÒRSCZÉ ZRZESZENIÉ**

9 788366 820395 >